

ŽEMAIČIŲ

žemė

2024 / 7 (138)

Žemaitiu vīskopa Valončiaus
Muotiejaus daržielis Varniūs
(Telšiū rajons).

Mukienės Danutės portėgrapėjė

Svetinga rašituojės Žemaitės tievėškė – bovusi Bukontės dvara suodība (adresos: Plungės rajuons, Šateikiu seniūnėjė, Guodieliu kaims, Bukontės vėnsiedis), katramė dabā veik Žemaitiu dailės muziejaus ekspozicėnis padalinīs – Žemaitės me-muorialėnis muziejos. Vėngalė Bonifaca portėgrapėjė

68–72

56–67

22–27

- 2–5 Bonifacas Vengalis. „Birželio 22-ąją Plungėje atidaryta IX Pasaulio žemaičių dailės paroda“
- 6–13, 73–74 Danutė Mukienė. „Pasaulio žemaičių dailės parodų tradicija Plungėje“
- 14–16 Rimantas Mingėla. „Rietavo kunigaikščio Bogdano Oginskio įkurta muzikos mokykla ir jos tradicijų tęsimas“
- 17–21 Kazimieras Prušinskas. „Du kaimynystėje gyvenę, bendravę, Žemaitijos etnografija domėjęsi dailininkai: Juzefas Perkovskis (1896–1940), Leopoldas Petras Andrijauskas (1868–1947)“
- 22–27 Jurgis Želvys. „Dailininko Pranciškas Smuglevičiaus paveikslo „Agripina perkelia savo vyro Germanariko palaikus į tėvynę“ kelias į Žemaičių muziejų „Alka“
- 28 „Lietuvių kalba jau išleistos visos Sofijos Tyzenhauzaitės knygos“
- 28–32 Danutė Mukienė. „Sofija Tyzenhauzaitė, jos šeima ir knygos“
- 33–43 Sofija Tyzenhauzaitė. „Nykštukas politikas“
- 44–47 Gintautas Gerasimavičius. „Žemaitijos dvarų, jų parkų sėkmių ir nesėkmių istorijos“
- 48–55 Virginija Stanislava Bumblienė, Bonifacas Vengalis. „Vilniaus žemaičių kultūros draugija. 2018 metai“
- 56–67 Darius Jonaitis. „Įsimintini kultūros renginiai Žemaitijos buvusių dvarų sodybose. 2024 m. balandis–birželis“
- 68–72 Rimantas Kalvaitis. „Iš Pakražantės dvaro kilęs Simono Daukanto autentiško ikonografinio portreto autorius Jonas Zenkevičius“

Birželio 22-ąją Plungėje atidaryta IX Pasaulio žemaičių dailės paroda

Bonifacas VENĖGALIS

2024 m. birželio 22 d. Žemaičių dailės muziejuje (ŽDM) Plungėje iškilmingai atidaryta IX Pasaulio žemaičių dailės paroda, kurioje savo kūrinius eksponuoja daugiau kaip 80 menininkų iš Lietuvos ir užsienio. Paroda rūmuose, laikrodinėje ir žirgyne veiks iki 2024 m. gruodžio 31 dienos, o oficinoje – iki rugsėjo 30 dienos.

Parodos atidarymo ceremonija, lauke krapnojant lietučiui, prasidėjo Plungės kunigaikščių Oginskių rūmų salėse. ŽDM direktorius Alvidas Bakanauskas su didele pagarba ir dėkingumu kreipėsi į šios parodos kūrėjus, dalyvius, išsibarsčiusius po visą pasaulį ir sugrįžusius su savo kūriniais ir gausiomis dovanomis į gimtąją Žemaitiją. Pasidžiaugęs, kad ši paroda vyksta minint muziejaus 30-ies metų įkūrimo jubiliejų, direktorius pristatė parodos pagrindinę koordinatorę ir organizatorę – savo kolegę, ŽDM direktoriaus pavaduotoją dr. Jolantą Skurdauskienę, bei kuratorius: menotyrininkę Godą Giedraitytę, doc. Neringą Poškutę-Jakumienę, kultūros istoriką dr. Dangirą Mačiulį, meno istoriką dr. Viktorą Liutką, žurnalistę Moniką Petrulienę, dailėtyrininkę Skirmantę Smilingytę-Žeimiene, skulptorių Donatą Rupeiką, dailėtyrininkę Laimą Kreivyte ir parodos architektus – Vladą Balsį bei Antaną Gerliką. Nebuvo užmiršta padėkoti ir gausiam būriui kitų talkininkų bei rėmėjams.

Parodą išsamiai pristaciūsi jos kuratorė G. Giedraitytė pažymėjo, kad didžiausią šių metų parodos dalį sudaro ekspozicija „Pašaukimai“, kurioje rodomi konkurso būdu atrinkti 40-ies menininkų darbai. Užsienyje kuriančių (kviestinių) autorių paroda „Sugrįžimai“ šiemet eksponuojama rūmų pirmajame aukšte, o antrajame veikia paroda *in memoriam* „Giedantis paukštis“, skirta pirmosios Pasaulio žemaičių dailės parodos vienam iš organizatorių, šviesios atminties skulptoriui Rimantui Dauginčiui (1944–1990). Dvaro parke šį kartą

IX Pasaulio žemaičių dailės parodos plakatas

IX Pasaulio žemaičių dailės parodos atidarymo simbolinę juostelę perkerpa (iš kairės): Plungės rajono meras Audrius Klišonis, Lietuvos Respublikos kultūros ministras Simonas Kairys ir ŽDM direktorius Alvidas Bakanauskas

savo kūrinius pristato 10 skulptorių, o parodai pritaikyti rūmų rūšiai ir oficina yra tapę jaunųjų menininkų kūrinių ekspozicinėmis erdvėmis. Dvaro žirgyno pastate galima pamatyti pirmą kartą Lietuvoje eksponuojamą JAV gyvenančio iš Plungės kilusio dailininko Žilvino Kempino sukurtą instaliaciją „Tūba“, pelniusią tarptautinį pripažinimą Venecijos šiuolaikinio meno bienalėje. Laikrodinėje pristatomi pastarajame dešimtmetyje sukurti Evaldo Mikalausko grafikos kūriniai.

Parodos pagrindinė organizatorė, ŽDM direktoriaus pavaduotoja Jolanta Skurdauskienė

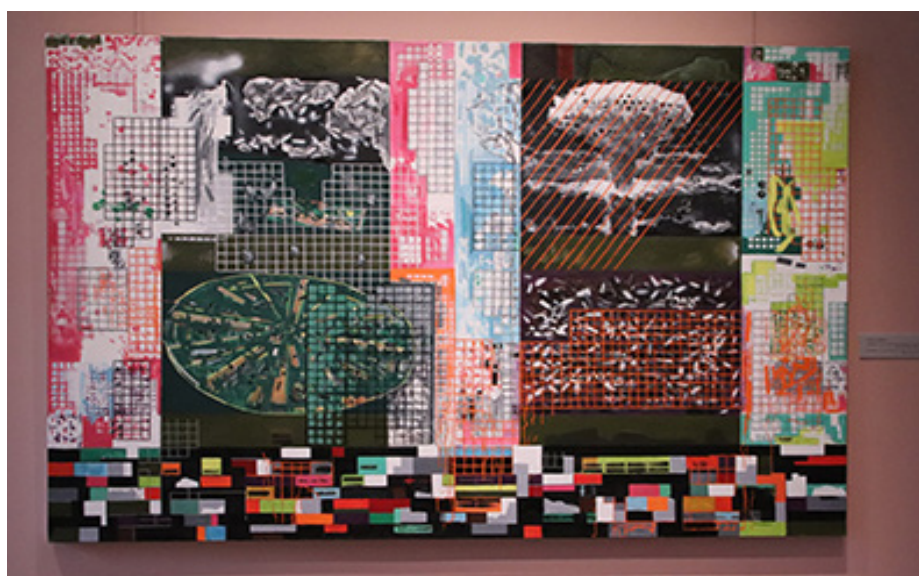

IX Pasaulio žemaičių dailės parodos atidarymo organizatorių, dalyvių ir svečių bendra nuotrauka

ŽDM direktorius Alvidas Bakanauskas

Kalbėdama parodos kuratorė N. Poškutė-Jakumienė pasidžiaugė gausiai šioje parodoje dalyvaujančiais jausniais menininkais, kurie čia eksponuoja fotografijas, tapybos, grafikos kūrinius bei animuotus vaizdus, o grupė jų (muralistai) savo sienų dekoracijomis naujam gyvenimui prikėlė šalia pagrindinio pastato esančios dar nerenuovotos ofcinos erdves. Pasak kuratorės, reikėtų neužmiršti

Parodoje eksponuojamas dailininko Kęstučio Zapkaus kūrinys

ilgėliau pasižvalgyti ir po rūmų rūsius bei rūmų antrojo aukšto ekspozicines erdves, kur savo kūrybą pristato Vilniaus dailės akademijos Telšių fakulteto studentai.

Kalbėdama J. Skurdauskienė paminėjo iššūkius, kurie muziejui kilo organizuojant šių metų parodą ir akcentavo, kad sumanymą organizuoti Pasaulio žemaičių dailės parodas lydi sėkmė. Šios parodos suburia kūrėjus, suartina žmones ir sulaukia vis daugiau plačiosios visuomenės, o taip pat parodose dalyvaujančių meno kūrėjų palaikymo, yra tapusios svarbia Žemaitijos kultūrinio gyvenimo ašimi ir jau seniai nebėra vien tik parodos siaurąja prasme. Jų metu vyksta filmų pristatymai, mokslinės konferencijos, sudaromas ir iš-

(Nukelta į 4 p.)

Dailininko Žilvino Kempino instaliacija „Tūba“

Parodoje eksponuojami spalvingi dailininko Audriaus Plioplio kūriniai

Dailininko Rimanto Dauginčio atminimui skirtos parodos „Giedantis paukštis“ fragmentai

leidžiamas parodos katalogas, taip pat ir kitos su ja susijusios knygos, meno mylėtojai kviečiami į dailės dirbtuves, edukacinius užsiėmimus, kitus parodų lydinčius renginius. Apie tai išsami informacija pateikiama nuolat atnaujinamoje muziejaus internetinėje svetainėje adresu <https://www.zdm.lt>.

J. Skurdauskienė taip pat pasidžiaugė, kad organizuojant šių metų parodą pavyko suburti labai pajėgią tikrų profesionalų komandą, kad muziejui talkino ir gausus būrys kitų žmonių

Dailininkės Elmos Šturkaitės akvarelė „Buvusios sodybos nuoroda“

Renginio metu kalbėjo ir jame dalyvavusi skulptoriaus R. Dauginčio žmona Daiva Aurelija Daugintienė. Ji padėjo parodos organizatoriams ir ypatingai parodos, skirtos R. Dauginčio atminimui, sumanytojui V. Liutkui bei pagrindiniams jos kūrėjams – V. Balsiui ir A. Gerlikui, bei pasidžiaugė, kad plačiai pasklidę vyro kūriniai surinkti į vieną vietą ir yra eksponuojami jo gimtojoje Žemaitijoje.

Parodos atidaryme dalyvavęs jos globėjas Lietuvos Respublikos kultūros ministras Simonas Kairys padėjo ŽDM vadovams už nuostabiai organizuojamas parodas, suteikiančias puikias galimybes žemaitiškų šaknų turintiems, po visą pasaulį pasklidusiems kūrėjams kas ketveri metai sugrįžti į Žemaitijos

Dailininko Edvardo Racevičiaus skulptūra „Medžiai ir žmonės“

kultūros sostine tampančią Plungę ir čia pasidalinti ne tik naujomis patirtimis, bet ir stipriu žemaitišku kūrybiniu užtaisau. Jam antrindamas Plungės rajono savivaldybės meras Audrius Klišonis pažymėjo, kad ši paroda yra puikus derinys žemaičių kūrėjų, kurie jau yra išsikovoję savo vardą pasaulyje, ir jaunų, gabių bei ambicingų žemaičių, kurie, gyvendami ir kurdami Lietuvoje, čia pristato savo naujausius darbus.

Parodos atidarymo metu muzikos garsais ir puikia aktorine vaidyba nudžiugino baltiškos atmosferinės muzikos duetas „Tykumos“ (Kristijonas Lučinskas ir Donatas Bielkauskas), kuriam talkino šokėjos Inga Kuznecova ir Gintarė Ūsė.

Perkirpus simbolinę parodos atidarymo juostelę, parodos organizatoriai ir svečiai buvo pakviesti į rūmų baliustradą bendrai nuotraukai, o visi kiti renginio dalyviai nuskubėjo apžiūrėti ekspoziciją.

Pavakary pievelėje prie uždegto Joninių laužo renginio dalyvių laukė stalas, nukrautas žemaitiško kulinarinio paveldo patiekalais: gira, rūgpieniu, cibulyne, kepta duona, 3 rūšių koše ir kitais skanumynais.

Ir aš ten buvau, skanią girą gėriau, per barzdą varvėjo, bet ir burnoj turėjau.

Filomenos Linčiūtės-Vaitekūnienės kūrinys iš ciklo „Studijos dėlionės“. II

Vaišingosios Plungės žemaitės, kulinarinio paveldo puoselėtojos

Pavakary renginio dalyviai bendravo prie laužo
Nuotraukos Bonifacio Vengalio

PASAULIO žemaičių dailės parodų tradicija PLUNGĖJE

2024-aisiais savo veiklos trisdešimtmetį pažymi Žemaičių dailės muziejus, kuris 1994-aisiais svetingai Plungės kunigaikščių Oginskių rūmų duris atvėrė iš Žemaitijos kilusiems, su ja glaudžiai susijusiems menininkams ir dailės gerbėjams. Simboliška, kad šiais metais čia atidaryta ir šio muziejaus savitą veidą per tą laikotarpį suformavusi, dailininkus ir jų kūrybos gerbėjus jau devintą kartą subūrusi Pasaulio žemaičių dailės paroda. Kokios šios jau tradicine tapusios parodos ištakos ir kaip ji čia formavosi bei visus tuos tris dešimtmečius buvo puoselėjama?

Ištakos

Pirmosios žemaičių dailės parodos pradėtos rengti 1938 m. Telšiuose. Jos iniciatoriai buvo Žemaičių muziejus „Alka“ direktorius Pranas Genys ir dailininkai Paulius Augius-Augustinavičius bei Kipras Šaulys. Tais metais rugsėjo 1–5 dienomis veikusioje Žemaičių dailės parodoje dalyvavo 17 menininkų, kurie eksponavo 115 kūrinių – tapybą, grafiką, skulptūrą ir keramikos darbus. Tomis dienomis telšiškiai ir jų svečiai buvo kviečiami susipažinti ir su Masčio ežero pakrantėje, ant Telšių Žaliosios kalvos duris lankytojams atvėrusiu naujuju, pagal architekto Stepono Stulginskio projektą pastatytu Žemaičių muziejumi „Alka“. Tuo metu čia buvo naudojama dar tik dalis jo patalpų, tad Žemaičių dailės paroda ten netilpo, todėl buvo eksponuojama kitoje vietoje – naujai pastatytoje, rugsėjo pirmąją pradėjusioje veikti Telšių miesto pradžios mokykloje (dabartinė „Aržalyno“ progimnazija).

Savo kūrinius šioje parodoje eksponavo tuo metu Lietuvoje jau daugelio žinomi dailininkai: Paulius Augius Augustinavičius, Juozas Bagdonas, Gerardas Bagdonavičius, Bronė Bakutytė, Adomas

Plungės kunigaikščių Oginskių centrinių rūmų skulptūros. Sauliaus Narkaus nuotrauka iš RKIC archyvo

Galdikas, Antanas Gudaitis, Česlovas Kontrimas, Telesforas Kulakauskas, Jonas Kuzminskas, Emilija Idzelevičiūtė, Bronius Pundzius, Vaclovas Rataiskis, Simas Sidabras, Jonas Steponavičius, Kipras Šaulys, Liuda Vaineikytė ir Telesforas Valius. Parodoje dalyvauti buvo kviesta ir daugiau menininkų, tačiau tąsyk dalies jų kvietimai laiku nepasiekė, o kai kurie menininkai nespėjo tinkamai pasirengti parodai ir jo organizatoriams savo kūrinių nepateikė.

Žemaičių muziejus „Alka“ prieškarinio, karo ir pokario metais, be Šiaulių „Aušros“ muziejaus, buvo svarbiausias kraštotyrimo tipo muziejus Žemaitijoje ir ne mažiau svarbus kultūros centras šiame regione. Čia ir vėlesniais metais buvo rengiamos dailės parodos, tačiau jų organizatoriai nebekėlė tikslo jose pristatyti visų žemaičių dailininkų kūrybos.

Idėja vėl pradėti organizuoti kolektyvines žemaičių dailės parodas, kuriose būtų eksponuojami žymiausių žemaičių dailininkų kūriniai, subrandin-

Plungės kunigaikščių Oginskių rūmai, kuriuose veikia Žemaičių dailės muziejus. D. Mukienės nuotrauka

ta Atgimimo metais. Šį kartą meno žmonėms kilo ambicija bendra paroda suvienyti ne tik Lietuvoje, bet ir užsienyje gyvenusius ir kūrusius žemaičių dailininkus, parodoje pristatyti ir jau Amžinybėn išėjusių iš Žemaitijos kilusių iškilų menininkų darbus. Išsamiai apie šį sumanymą, jo realizavimą, visas iki šiol vykusias parodas daug informacijos pateikta Žemaičių dailės muziejaus interneto svetainės skyriuje „Pasaulio žemaičių dailės paroda“ (adresas internete: <https://www.zdm.lt/pasaulio-zemaičiu-dailes-paroda/>).

Šioje žurnale pateikiamoje publikacijoje – trumpa iki šiol vykusių Pasaulio žemaičių dailės parodų apžvalga ir svarbiausi jų akcentai.

1989 metai

Idėja surengti Pasaulio žemaičių dailės parodą iš Žemaitijos kilusiems menininkams gimė 1988 m. po Vilniuje vykusios lietuvių išeivijos dailininkų kūrybos parodos, kurioje dėmesį atkreipė tas faktas, jog eksponuojama daug iš Žemaitijos kilusių dailininkų kūrinių. Sumanymas suburti kiek tai įmanoma daugiau žemaitiškų šaknų turinčių, po platų pasaulį išsibarsčiusių dailininkų ir vienoje parodoje pristatyti jų kūrybą buvo įgyvendintas 1989-aisiais metais Klaipėdoje ir Vilniuje. Čia vykusios parodos pagrindiniai organizatoriai buvo tuo metu Vilniuje gyvenę ir kūrę žemaičiai dailininkai Antanas Olbutas, Aloyzas Stasiulevičius, Algimantas Švažas, iš Kretingos krašto (Baublių kaimo) kilęs klaipėdietis žemaitis skulptorius Rimantas Daugintis, Vilniuje dirbęs iš Mažeikių kilęs menotyrininkas dr. Viktoras Liutkus. Jiems talkino Žemaičių kultūros draugija, tuometinė Lietuvos kultūros ministerija, Lietuvos dailininkų sąjunga, Lietuvos dailės muziejus bei draugija „Tėviškė“.

Pasak V. Liutkaus, tai buvo metai, kai „visi kvėpavo Sąjūdžio oru, piešė svajonėse galingas dailės gyvenimo perspektyvas, parodų panoramose matė kylančią Nacionalinę dailės galeriją su savo kūrinių ant sienų.“

Pasak dabartinės Žemaičių dailės muziejaus direktoriaus pavaduotojos dr. J. Skurdauskienės, ši paroda iš pat pradžių buvo ambicinga ir turėjo stiprų idėjinį etninį užtaisą. Jos organizatoriai buvo išsikėlę sau keletą tikslų: „parodyti ir įvertinti išeivijos bei Lietuvos žemaičių menininkų kūrybinius ieškojimus, padėti sugrąžinti į Tėvynę po įvairias užsienio

Pasaulio žemaičių dailės parodų vėliava. Autorė – Teresė Jūratė Urbienė. Emblemos autorius – dailininkas Rimantas Dichavičius

šalis išblaškytą profesionalių žemaičių dailininkų kūrybą ir kt.“

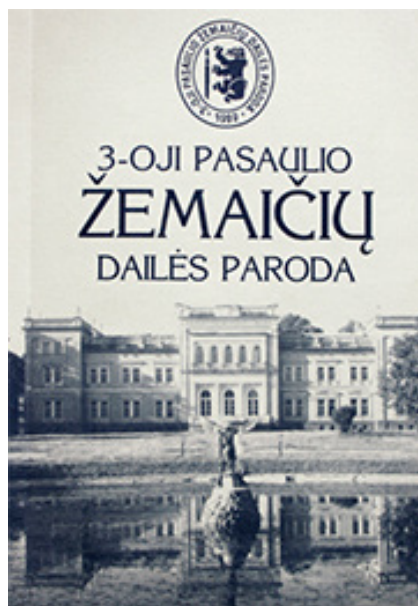
Šioje parodoje didžiosios dalies eksponuotų kūrinių autoriai buvo iš Žemaitijos kilę, bet jau po Lietuvą ir kitas pasaulio šalis pasklidę vyresnio amžiaus menininkai, norėję tokia forma atnaujinti savo ryšius su gimtosiomis vietomis, čia gyvenančiais žmonėmis ir kartu priminti apie save, parodyti tai, kuo jie gyvena ir kaip meno srityje realizuoja save. Tad, nors pagrindinės parodos tema tais metais nebuvo paskelbta, jos moto, pasak J. Skurdauskienės, simboliškai buvo „Grįžti į save“.

Parodos organizatoriai, tęsdami 1938 m. Telšiuose surengtos žemaičių dailininkų kūrybos parodos tradiciją, parengė ir išleido informatyvų parodos katalogą, kuriame paskelbtos visų parodoje dalyvavusių dailininkų pavardės ir kita aktuali informacija. Tokie ir dar labiau praturtinti katalogai parodos dalyvių ir

(Nukelta į 8 p.)

Pirmosios Pasaulio žemaičių dailės parodos katalogo viršelis. Ant viršelio – dailininko Algimanto Švažo kūrinys „Žemaičių sopulys“

Trečiosios Pasaulio žemaičių dailės parodos katalogo viršelis

jos lankytojus džiugino ir vėlesnėse parodose.

Paroda turėjo ir žemaičio dailininko Rimanto Dichavičiaus sukurtą savo emblemą (logotipą),

kuris mažai pakitęs išliko iki šiol. Rengiant parodą gimė idėja ir turėti jos vėliavą (vėliavos autorė – dailininkė Teresė Jūratė Urbienė).

1994 metai

Igyvendinant Kultūros ministerijoje gimusią idėją įkurti keturis regioninius dailės muziejus šalyje, pirmasis toks muziejus (kol kas vis dar vienintelis) duris atvėrė Plungės kunigaikščių Oginskių rūmuose. Antrosios pasaulio žemaičių dailės parodos, kuri šį kartą vyko Plungėje ir Telšiuose, atidarymas sutapo su Žemaičių muziejaus atidarymu minėtuose Plungės Oginskių rūmuose. Pasirengimas jai vyko sunkiai ir tapo didžiuliu iššūkiu tuometiniams muziejaus darbuotojams. Jie nesuklupo ir tais metais perėmė Pasaulio žemaičių dailės parodų organizavimo iniciatyvą ir yra pagrindiniai tokių parodų organizatoriai iki šiol. Tais metais jiems sudėtingiausia buvo įveikti problemas, susijusias su ankstesnių šeiminkų stipriai nugyventomis Plungės rūmų erdvėmis, kurios per gana trumpą laiką turėjo būti suremontuotos ir pritaikytos rengiamos parodos eksponavimui. Tam tais ekonominiu ir finansiniu požiūriu gana sunkiais Lietuvai metais reikėjo itin sutelkto darbo bei nemažai lėšų. Padėjo Plungės rajono valdžia, Kultūros ministerija, parodos šeiminkams tąsyk pavyko sutelkti ir gana nemažą kitų rėmėjų, pagalbinkų būrį.

1994 m. liepos 16 d. vykęs parodos atidarymas tapo didžiule visos Žemaitijos ir visų žemaičių dailininkų švente, o Žemaičių dailės muziejus nuo to laiko – svarbiu šio krašto kultūros centru,

prisiėmusiu iššūkiu kas ketveri metai pasaulio žemaičių dailininkus suvienyti jų jungtinėje dailės parodoje ir taip juos paskatinti savo kūriniais sugrįžti į gimtinę, padėti sukaupti turtingą šiuolaikinės dailės fondą muziejuje.

Pagrindiniai parodos organizatoriai tais metais buvo Žemaičių dailės muziejus, Lietuvos Respublikos kultūros ministerija, Plungės ir Telšių rajonų valdybos, o renginio organizacinio komiteto nariai – Viktoras Liutkus, Algimantas Švažas, Antanas Visockis, Osvaldas Jablonskis, Ada Bumblytė, Algimanta Dargienė, Genovaitė Razbadauskienė, Genovaitė Lukauskytė. Parodoje eksponuota 130-ies autorių iš Lietuvos, Australijos, JAV, Kanados darbai. Jų kūrinių ekspozicijos veikė Plungėje ir Telšiuose.

1999 metai

Trečioji Pasaulio žemaičių dailės paroda iškilmingai buvo atidaryta 1999 m. liepos 17 d. Žemaičių dailės muziejuje Plungėje. Joje pristatyta 123 dailininkų iš Lietuvos, Latvijos, Australijos, JAV, Prancūzijos kūryba. Parodą sudarė kelios dalys, kurios kaip atskiros parodos, projektai veikė Plungėje, Telšiuose, Kretingoje, Mažeikių rajone, Palangoje ir Platelioose (Plungės raj.). Šios jungtinės parodos komisarai buvo Viktoras Liutkus, kuratoriai: Augustinas Virgilijus Burba, Algimanta Dargienė, Adelė Cholodinskienė, Vida Kanapkienė, Aldona Kuprelytė, Genovaitė Lukauskytė, Vytautas Ramanauskas, Aloyzas Rimeika, Aloyzas Stasiulevičius, Danutė Šorienė, Donatas Valatka ir Antanas Visockas.

Menotyros specialistai šį ren-

ginį tais metais jau vertino kaip didelės meninės vertės ir geografinės apimties parodą, įvardydamį ją ne tik kaip Žemaitijos, bet ir kaip visos Lietuvos šiuolaikinio meno reiškiniu. Šią trečią kartą surengtą, kaip ir ankstesnės tuos pačius svarbiausius tikslus turėjusią parodą organizatoriai jau vadino tradicine.

Vykstant parodai profesionalioji vaizduojamoji dailė buvo eksponuojama Žemaičių dailės muziejuje Plungėje, taikomoji dailė – Telšiuose, Liudo Truikio kūrybos paroda – atstatytame Žemaitijos nacionalinio parko Platelių dvaro svirne, Antano Mončio nuolatinė ekspozicija buvo atidaryta Palangoje, Telesforo Valiaus memorialinė kūrybos paroda – Telšių parodų salėje, Gatvės meno projektas „Kultūra“ liepos 18-ąją įgyvendintas Telšiuose, Lietuvos medalių paroda ir medalininkų pleneras vyko Telšių parodų salėje, dailės mokyklų auklėtinių darbų paroda – Telšių vaikų galerijoje „Koridorius“, Alfonso Dargio memorialinė kūrybos paroda ir fotomenininkų kūrybos paroda – Mažeikių muziejaus ekspoziciniame padalinyje Renavo dvare. Na o į savo kraštiečio, vieno iš pirmosios Pasaulio žemaičių dailės parodos organizatoriaus – skulptoriaus Rimanto Dauginčio, 1990 m. gegužės 19 d. susideginusio prie Sovietų Sąjungos-Vengrijos sienos protestuojant prieš Lietuvos okupaciją, memorialinę kūrybos parodą meno gerbėjus pakvietė Kretingos muziejus. Minėtų parodų atidarymai ir kiti renginiai Žemaitijoje vyko liepos 10, 16, 17, 18, 23 ir 24 dienomis. Juos padėjo organizuoti Plungės,

Telšių, Kretingos, Mažeikių, Palangos valdžia ir ten suburtas didelis pagalbininkų būrys.

Šioje parodoje gražų žestą parodė ir iškiliausių, labiausiai žemaičių dailę populiarinančių dailininkų apdovanojimams pradžią davė Plungės rajono savivaldybė. Šį kartą jos Padėkos raštai ir piniginės premijos buvo skirtos Vilniuje kuriantiems žemaičiams dailininkams – skulptorei Daliutei Onai Matulaitei, tapytojui Aloyzui Stasiulevičiui ir grafikui Algimantui Švažui. Ši 1999-aisiais čia gimusi parodos laureatų pagerbimo tradicija dar labiau buvo išplėtota vėlesniais metais vykusiose parodose.

2003 metai

2003-ųjų birželio 28 d. Plungės kunigaikščių Oginskių rūmuose buvo atidaryta ketvirtoji Pasaulio žemaičių dailės paroda, kuri veikė iki metų pabaigos. Joje, kaip ir ankstesnėse, eksponuota Lietuvoje ir užsienyje (šį kartą – JAV, Australijoje, Danijoje, Vengrijoje) gyvenusių žemaičių dailininkų kūryba (profesionalusis vaizduojamasis ir taikomasis menas bei meninė fotografija). Siekta, kad tai būtų menininkų pastarųjų metų darbai. Iš viso joje buvo eksponuojama 450 kūrinių. Juos pristatė 129 dailininkai ir 53 fotografai. Jų ekspozicijos iš pradžių veikė Žemaičių dailės muziejuje, Plungės kultūros centre, vėliau – ir Žemaitijos nacionalinio parko parodų salėje Plateliuose, Rietavo Oginskių kultūros istorijos muziejuje.

Pagrindinis parodos organizatorius buvo Žemaičių dailės muziejus. Jam talkino Lietuvos dailininkų ir Lietuvos fotomenininkų sąjungos, Plungėje veikusi

Ketvirtosios Pasaulio žemaičių dailės parodos reklaminis plakatų

kultūros draugija „Saulutė“ ir Plungės kunigaikščių Oginskių bičiulių klubas. Parodos organizacinio komiteto nariai buvo Alvydas Bakanauskas, Vaclovas Krutinis, Kristina Paulauskaitė, Aloyzas Stasiulevičius, Vytautas Valius ir Algimantas Veselis.

Pasak J. Skurdauskienės, jie, kaip ir ankstesnių parodų organizatoriai, buvo išsikėlę tris svarbiausius tikslus: 1. sutelkti bendrai kūrybinei akcijai Lietuvos ir išsivijos profesionalius žemaičių dailininkus ir fotomenininkus; 2. sudaryti galimybę apžvelgti ir įvertinti žemaičių dailės raidą ir joje vykstančius procesus; 3. skatinti dailininkus, gyvenančius užsienyje, ne tik eksponuoti savo darbus Lietuvoje, bet ir sugrąžinti juos į tėvynę.

Parodos metu jau buvo organizuojami ją palydintys, didelio lankytojų dėmesio sulaukę renginiai. Svarbiausi iš jų – rugsėjo 6 dieną vykusį mokslinę konferenciją „Žemaičių dailininkų

(Nukelta į 10 p.)

Penktosios Pasaulio žemaičių dailės parodos medalis. Nuotrauka iš Žemaičių dailės muziejaus archyvo

kūrybos raida ir perspektyvos“. Joje pranešimus perskaitė meno tyrininkė dr. Nijolė Tumėnienė (Lietuvos Respublikos Vyriausybės kanceliarija) – „Pasaulio žemaičių dailės parodos“; Salomėja Jastrumskytė (VDA Telšių dailės ir dizaino fakultetas) – „4-oji Pasaulio žemaičių dailės paroda“; dailininkas Aloyzas Stasiulevičius (Lietuvos dailininkų sąjunga) – „Pasaulio žemaičių dailės parodos laiko kontekste“; Morta Ulpienė – „Išsivijęs žemaičių kūryba ir kūrybinis palikimas“; Stanislovas Žvirgždas (Lietuvos fotomenininkų sąjunga) ir Skirmantas Valiulis (Vilniaus universitetas) – „Fotografija Žemaitijos miesteliuose“; Alvidas Bakanauskas (ŽDM) – „Žemaičių dailės muziejaus veikla: kryptys ir perspektyvos“; Vytautas Balčiūnas (Lietuvos dailės muziejus) – „Žemaičių dailės muziejaus infrastruktūros plėtotės projektai“.

Pranešėjai akcentavo, kad „tradicine tapusi Pasaulio žemai-

čių dailės paroda skatina dailininkų profesionalų ir fotomenininkų, kilusių iš Žemaitijos, profesinį bendravimą, populiarią profesionaliąją dailę Lietuvoje ir užsienyje, padeda užsienyje gyvenančių dailininkų darbams sugrįžti į Lietuvą, pristatyti jaunų dailininkų kūrybą, skatina jų integraciją į menininkų visuomenę“. Taip pat buvo pažymėta, kad per visus veiklos metus yra susidariusi aktyviai parodas palaikančių ir jose dalyvaujančių dailininkų bei visuomenės atstovų grupė. Apgailestauta tik, kad, nepaisant to, jog Žemaitija nuo seno garsėja medžio drožėjų, akmentašių darbais, Pasaulio žemaičių dailės parodose eksponuojama nedaug skulptorių darbų.

Tą pačią rugsėjo 6-ąją įvyko ir 4-osios Pasaulio žemaičių dailės parodos aptarimas. Jo metu buvo paskelbti ir apdovanoti parodos laureatai. Lietuvos dailininkų sąjungos premijos taisyklė suteiktos tapytojams Leonardui Tuleikiui ir Pranui Griušui bei fotografui Remigijui Treigiui, Žemaičių dailės muziejaus premija apdovanota grafikė Jolanta Velikaitė, laikraščio „Žemaitis“ prizas suteiktas tapytojui Valdui Simučiu, laikraščio „Brasta“ apdovanojimas atiteko vienai iš parodos jaunųjų dailininkų – tapytojai Jūratei Petrulytei, o laikraščio „Plungės“ apdovanojimas – Alfonsui Beresnevičiui. ytojai Jūratei Petrulytei.

2007 metai

Penktoji Pasaulio žemaičių dailės paroda veikė 2007 m. rugpjūčio 4 – gruodžio 31 dienomis Plungėje, Plateliuose, Telšiuose ir Kelmėje. Jos pagrindiniai kuratoriai buvo Žemaičių dailės muzie-

jaus meno tarybos nariai Aloyzas Stasiulevičius, Algimanta Dargienė, Zinaida Dargienė, Petras Gintalas, Daliutė Ona Matulaitė, Vija Tarabildienė ir Alvydas Mikuta. Šios parodos pagrindinis šeimininkas, kaip ir anksčiau, buvo Žemaičių dailės muziejus. Jam talkino Žemaitijos nacionalinio parko direkcija, Vilniaus dailės akademija, Kelmės krašto muziejus, Lietuvos dailininkų ir Lietuvos fotomenininkų sąjungos, Lietuvos tautodailininkų sąjungos Telšių skyrius, klubas „Oginskių dvaro bičiuliai“ ir Žemaičių muziejus „Alka“. Pagrindinė ekspozicija – profesionaliosios vaizduojamosios ir taidomosios dailės (tapyba, grafika, tekstilė, fotografija, mažoji plastika) buvo pristatoma Plungės kunigaikščių Oginskių rūmuose. Atskirą ekspozicijos dalį čia sudarė Paryžiuje gyvenančio ir po daugelio metų į Lietuvą savo darbais sugrįžusio skulptoriaus Adomo Stanislovo Raudžio-Samogito skulptūrų ir eskizų paroda.

Rugpjūčio 5 d. Baubliuose (Kretingos r.), Baublių pagrindinės mokyklos kiemelyje, atidengtas paminklas jau ankstesnėse parodose gražiai pagerbtam, savo gyvenimą sąmoningai protestu prieš Lietuvos sovietinę okupaciją tragiškai baigusiam vienam iš pirmosios Pasaulio žemaičių dailės parodų rengimo iniciatorių ir organizatorių Rimantui Dauginčiui (1944–1990). Skulptūros autorius – Vilniaus dailės akademijos Skulptūros katedros absolventas Juozas Paulauskas.

Rugsėjo 25 d. Plateliuose (Plungės r.) atstatytame grafų Šuazelių svirne buvo atidaryta žemaičių fotomenininkų darbų

paroda, kurioje eksponuoti net 107 darbai. Juos pristatė 50 žemaičių fotomenininkų. Kūrinius šiai parodai atsakingai atrinko Lietuvos fotomenininkų sąjungos sudaryta komisija.

Vilniaus dailės akademijos Telšių dailės fakultete veikė šioje aukštojoje dailės mokykloje studijuojančio jaunimo kūrybos darbų paroda, tad šiame 5-osios Pasaulio žemaičių dailės parodos kontekste Telšių dailės fakultetas pirmą kartą prisistatė kaip dailės, dizaino edukacijos erdvė Žemaitijoje. Čia buvo eksponuojami juvelyriniai dirbiniai, erdviniai objektai, mažoji skulptūrinė plastika, kostiumai, gaminio ir baldų dizaino projektai, pasakojama apie ženklesnius fakulteto ir jo auklėtinių pasiekimus, rodomi geriausi studentų darbai, saviti, netradiciniai, konceptualūs kūriniai, liudijantys apie studentų siekį ir galimybes jau dabar teisėtai save vadinti menininkais.

Rugpjūčio 12 d. Kelmės krašto muziejuje, kuris veikia buvusiuose bajorų Gruževskių dvaro rūmuose vykstant Pasaulio žemaičių dailės parodoms pirmą kartą buvo pristatoma žemaičių tautodailė (tradicinė medžio drožyba, tapyba, tekstilė, juvelyrika, audimas, karpiniai, keramika, kalvystė, akmenų apdirbimas, pynimas iš vytelių, šiaudelių irtošies). Iš viso Kelmėje buvo eksponuojami darbai, sukurti 120-ies tautodailininkų.

Pasaulio žemaičių dailės parodoms keičiant vienai kitą, vis daugiau dėmesio buvo skiriama jose dalyvavusių ir geriausiai specialistų bei lankytojų įvertintų kūrinių autorių pagerbimui, jų apdovanojimui. Rengiantis šiai

parodai Plungėje veikiantis klubas „Oginskio dvaro bičiuliai“ (prezidentė Danutė Baltutienė) įsteigė parodos Garbės ženklą ir finansavo jo sukūrimą. Tokiais ženklais tais metais buvo apdovanoti trys parodos laureatai: skulptorė Daliutė Ona Matulaitė, tapytojai Vytautas Ignas ir Valerijonas Galdikas.

Specialiaisiais parodos prizais buvo pagerbtas tapytojas Aloyzas Smilingis, juvelyrė Beata Zdramytė, skulptoriai Juozas Paulauskas ir Adomas Stanislovas Raudys-Samogitas. Apdovanojimas įteiktas ir daugiausiai parodos lankytojų simpatijų sulaukusiam kūrinių autoriui – tapytojui Vytautui Tamoliūnui.

Kelmėje vykusioje žemaičių tautodailininkų kūrinių parodoje geriausiu tautodailininku pripažintas iš Žagarės krašto kilęs kalvis Vytautas Jarutis. Jis apdovanotas už kalvystės ir kryždirbystės tradicijų tęsimą.

Kompetentinga komisija geriausiu fotografu titulavo Joną Strazdauską. Jam įteiktas parodos laureato medalis. Padėkos raštais ir platiškio tautodailininko Antano Vaškio sukurtomis skulptūromis apdovanoti fotomenininkai Paulius Gvildys, Romualdas Rakauskas ir Edis Jurčys.

2012 metai

2012 m. birželio 9–spalio 15 dienomis vykusioje 6-oji Pasaulio žemaičių dailės paroda buvo skirta artėjančiam Žemaitijos krikšto 600 metų jubiliejui, kuris visoje Lietuvoje gražiai paminėtas 2013 metais. Ją surengė Žemaičių dailės muziejus, Vilniaus dailės akademijos Telšių fakultetas

Šeštosios Pasaulio žemaičių dailės parodos reklaminis plakatas

ir Telšių kultūros centras. Kaip ankstesnės, taip ir ši paroda subūrė gausų žemaičių ir su Žemaitija tamprų, artimą ryšį jaučiančių kūrėjų būrį. Šį kartą jos ekspozicijos buvo pristatomos Plungėje, Telšiuose ir Biržuvėnų dvare (Telšių raj.).

Žemaičių dailės muziejaus salėse lankytojų laukė puikios profesionalios vaizduojamosios dailės, studentų ir išėjusių amžinybėn dailininkų ir tautodailininkų darbų kolekcijos. Išskirtinis dėmesys ir atskiros ekspozicinės erdvės čia buvo skirtos iškiliems tautodailininkams kalviui Vytautui Jaručiui ir skulptoriui Vytautui Ulevičiui.

Iš viso tais metais paraiškas dalyvauti parodoje buvo pateikę 112 profesionalios vaizduoja-

(Nukelta į 12 p.)

Septintosios Pasaulio žemaičių dailės parodos reklaminis plakatas

mosios ir taikomosios dailės kūrėjų. Šį kartą meno istorikė ir kritikė Goda Giedraitytė parodoje dalyvaujančius dailininkus pagal jų pamėgtus, dažniausiai plėtojamus dailės žanrus pabandė suskirstyti į atskiras grupes: tradicinius modernistus, nuosekliai tęsiančius aukštojoje mokykloje išmokus kanonus, eksperimentuojančius klasikus, reprezentuojančius geriausias žanrines tradicijas, bet kartu ieškančius naujų raiškos formų ar siužeto linijų, ir šiuolaikinę meninę kalbą plėtojančius kūrėjus, atvirus menų sintezės pokalbiams ar netikėtiems dvasiniams ekskursams. Puikiai įvertinusi parodą, ji pagiriamąjį žodį tarė Žemaičių dailės muziejui, pasak jos, „šiuo projektu visapusiškai realizuojančiam šiuolaikinio muziejaus funkcijas“, nes „rengdami Pasaulio žemaičių dailės parodą, muziejaus darbuotojai ne tik vykdo aktyvią kultūrinę, edukacinę ir komunikacinę veiklą, plečia savo lankytojų ir gerbėjų būrį, bet ir menininkų dovanojamais kūriniais muziejaus fondus papildo aktualiomis šiandienos meno vertybėmis. Akivaizdu, jog beveik prieš šimtmetį gimusi Žemaičių dailės parodos idėja pasėjo savo grūdą ir Žemai-

čių dailės muziejaus darbuotojų pastangomis uoliai brandina šios tradicijos vaisių.“

Pagal šiose parodose įsitvirtinusių tradiciją ir tais metais buvo pagarsinti geriausiai specialistų ir lankytojų įvertinti parodoje savo darbus eksponavę menininkai. Profesionaliausiu dailininku komisija pripažino tapytoją Ričardą Zdanavičių. Už temos istoriškumą ir jos interpretaciją apdovanojimas skirtas Vydui Pinkevičiui, už meistrybę ir amato traktavimą plačiąja prasme – Virgilijui Mikuckiui, o už inovatyvumą – Neringai Poškutei.

2016 metai

Liepos 9-ąją Plungėje iškilmingai buvo atidaryta septintoji Pasaulio žemaičių dailės paroda, skirta 1236 m. vykusio Saulės mūšio metams paminėti, tad dalis joje eksponuotų darbų buvo sukurta istorine tema. Šioje, kaip ir prieš tai vykusiose parodose, dalyvavo skirtingų kartų, mokyklų, stilistinių krypčių menininkai – tiek profesionalai, tiek ir tautodailininkai. Profesionalios vaizduojamosios ir taikomosios dailės kūrinius šį kartą pristatė net 135 autoriai, kurie, pasak parodos rengėjų, lankytojus nudžiugino darbais, liudijančiais pastarųjų metų svarbiausias meninės raiškos tendencijas, kryptis, žanrus, idėjas, perspektyvas, naudojamas atlikimo technikas, savo kūrybos panašumus ir skirtumus, senojo meno tradicijų tęstinumą ir naujoves – moderniojo meno kūrinius.

Rengiant profesionaliosios taikomosios dailės ekspoziciją didelė atsakomybė teko jaunai Žemaičių dailės muziejaus dailininkei-dizaineri Jūratei Petrulytei Motužienei, kuriai nuoširdžiai talkino Telšiuose gyvenantis ir kuriantis skulptorius, pedagogas, šios parodos kuratorius prof. Petras Gintalas.

Profesionalių menininkų sukurti vaizduojamosios dailės kūriniai nuo liepos 9 d. buvo eksponuojami Plungėje veikiančiame Žemaičių dailės muziejuje, o tautodailė nuo liepos 15 d. – Biržuvėnų dvare (Telšių raj.).

Pagal jau susiklosčiusią tradiciją parodoje buvo pristatomi įvairaus amžiaus kūrėjų darbai. Žemaičių akademinio jaunimo talentus demonstravo Vilniaus dailės akademijos Telšių, Kauno fakultetų ir Šiaulių universiteto Socialinių, humanitarinių mokslų ir menų fakulteto Menų katedros studentai.

Šios kaip ir ankstesnių parodų atidarymo ren-

giniuose didelis dėmesys buvo skirtas jo muzikinei daliai – koncertavo Šiaulių valstybinis kamerinis choras „Polifonija“ (vadovė Aurelija Čižauskaitė-Butkaliuk), avangardinio džiazto gerbėjus nudžiugino Lietuvos muzikos ir teatro akademijos dėstytojo perkusininio Arkadijaus Gotesmano ir jo mokinio Igno Kasikausko specialiai 7-ajai Pasaulio žemaičių dailės parodai sukurtas ir Plungėje tą dieną atliktas kūrinys.

Šios Pasaulio žemaičių dailės parodos laureatais tapo tapytojai ir grafikai Valerija Vija Tarabildienė, Valdas Simutis ir keramikė Genė Jacėnaitė. Oginskių dvaro bičiulių klubo prizas buvo įteiktas tapytojui Alvydui Stonkui.

2020 metai

8-ojoje Pasaulio žemaičių dailės parodoje eksponuota 90-ies įvairaus amžiaus menininkų iš Lietuvos ir užsienio kūryba. Gausiausios buvo tapybos ir taikomųjų menų (metalo, tekstilės, keramikos, mažosios plastikos) kolekcijos. Parodoje lankytojai pamatė ir keletą tarpdisciplininio meno kūrinių.

Šį kartą pagrindinis parodos organizatorius Žemaičių dailės muziejus buvo pakvietęs dailininkus į Žemaitiją pažvelgti pro atminties langą, todėl 2016–2020 m., tai yra laikotarpiu nuo ankstesnės parodos iki 2020-ųjų sukurti darbai turėjo atliepti pagrindinę parodos temą – „Prisimenant Žemaitiją“. Tad, kaip akcentavo parodos kuratorė

Iš kairės: septintosios ir aštuntosios Pasaulio žemaičių dailės parodų medaliai. Nuotraukos iš Žemaičių dailės muziejaus archyvo

Plungės kunigaikščių Oginskių parko parterėje vykusio 7-osios Pasaulio žemaičių dailės parodos atidarymo metu koncertuoja Šiaulių valstybinis kamerinis choras „Polifonija“ (vadovė Aurelija Čižauskaitė-Butkaliuk). Vyto Karaciejaus nuotrauka

Goda Giedraitytė, prieš rengdamiesi šiai parodai „daugelis dailininkų savo darbuose permąstė, išryškino ar kitaip atskleidė vaizdinius ir vietas, kurie tapatinami su Žemaitijos, kaip istorinio, etninio, kultūrinio regiono, reprezentacija. Tačiau nemažai autorių leidosi į nevaržomas atsiminimų interpretacijas, kuriose skleidėsi pavieniai minties blyksniai, emocinės sąsajos ar pirmapradžiai pėdsakai: žmogus, religija, istorija, simbolika, gamta... [...]“. Pagrindinę parodą papildė 2015–2020 m. vykdyto, 40 menininkų iš Lietuvos ir užsienio sukvietusio tarptautinio šiuolaikinio meno projekto „Pokalbiai su gamta“ rezultatai, pristatomų nuotraukose (Nukelta į 73 p.)

RIETAVO kunigaikščio Bogdano Oginskio įkurta muzikos mokykla ir jos tradicijų tęsimas

Iš ciklo „Kultūrinio turizmo maršrutai po muzikinėmis tradicijomis garsėjančius Žemaitijos dvarus: Rietavas > Plungė > Kretinga > Palanga

Nutarę pakeliauti po Žemaitijos dvarus, labiausiai garsėjančius savo muzikinėmis tradicijomis, be abejo, pirmiausiai į maršrutą įtrauksime Rietavą, kuriame 1872–1909 m. veikė gerą muzikinį išsilavinimą turėjusio kunigaikščio Bogdano Oginskio (1848–1909) dvare įkurta pirmoji, griežto reglamentavimo neturėjusi profesionali muzikos mokykla, kuri nuo 1874 m. buvo trimetė, penkiametė, o nuo 1883 m. – šešiametė. Šios mokyklos auklėtiniai gyvendavo dvaro sodyboje buvusiame mokinių bendrabutyje, gaudavo maitinimą, uniformą, muzikos instrumentus, jiems buvo mokama ir stipendija. Čia mokydavosi jaunuoliai ne tik iš Žemaitijos, bet ir iš kitų Lietuvos etnografinių regionų, net iš užsienio.

Rūmuose kunigaikščiai turėjo sukaupę turtinę, naujais leidiniais papildomą orkestro natoteką, kaupė ir nuolat atnaujindavo moksleivių ugdymui ir orkestrantų koncertavimui reikalingus tuo metu brangius muzikos instrumentus.

Mokykloje jaunuoliai buvo mokomi muzikos teorijos disciplinų, groti styginiais ir pučiamaisiais instrumentais, vargonuoti, giedoti bažnytines giesmes, jodinėti arkliais (to reikėjo mokėti norint lydėti Oginskius jų kelionių metu). Jie giedodavo Rietavo bažnyčios chore, padėdavo dirbti dvaro laukuose, budėdavo ugniagesių bokšte. Mokykloje veikė choras, simfoninis ir pučiamųjų orkestrai. Baigę šios mokyklos kursus jos auklėtiniai tapdavo Rietavo dvaro orkestro muzikantais, dalis – vargonininkais. Dvaras išlaikydavo orkestrantus, jiems mokėdavo atlyginimą, aprūpindavo instrumentais, drabužiais, paradine uniforma.

Nuo 1880 m. muzikos mokykloje veikęs pučiamųjų orkestras vasarą vykdavo koncertuoti į įvairias Žemaitijos vietas – į Plungę, Kretingą, Palangą, pa-

Rietavas. Vlado Gaudiešiaus nuotrauka

siekdavo ir Rygos pajūrį, Sankt Peterburgą (Rusija).

Gabiausių moksleivių lavinimu B. Oginskis rūpindavosi ir jiems baigus mokyklą – siūsdavo juos mokytis į aukštąsias mokyklas, remdavo finansiškai.

Tarp iškiliausių Rietavo dvaro mokyklos auklėtinių yra žymių muzikų: Varšuvos konservatorijos profesorius Aloyzas Butkevičius, kornetininkas, violončelininkas, dirigentas Mykolas Butkevičius, kompozitorius, pedagogas ir kapelmeisteris Emerikas Gailevičius, dirigentas, Čikagoje apie 1905 m. įkurto orkestro „Lithuania band“ organizatorius ir vadovas Vytautas Lukauskas, kapelmeisteris, kompozitorius, pirmojo lietuvių vaikų choro ir pirmojo lietuviško karo orkestro įkūrėjas Juozapas Gudavičius, klarnetininkas ir kompozitorius Petras Stankevičius, kapelmeisteriai, pedagogai, atlikėjai Pranas ir Mikas Olšauskai, Mykolas Ženstavičius, Adomas Šalkauskas, Steponas Butkevičius, Jonas Kudokas, Pranciškus Dovydavičius, Varšuvos mažojo teatro dirigentas Juozas Goštautas, vargonininkai, chorvedžiai Vladislovas Krasauskas, Antanas Montvila,

Atstatytas Rietavo muzikos mokyklos XIX a. pastatas, kuriame dabar veikia Rietavo Oginskių kultūros istorijos muziejus. Danutės Mukienės nuotrauka

Nuotraukose (iš kairės): Rietavo muzikos mokyklos įkūrėjas kunigaikštis Bogdanas Oginskis ir Rietavo muzikos mokyklos orkestras (vadovas Jozefas Mašekas) apie 1897-uosius metus. Fotografai nežinomi. Nuotraukos iš Rietavo Oginskių kultūros istorijos muziejaus rinkinių

Liudvikas Liutikas bei daugelis kitų.

Rietavo dvare veikusiam orkestrui, o kartu ir mokyklai 1873–1880 m. vadovavo Juozas Kalvaitis, 1880–1882 m. – Varšuvos konservatorijos vargonų klasės profesorius Aloyzas Butkevičius, 1883–1905 m. – čekų muzikas, pedagogas Jozefas Eduardas Mašekas, buvęs ir simfoninio bei pučiamųjų instrumentų orkestrų dirigentas, o 1906–1927 m. Salantuose (Kretingos raj.) dirbęs dvaro raštininku ir administratoriumi. 1906–1909 m. Rietavo dvaro mokyklai ir orkestrui vadovavo Varšuvos konservatorijos absolventas, violončelistas ir kornetistas Mykolas Butkevičius. 1891 m. mokyklos choro vadovu ir vargonininku 6 mėnesius dirbo Rietavo bažnyčioje vargoninkavęs kompozitorius Juozas Naujalis. Jozefo Mašeko įkurtam dvaro simfoniniam orkestrui priklausė apie 60 mokyklos absolventų. Šis orkestras grodavo Vakarų Europos ir rusų kompozitorių kūrinis, tarp jų ir Lietuvoje šio orkestro pirmą kartą atliktą Piotro Čaikovskio „Iškilmingąją uvertiūrą 1812 metai“, kompozitoriaus, valstybės veikėjo, diplomato, buvusio Rietavo dvaro šeimininko, Bogdano Oginskio senelio Mykolo Kleopo Oginskio polonezus „Atsisveikinimas su tėvyne“, „Šimtmečių takais“ bei kitus gana sudėtingus kūrinius.

1904 m. orkestro veikla sumenko – dalį orkestro muzikantų (30) Oginskiai išsivežė į Bobreko dvarą (prie Osvencimo, Lenkija), kurį buvo paveldėjusi Bogdano Oginskio žmona – kunigaikštienė Marija Gabrielė Potulicka Oginskienė (1855–1927). Bobreke orkestrui vadovavo Jonas Jakaitis.

Rietavo muzikos mokykla buvo uždaryta 1909 metais, kai mirė kunigaikštis B. Oginskis.

Daugelį metų rietaviškiai puoselėjo viltį ją atkurti. Pirmieji žingsniai šia kryptimi buvo padaryti 1962 metais, prie tuometinės Rietavo vidurinės mokyklos (direktorė Ada Meškauskienė) įsteigus visuomeniniais pagrindais savaitgaliais veikusią muzikos mokyklą. Joje dirbo iš Klaipėdos rajono Endriejavo miestelio atvažiuojantis mokinių labai mėgiamas muzikos mokytojas Petras Višinskis. Jis tada atrinko apie 15–20 muzikai gabių mokinių ir įsteigė fortepijono, akordeono ir pučiamųjų instrumentų klases. Bet... P. Višinskis netikėtai mirė ir šios muzikos mokyklos veikla nutrūko. Vėliau, 1967 m., Plungės vaikų muzikos mokykloje buvo įkurtas Rietavo muzikos mokyklos filialas, kuriame dirbo mokytojai Jūratė Mazurkevičienė, Stasė Bandzienė bei Violeta ir Antanas Česai. Na o 1970-aisiais Rietave kaip savarankiškai veikianti buvo atkurta kunigaikščio Bogdano Oginskio muzikos mokyklos tradicijas tęsianti Rietavo vaikų muzikos mokykla. Jai iki 1996 m. lapkričio 28 d. vadovavo Virginija Rūta Baliutavičienė. Iš pradžių mokykla turėjo tik tris klases. Užsiėmimai vykdavo Rietavo žemės ūkio technikumų pastate. Čia mokėsi 55 Rietave ir jo apylinkėse gyvenę vaikai. Mokytoja Galina Karčevskaja mokė groti fortepijonu, Algirdas Pakalnis dirbo su pučiamųjų klases moksliviais, Nina Blyžienė mokė muzikos teorijos ir groti kanklėmis, o Justinas Krėpšta – griežti smuiku.

(Nukelta į 16 p.)

Iš kairės: kolonada, ženklinanti Rietavo kunigaikščių Oginskių buvusių rūmų vietą, paminklas „Akmeninė gėlė“ (skulptorius Regimantas Midvikis), skirtas Rietavo kunigaikščių Oginskių atminimui; dabartinės Rietavo Mykolo Kleopo Oginskio meno mokyklos pastatas. Danutės Mukienės nuotraukos

Antraisiais mokyklos gyvavimo metais čia jau dirbo ir jauni specialistai, atvykę iš Klaipėdos Stasio Šimkaus aukštesniosios muzikos mokyklos: fortepijono specialistė Irma Veseraitė, akordeonininkė Danutė Matelienė ir pučiamųjų mokytojas Paulius Matelis. Solfedžio ir privalomojo instrumento pamokas dėstė Romas Dargis ir Liudas Gedgaudas.

Vėliau mokyklai vadovavo Algirdas Kazys Jankauskas. Jis, tęsdamas B. Oginskio muzikos mokyklos tradiciją, atkūrė pučiamųjų instrumentų orkestrą. 1995-aisiais šioje mokykloje pradėjo veikti teatrinio meno klasė ir šeštadieninė dailės klasė. Tada šiai mokyklai buvo suteiktas Rietavo meno mokyklos statusas.

A. Jankauską direktoriaus pareigose pakeitė Rita Urniežienė. Jos vadovavimo laikotarpiu mokykla pavadinta Mykolo Kleopo Oginskio vardu. Mokyklai yra vadovavusi ir Jolita Budriuvienė, o nuo 2018 m. joje direktoriaus pareigas eina Nerijus Jasinskas.

2023 m. rudenį prie Rietavo Mykolo Kleopo Oginskio meno mokyklos iškilio ir spalio 5 d. minint Rietavo muzikos mokyklos 150-metį buvo pašventintas Rietavo meno mokyklos vadovo Nerijaus Jasinsko ir Rietavo Oginskių kultūros istorijos muziejaus direktoriaus Vyto Rutkausko iniciatyva pastatytas meninis akcentas-varpinė, liudijanti apie gražias šio miesto muzikines tradicijas.

DAUGIAU APIE RIETAVO DVARO MUZIKOS MOKYKLĄ IR JOS AUKLĖTINIUS SKAITYKITE:

1. Laima Kiauleikytė: „Lietuvos dvarų muzikos kultūra tautinio atgimimo išvakarėse“ (Fragmentai

Rietavo Mykolo Kleopo Oginskio meno mokyklos logotipas

iš to paties pavadinimo Laimos Kiauleikytės straipsnio, išspausdinto „Menotyros“ žurnalo 1998 m. pirmame numeryje, p. 58–62): <https://zemaitiuzeme.lt/aktualijos/laima-kiauleikyte-lietuvos-dvaru-muzikos-kultura-tautinio-atgimimo-iskvakarese/>.

2. „Rietavo ir Plungės kunigaikščių Oginskių dvaro orkestrų vadovai, auklėtiniai“, *Žemaičių žemė*: <https://zemaitiuzeme.lt/aktualijos/rietavo-ir-plunges-kunigaiksciu-oginskiu-dvaro-orkestru-aukletiniai/>.

Naudota literatūra:

1. Vytautas Povilas Jurkštas, Paulius Vaniuchinas, „Rietavo muzikos mokykla“, *Visuotinė lietuvių enciklopedija*: <https://www.vle.lt/straipsnis/rietavo-muzikos-mokykla/>.

2. „Rietavo Mykolo Kleopo Oginskio meno mokykla“. *Vaiko diena*: <https://vaikodiena.lt/imone/rietavo-mykolo-kleopo-oginskio-meno-mokykla/>.

Tęsinys kituose žurnalo numeriuose

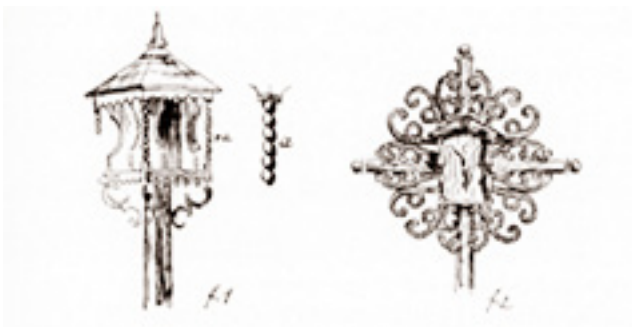
Parengė Rimantas Mingėla

Du kaimynystėje dvaruose gyvenę, bendravę, Žemaitijos etnografija domėjęsi dailininkai

XIX–XX a. sandūroje Lietuvoje buvo priskaičiuojama apie 3 300 įvairaus dydžio dvarų, tarp jų daugelis Žemaitijos dvarų išsiskyrė savo dydžiu ir turtais. Dabar Lietuvoje yra likę apie 500 dvarų. Dalis jų restauruota arba renovuota, prikelta naujam gyvenimui. Archyvuose, muziejuose išsaugoti dokumentai liudija, kad daugelis ano meto dvarininkų turėjo bibliotekas, meno, numizmatikos, ginklų kolekcijas, puoselėjo kultūros tradicijas, kurių įtakoje išaugo nemažai kultūros, meno ir mokslo žmonių. Šioje publikacijoje – trumpa pažintis su dviem kaimynystėje, dabartinėje Telšių teritorijoje buvusiuose dvaruose gyvenusiais, kūrusiais, Žemaitijos liaudies meną, etnografiją turinėjusiais dailininkais.

Juzefas Perkovskis (1896–1940)

Juzefas Perkovskis (lenk. *Józef Perkowski*, 1896–1940) – Lenkijos ir Lietuvos dailininkas, žemaičių liaudies meno ir etnografijos tyrinėtojas. Jis gimė
(Nukelta į 18 p.)

Viršuje ir dešinėje: Juzefo Perkovskio piešti žemaičių liaudies meno objektai ir jų fragmentai. Fotoreprodukcijos iš RKIC archyvo

Juzefas Perkovskis. Fotografas nežinomas. Fotoreprodukcija iš RKIC archyvo. Nuotraukos originalas saugomas Žemaičių muziejuje „Alka“

Džiuginėnų dvaro rūmų pastato fragmentas. Danutės Mukienės nuotrauka

„Pūga“. Dailininkas Juzefas Perkovskis. Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus, ČDM Gng 1316

1896 m. lapkričio 23 d. Varšuvos chirurgo, urologo, aktyvaus visuomenės veikėjo Severino Fabijono Perkovskio ir iš Žemaitijos bajorų Gorskių (*Nalencė* herbas), kuriems priklausė netoli Telšių buvęs Džiuginėnų dvaras, Vandos Teresos Juliannos Nalencė-Gorskos Perkowskos šeimoje. Su šiuo dvaru yra susijęs ir čia jaunystėje tarnavusios mūsų literatūros klasikės, švietėjos Julijos Beniuševičiūtės Žymantienės-Žemaitės (1845–1921), Juzefo Perkovskio brolio dvynio, Lenkijos teisininko ir diplomato Tadeušo Perkovskio (1896–1942) gyvenimas. Šiame dvare kurį laiką yra gyvenusios ir knygos „Sugrįžimas į Žemaitiją“ (Vilnius, 2013) autorė, 2010–2015 m. buvusio Lenkijos prezidento Bronislovo Komorovskio iš bajorų giminės kilusi močiutė Magdalena z Nalęcz-Gorskich Komorowska (1900–1989 m.).

J. Perkovskis iš pradžių buvo mokomas namuo-

se, vėliau lankė Varšuvos E. Konopčinskio gimnaziją, 1923–1928 m. Varšuvos taikomosios dailės mokykloje studijavo grafiką. Buvo lenkų ksilografijos (iškiliaspaudės formų (klišių) gamybos būdas) pradininko, grafiko Vladislovo Skočylos mokinys.

Studijų metais įsijungė į lenkų dailininkų draugijos RYT veiklą, kartu su kitais draugijos nariais savo darbus eksponuodavo jos rengiamose parodose Lenkijoje ir užsienyje (Budapešte, Milane, Paryžiuje, Prahoje, Varšuvoje). Keli J. Perkovskio kūriniai buvo eksponuojami 1943 m. Versalyje (Prancūzija) vykusioje lenkų dailės parodoje.

Dailininkas nuo mažens vasaras dažnai leisdavo savo mamos gimtajame Džiuginėnų dvare, vėliau, ypač susidomėjęs liaudies menu, etnografija, pradėjęs bendrauti su Žemaitijos istorijos ir kultūros tyrinėtoju, archeologu, etnografu, bibliotekininku Mykolu Eustachijumi Brenšteinu (1874–1938), čia jis praleisdavo vis daugiau laiko, o 1928 m. Džiuginėnuose, kur jau gyveno jo sesuo Juzefa, įsikūrė visam laikui. Jis kartu su seserimi ir broliu Tadeušu rūpinosi šio dvaro priežiūra, 1931 m. renovavo dvaro rūmus. Tarpukario metais Džiuginėnų dvaras buvo laikomas vienu gražiausių ir geriausiai prižiūrimų klasicizmo stiliaus medinių dvarų Žemaitijoje.

J. Perkovskis grafikui, meno istorikui, muziejininkui, kultūros veikėjui prof. Pauliui Galaunei (1890–1998) yra rašęs: „*jaučiu gily sentimentą Žemaitijai, jos puošybai, ir tai jau nuo ankstyvos vaikystės... Būdamas mokykloje, praleisdamas didesnę laiko dalį Varšuvoje, visuomet ilgėjausi to krašto, kuris atrodo man pilnas savitumo ir labai subtilus...*“

1928–1940 m. jis itin daug laiko skirdavo Žemaitijos liaudies meno tyrinėjimams, piešdavo ir fotografuodavo jo dėmesį patraukusius liaudies meno, etnografijos objektus, užsirašinėdavo tai, ką pamatęs. Savo išvalgas, susijusias su šia veikla, straipsnius nuo 1922 m. skelbdavo Lenkijos ir Lietuvos spaudoje (leidiniuose „Gimtas kraštas“, „Mūsų tautosaka“, „Žemaičių prietelius“, „Przemysł-Rzemiosło-Sztuka“, „Tygodnik Ilustrowany“, „Ziemia“, „Dzień Kowieński“. Parašė studiją „Ornament, forma i symbolika w sztuce ludowej na Żmudzi“ (Žemaitijos liaudies meno ornamentika, forma, simbolika), kuri jam esant gyvam nebuvo išspausdinta, nes tam tada neturėta pinigų. 1935-aisiais J. Perkovskis parengė studiją apie žemaičių

liaudies meno dekorą, tačiau ji neišliko (dingo Antrojo pasaulinio karo metais).

Džiuginėnų laikotarpiu dailininkas palaikė ryšius, bendraudavo su poetu ir pirmuoju Žemaičių muziejaus „Alka“ įkūrėju Pranu Geniu (1902–1952), jau minėtu Pauliumi Galaune, netoli buvusiame Siraičių dvare gyvenusiu dailininku Leopoldu Petru Andrijausku (1868–1947), dailininku Mstislavu Dobužinskiu (1875–1957), rašytoju Liudu Gira (1884–1946) ir keliais kitais ano meto kultūros žmonėmis. Gyvendamas Žemaitijoje dailininkas siekė, kad jam būtų suteikta Lietuvos pilietybė.

Neeiliniu įvykiu J. Perkovskio gyvenime tapo 1933 m. Kaune surengta bendra jo ir dailininkės Sofijos Dembovskytės Römerienės (1885–1972) kūrybos paroda. 1940 m. J. Perkovskio kūriniai buvo eksponuojami Žemaičių muziejaus „Alka“ surengtoje Žemaičių meno parodoje.

Dailininką labai paveikė sovietų okupacija. Jis nesusitaikė su tuo faktu ir 1940 m. liepos 24 d., miške, prie kelio Telšiai–Plungė, netoli Džiuginėnų dvaro, nutraukė savo gyvenimo siūlą. Jį palaidojo Telšių rajone – netoli Džiuginėnų dvaro sodybos esančiame Gorskių šeimos kape.

Istorikas, archeologas, Žemaičių muziejaus „Alka“ direktorius, mokslinis bendradarbis Vitas Valatka (127–1977), tyrinėdamas J. Perkovskio gyvenimą ir kūrybą, Lietuvoje surinko į vieną vietą visus rastus J. Perkovskio liaudies meno pavyzdžių rinkinius ir juos perdavė Žemaičių muziejui „Alkos“ muziejui. Dabar čia saugoma apie 700 J. Perkovskio piešinių, 400 nuotraukų, 33 grafikos kūrinių, 18 klišių bei išlikę archyviniai dokumentai, tarp jų ir J. Perkovskio studija „Žemaitijos liaudies ornamentika, forma ir simbolika“. Ją 1999 m. Vilniaus dailės akademijos leidykla, bendradarbiaudama su Žemaičių muziejumi „Alka“ ir Žemaičių akademija, išleido. Tad dabar jo knygą „Žemaitijos liaudies ornamentika, forma ir simbolika“ prieinama visiems. Joje autorius nagrinėja žemaičių liaudiškosios puošybos formas, technikas, gretina jas su kaimyninių šalių, Vakarų Europos liaudies menu. Knygą sudaro šios dalys: Įžanginis žodis; I. Bendrosios pastabos – Forma ir simbolika: II. Geometrinis ornamentas; III. Dangaus kūnų atvaizdai ir spinduliškos puošmenos; IV. Augalinis ornamentas; V. Figūrinis ornamentas; VI. Ornamentas ir religi-

Juzefo Perkovskio knygos „Žemaičių liaudies meno ornamentas: forma ir simbolika“ (Vilnius, VDA leidykla, 1999) viršelis

niai motyvai; VII. Kiti puošybos elementai; VIII. Žemaičių liaudies ornamentikos bruožai; Nuorodos ir papildymai – Žemaičių ornamento raida: I. Mėginimas atkurti žemaičių liaudies meno raidą; II. Seniausieji datuoti ornamentikos motyvai; III. Pastarųjų metų žemaičių liaudies puošyba; IV. Simbolizmas; V. Formų sintezė ir ornamentų kompozicija; VI. Natūralizmas; VII. Žemaičių meno regioninis savitumas ir santykis su Europos menu; Nuorodos ir papildymai (Iliustracinė medžiaga, Iliustracinės medžiagos komentarai); Literatūra ir šaltiniai; Asmenvardžių rodyklė; Vietovardžių rodyklė. Knyga gausiai iliustruota paties J. Perkovskio surinkta ir piešta etnografinė medžiaga.

2012 m. kitą šio menininko kūrybinio palikimo dalį – Žemaičių muziejuje „Alka“ saugomus jo vertingiausias fotografijos darbus, sudėję juos į 190 puslapių apimties knygą „Juzefas Perkovskis. Fotografija. Žemaičių muziejaus „Alka“ rinkinys“, išleido Lietuvos nacionalinis muziejus, bendradarbiaudamas su Žemaičių muziejumi „Alka“. Joje išspausdintose informatyviuose, niekur iki to laiko neskelbtose nuotraukose – peizažai, žemaitiškos sodybos ir dvareliai, įvairius ūkio ir laukų darbus dirbantys, besilinksminantys žmonės. Yra pateikti ir koplytėlių su jose buvusiomis skulptūromis, paveikslais vaizdai. Knygos įžanginiame straipsnyje „Dailininko Juzefo Perkovskio fondas Žemaičių „Alkos“ muziejuje“ pateikiama šio menininko trumpa biografija ir kūrybinio palikimo apžvalga.

(Nukelta į 20 p.)

Leopoldas Petras Andrijauskas (1868–1947)

Leopoldas Petras Andrijauskas (lenk. *Leopold Piotr Andrzejewski*, 1868–1947) – iš žemaičių bajorų Andrijauskų giminės kilęs tapytojas (peizažistas, portretistas) ir visuomenės veikėjas.

Dailininkas gimė 1868 m. lapkričio 26 d. Telšių rajone, apie 10 km nuo Luokės miestelio nutolusiame Kentralių dvare. Jo tėvas – Engelbertas Leopoldas Andrijauskas, mama – Malvina Černiauskaitė Andrijauskienė.

Vaikystėje buvo mokomas namuose. Nuo 1882 metų žinias gilino dabartinės Latvijos teritorijoje buvusioje Mintaujos (dabar Jelgava) realinėje mokykloje, kurią baigė 1888-aisiais. Vėliau, 1889–1890 m., studijavo Sankt Peterburgo dailės akademijoje, o 1891–1897 m. – Miunchene.

Parodose pradėjo dalyvauti studijų metais. Jo kūrybą specialistai gerai įvertinto 1891 m. Miunchene surengtoje meno parodoje – tada L. Andrijauskui tada buvo skirtas apdovanojimas.

1897–1898 m. dailininkas gyveno Paryžiuje, ten susipažino su dailininku ir literatu K. Duninu-Markevičiumi, užmezgė ryšius su Nepriklausomaisiais dailininkais, dalyvavo jų Salono veikloje: 1897, 1898, 1900 m. čia eksponavo keletą savo paveikslų.

Vėliau gyveno Varšuvoje, dalyvavo šio miesto Dailių menų draugijos surengtoje parodoje, vėliau savo kūrybą eksponavo Varšuvoje veikusiam A. Kryvulto salone. Aktyviai dailės parodose dalyvavo ir 1901–1906 m., na o 1906 m. sugrįžo į Lietuvą ir apsigyveno Palangoje, kur jo tėvas turėjo namą Basanavičiaus gatvėje. Kurį laiką kurorte dirbo grafo Felikso Tiškevičiaus parko sodininku, o laisvu laiku tapydavo. Tarnyba pas Palangos grafą jam buvo ne reikalingas pragyvenimo šaltinis, o malonus užsiėmimas, nes dailininkas labai mėgo gamtą ir dažnai piešdavo jos vaizdus.

1907 m. tėvas Leopoldui užrašė Kentralių dvarą. Tada dailininkas išvyko gyventi ten, nors dažnai lankydavosi ir Palangoje. 1910 m. mirus tėvui, Leopoldas persikėlė gyventi į jo mamai priklausiusį Siraičių dvarą. Ten jis turėjo pasistatęs mūrinį paviljoną, kuriame tapydavo. Vasaromis dirbdavo, kurdavo Palangoje. Tuo laikotarpiu jis palaikė ryšius ne tik su Lietuvoje, bet ir su Lenkijoje gyvenusiais menininkais, 1913 m. tapo Varšuvoje veikusios lenkų

Dailininkas Leopoldas Andrijauskas apie 1921 m. metus savo dirbtuvėje Palangoje. Fotografas nežinomas. Žemaičių muziejus „Alka“, ZAM F 265

kraštotyrininkų draugijos nariu.

Po motinos mirties (1925 m.) Siraičių dvaras atiteko Leopoldui ir jo broliui Severinui. Šis dvaras iki 1871-ųjų metų priklausė Opulskiams. Motiejaus Opulskio žinioje buvęs Siraičių dvaras pagal testamentą atiteko jo sūnui Jurgiui Opulskiui. Šio sesuo Gertrūda, ištekėjusi už Kentralių dvarininko sūnaus Pranciškaus Andrijausko, gyveno Kentraliuose ir ten 1829 m. susilaukė sūnus Engelberto Leopoldo Andrijausko, kuriam Jurgis Opulskis

Siraičių dvaro rūmai apie 1994-uosius metus. Danutės Mukienės nuotrauka

užrašė Siraičių dvarą. Bajorai Andrijauskai rėmė 1863 m. sukilimą ir jame dalyvavo. 1905 m. Siraičių dvaro žemėje Engelberts Leopoldas Endrijauskas pastatė kryžiu, kuriuo įamžino 1863 m. sukilime dalyvavusių brolių Bonaventūro, Vladimiro ir savo paties atminimą. Tai marmurinis kryžius, o jo postamentas – nuskeltas lauko akmuo. Pasakojama, kad tai iš toliau atitemptas mitologinis Velnio akmuo.

Paskutinysis Siraičių dvaro savininkas buvo dailininkas Leopoldas Petras Andrijauskas. Jis jį valdė iki savo gyvenimo pabaigos – 1947-ųjų metų. Ūkiui prižiūrėti Leopoldas buvo pasamdęs tvarkingą ir darbščia namų šeimininkę Petronelę Stonytę.

Gyvendamas Siraičiuose jis dažnai bendraudavo su Džiuginėnų dvare gyvenusiu dailininku Juzefu Perkovskiu ir poetu, muziejininku Pranu Geniu, domėjosi Žemaitijos krašto materialinės ir dvasinės kultūros palikimu, liaudies menu, archeologija, etnografija, rėmė Žemaičių muziejų „Alka“. 1940 metais penki L. Andrijausko kūriniai buvo eksponuojami šiame muziejuje surengtoje dailės parodoje.

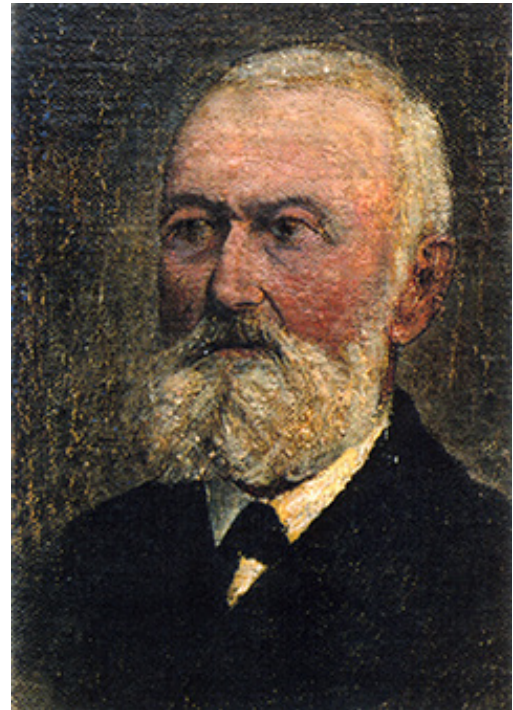
Paskutiniuoju savo gyvenimo laikotarpiu dailininkas buvo vienišas, sirgo, gydėsi Telšių ligoninėje.

L. Andrijauskas mirė 1947 m. spalio 10 d. Telšiuose. Buvo palaidotas šio miesto Gėlių gatvėje esančiose kapinėse, šalia savo tėvų Malvinos ir Engelberto Andrijauskų amžinojo poilsio vietos.

Po Antrojo pasaulinio karo Siraičių dvaras buvo Džiugo tarybinio ūkio žinioje. Sovietmečiu čia gyveno ūkyje dirbusios šeimos. Tuo laikotarpiu dvaro pastatai buvo stipriai nuniokoti.

L. Andrijausko tapyboje vyrauja du žanrai – peizažas ir portretas. Jis tapė aliejiniiais dažais ant kartono. Peizažai šviesūs, dažniausiai impresionistinio stiliaus. Menotyrininkai pažymi, kad nors šio dailininko meninis išsilavinimas buvo akademinis, tačiau jo kūrybą stipriai paveikė Paryžiuje praleisti metai, peredvižnikų dailė, romantinė A. Kuindži tapyba, draugystė su Nepriklausomaisiais. Tai atsispindi jo darbuose. Peizažuose ryškus ne tik akademistinis kūrybos stilius, impresionizmo raiška, bet ir neoromantikų pasaulėjauta, puantilistinė tapyba. Peizažuose dažnai pasikartoja beržo motyvai.

Nors L. Andrijauskas buvo produktyvus tapytojas, tačiau jo kūrinių nėra daug išlikę, nežinoma, koks likimas ištiko jo ankstyvojo ir paskutiniojo laikotarpio kūrinius. Jis savo darbų nekaupė ir nepardavinėjo. Ką nors naujo sukūręs, padovanodavo draugams ir artimiesiems. Yra pagrindo manyti, kad

„Tėvo portretas“. Dailininkas Leopoldas Andrijauskas. Fotoreprodukcija iš RKIC fotoarchyvo

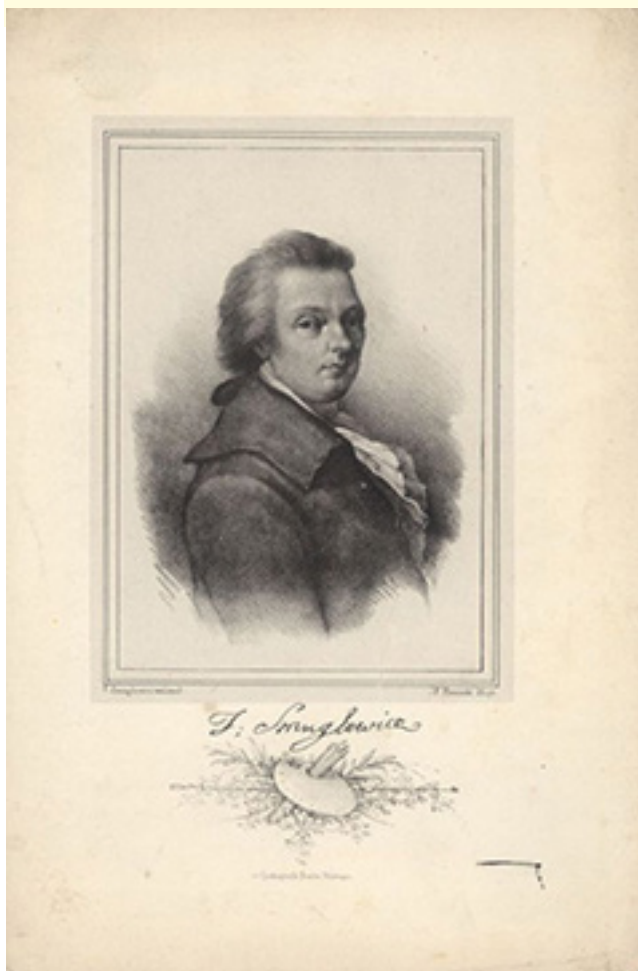
„Naktis prie Germanto“. Dailininkas Leopoldas Andrijauskas. Fotoreprodukcija iš RKIC archyvo

nemažai jo kūrinių sunaikinta Antrojo pasaulinio karo metais, kai dailininkui priklausančiame Siraičių dvare buvo įsikūrę kariškiai.

Dabar didžiausia L. Andrijausko kūrinių kolekcija saugoma Žemaičių muziejuje „Alka“. Joje – 37 šio dailininko kūriniai. Iš išlikusių tapybos darbų labiausiai žinomas „Tėvo portretas“, „Autoportretas“, „Moters portretas“, „Peizažas su ąžuolu“, „Peizažas su beržu“, „Peizažas“, „Naktis Ukrainoje“, „Naktis prie Germanto“, „Burlaiviai įlankoje“, „Masčio ežero pakrantė“, taip pat ir keletas moterų portretų.

Parengė Kazimieras Prušinskas

Dailininko Pranciškaus Smuglevičiaus paveikslo „Agripina perkelia savo vyro Germonariko palaikus į tėvynę“ kelias į Žemaičių muziejų „Alka“

Pranciškus Smuglevičius, XIX a. vid. – XIX a. II p., aut. Pranciškus Smuglevičius, Jonas Feliksas Pivarskis, Lietuvos nacionalinis dailės muziejus, LNDM G 11500. Nuotrauka iš www.limis.lt

Šiomet po kelis metus trukusios renovacijos Telšiuose lankytojams vėl duris turėtų atverti 1932-aisiais šio krašto šviesuolių įkurtas Žemaičių muziejus „Alka“, kuris, kaip to siekė jau pirmasis jo vedėjas Pranas Genys (1902–1952), yra tapęs svarbiu visos Žemaitijos kultūros centru.

Daugelį metų šio muziejaus renginių salėje ant

sienos kabojo ir šiomet po kelionių ir restauracijos čia sugrįš vienas didžiausių iškilaus Lenkijos ir Lietuvos tapytojo, lietuvių nacionalinės dailės mokyklos pradininko Pranciškaus Smuglevičiaus (1745–1807) prieš pat jo mirtį, 1807-aisiais metais, Vilniuje sukurtas paveikslas „Agripina perkelia savo vyro Germonariko palaikus į tėvynę“ (drobė, aliejus, ZAM GEK 1316). Tai maždaug 20 kvadratinėjų metrų pločio kūrinys (formatas – 345 x 517 cm), kuriame pavaizduotas Romos I amžiaus istorijos epizodas, nutapyta daugiau kaip 40 natūralaus dydžio figūrų, tarp jų ir paties P. Smuglevičiaus portretas. Pasak menotyrininkų, šis jau du šimtmečius perkopęs tapybos darbas – vertingiausias iš Žemaitijos muziejuose dabar saugomų eksponatų.

Vykstant Žemaičių muziejaus „Alka“ renovacijai ši drobė buvo eksponuojama Vilniaus Chodkevičių rūmų (Lietuvos nacionalinio dailės muziejaus Vilniaus paveikslų galerijoje) reprezentacinėje salėje. Čia meno gurmanai yra turėję galimybę šį kūrinį pamatyti ir 2000-aisiais metais vykusioje Lietuvos tūkstantmečio programos tarptautinėje dailės parodoje „Vilniaus klasicizmas“.

Kaip šis vertingas P. Smuglevičiaus paveikslas pateko į Žemaičių muziejų „Alka“?

Atsakyti į šį klausimą padeda 2010 m. Vilniaus dailės akademijos leidyklos išleistas ilgametės Žemaičių muziejaus „Alka“ direktoriaus pavaduotojos, parodų kuratorės Zitės Dargaitės sudarytas katalogas „Žemaitijos dvarų meno kolekcija „Alkos“ muziejuje“. Jame rašoma, kad Lietuvos nacionaliniame muziejuje saugomame Lietuvos, daugiausiai Žemaitijos istorijos ir kultūros tyrinėtojo, archeologo, etnografo, bibliotekininko Mykolo Eustachijaus Brenšteino (1874–1938) rankraštyje „Kultūros paminklų, esančių Žemaitijos dvaruose, sąrašas“ (LNM, f. NMR-392, b. 220, p. 98) nurodyta, jog šį P. Smuglevičiaus paveikslą Raudondvario (Kauno raj.) savininkas grafas Benediktas Tiškevičius (1801–1866) buvo padovanojęs Žemaičių vyskupui Motiejui Valančiui (1801–1875). Šiam mirus, paveikslą iš vyskupo giminių nusipirko Pavandėnės dvaro (Telšių raj.) dvarininko Zigmo Sakelio (1877–1941) tėvas Viktoras Sakelis (1846–1903). Kaip minėtas paveikslas buvo atsidūręs B. Tiškevičiaus žinioje, informacijos nėra pateikta. Tikėtina, jog šį kūrinį dailininkas galėjo nutapyti pagal Bene-

dikto Tiškevičiaus tėvo grafo Mykolo Juozapo Tiškevičiaus (1761–1839) užsakymą. Kita galima versija, kad grafai Tiškevičiai šį kūrinį įsigijo jau dailininkui mirus iš jo artimųjų.

„Agridina“ Pavandenės dvare

Istorikas, Vilniaus dailės akademijos profesorius dr. Adomas Butrimas leidinyje „Pavandenė“ (knygų serijos „Žemaičių praeitis“ 6-oji knyga, Vilnius, 1996) išspausdintame straipsnyje „Pavandenės dvaras“ (p. 25–31) rašo, kad apie XIX a. vidurį „Pavandenės dvaras, kaip ir miestelis, bei keletas kaimų dar tebe priklausė Telšių pavieta maršalkai Kalikstui Danilavičiui. XIX a. 6 ar 7 dešimtmetyje Pavandenės dvaro valdytojo dukterį Karoliną Danilavičiūtę vedė Leonardas Sakelis. Taip Pavandenės dvaras galutinai pereina Sakelių nuosavybėn.“

Pavandenės dvarą XIX a. pab. – XX a. pr. valdęs Viktoras (kiti vardai – Juozas Martynas) Sakelis gimė 1846 m. lapkričio 12 d. Lioliuose (Kelmės raj.), mirė 1903 m. sausio 13 d. Pavandenėje (Telšių raj.) ir čia buvo palaidotas (iš

Pranciškaus Smuglevičiaus (1745–1807) 1807 m. sukurtas paveikslas „Agridina perkelia savo vyro Germonariko palaikus į tėvynę“ (drobė, aliejus, ZAM GEK 1316)

Sakelių giminė prie Pavandenės dvaro rūmų XX a. 3 deš. Chaimo Kaplankio fotosalono nuotrauka iš Žemaičių muziejaus „Alka“ rinkinių. ZAM F 5830

pradžią jo palaikai išsėjosi tais metais pastatytame ir pašventintame Sakelių šeimos mauzoliejuje-kolumbariume, kuris yra vietos žmonių vadinamame Sklepkalnyje, į kurį buvo perkelti ir kai kurių ankstesnių Pavandenės dvaro savininkų Danilavičių palaikai.

Dvarininkas Zigmantas Sakelis – Viktoro Sakelio sūnus, paskutinysis Pa-
(Nukelta į 24 p.)

2019 m. restauruotas Sakelių šeimos mauzoliejus-kolumbariumas Pavandenėje. Nuotrauka iš Varnių regioninio parko direkcijos archyvo

vandenės dvaro savininkas. Jis gimė 1877 m. gruodžio 19 d., mirė (buvo nukankintas) 1941 m. naktį iš birželio 24 į 25 d. Rainiuose (Telšių raj.) ir, parvežus jo palaikus iš Rainių, iš pradžių buvo palaidotas Pavandenėje – jau minėtame šeimos mauzoliejus-kolumbariume.

Z. Sakelio motina – Elena Teklė Sakelytė Sakelienė gimė 1852 m. gegužės 16 d. Pavandenėje, mirė 1930 m. ten pat, buvo palaidota šalia vyro tada jau rekonstruotame mauzoliejus-kolumbariume.

1941 m. birželio mėnesį ir sovietmečiu minėtą Sakelių mauzoliejų-kolumbariumą stipriai nuniočiojo vandalai, todėl, siekiant išsaugoti kriptose buvusius palaikus, jie buvo perkelti į kapavietę ant netoli jo esančios kalvelės. Neseniai Sakelių ir Danilavičių mauzoliejus-kolumbariumas restauruotas.

Sakeliai jų amžininkų atsiminimuose minimi kaip kultūringi, išsilavinę, turtingą biblioteką, daug meno vertybių, didelį sodą turėję, tautiškumą puoselėję dvarininkai. Jų rūmuose kurį laiką yra gyvenęs tame pačiame Pavandenės kaime gimęs kunigas, monsinjoras (1989 m.), pasipriešinimo sovietų okupaciniam režimui dalyvis, tikinčiųjų ir pilietinių teisių gynėjas Vincentas Vėlavičius (1914–1997), ne kartą svečiavosi poetas, kunigas Jonas Mačiulis-Maironis (1862–1932).

Mūrinius, raudonų plytų dvaro rūmus dvarininkai Sakeliai Pavandenėje pasistatė apie 1890-uosius metus. Minėtoje knygoje „Pavandenė“ išspausdintame kitame straipsnyje („Šatrijos Ragana Pavandenės dvare“, p. 32) A. Butrimas pažymi, kad 1901–1904 m. Pavandenės dvare namų mokytoja dirbusi,

dvarininkų Sakelių vaikus (Gabrielę, Haliną, Vandą, Eugeniją ir Leonardą) mokiusi rašytoja Marija Pečkauskaitė-Šatrijos Ragana (1877–1930) gyveno šiuose rūmuose ir kad „Dvaro rūmų trečiojo aukšto didžiausias kambarys su balkonu buvo paverstas klase. Raudonų plytų rūmai stovėjo ant Gludo ežero kranto, tarsi pakylėti ant kalvelės prie ūksmingo parko. Didžiojo kambario visą sieną užėmė garsi ir viena didžiausių pagal formatą Pranciškaus Smuglevičiaus drobė „Agripina perkelia savo vyro Germonariko palaikus į tėvynę“. Čia stovėjo ir fortepijonas, kuriuo vaikai mokydavosi groti. Tame pačiame aukšte gyveno ir Mokytoja. [...]“.

Iš to, kas paminėta, galima daryti išvadą, kad garsioji P. Smuglevičiaus drobė šiuose Pavandenės dvaro rūmuose atsirado ne vėliau kaip 1901 m., nes Šatrijos Raganai čia gyvenant „Agripina“ jau kabėjo ant sienos. Iš kokių M. Valančiaus artimųjų šis paveikslas buvo nupirktas, žinių nėra pavykę rasti. Tikėtina, jog šį kūrinių V. Sakelis įsigijo dar prieš pasistatydamas minėtus naujuosius mūrinius rūmus, nes tokiam dideliame paveiksliui įkurdinti patalpą reikėjo numatyti iš anksto. „Agripina [...]“ Pavandenės dvaro rūmus puošė apie 50 metų. Savo tėvų pradėtą rūmuose kaupti meno kolekciją meno kūrinių iki pat 1940-ųjų turtino Z. Sakelis. Žemaičių muziejuje „Alka“ saugomi dokumentai liudija, jog dvarininkai Sakeliai, be „Agripinos [...]“, dar turėjo ir Vilniaus meno mokyklos auklėtinio Mykolo Kuliešos drobę „Peizažas su kalnų pilimi“, nežinomo dailininko sukurtą paveikslą „Berniukas su šunimi“, du tempera tapytus paveikslus, Jono Kazimiero Vilčinskio spalvotą litografiją „Aušros Vartų Dievo Motina“, skulptoriaus Vincento Balzukevičiaus sukurtą poeto Adomo Mickevičiaus skulptūrinį portretą.

Viską sujaukė 1940-ieji

XIX a. pabaigoje ir tarpukario metais Pavandenės dvaras plačiai garsėjo ne tik rūmuose buvusiomis meno vertybėmis, turtinga biblioteka bet ir pavyzdiniu, pažangiai vystomu ūkiu. Juo čia rūpinosi pats Z. Sakelis, turėjęs agronomo išsilavinimą. Situacija iš esmės pasikeitė 1940-aisiais, nes Z. Sakelis tą vasarą savo namuose buvo suimtas ir įkaltas Telšių kalėjime, o 1941-ųjų naktį iš birželio 24-osios į 25-ąją kartu su kitais minėtame kalėjime buvusiais sovietų vadintais politiniais kaliniais nu-

žudytas netoli Telšių esančiame Rainių miškelyje.

Pavandenės dvaras, kaip ir kiti Lietuvos dvarai, 1940 m. buvo nacionalizuotas. Dalis likusių gyvų ir represijų spėjusių išvengti Sakelių šeimos narių iš Lietuvos pasitraukė (žinoma, kad dalis jų palikuonių dabar gyvena Lenkijoje).

Pavandenės kaimo gyventojų prisiminimai liudija apie vandalų siautėjimą dvare 1940–1941 m., čia buvusios bibliotekos, archyvo sunaikinimą. Po Antrojo pasaulinio karo Pavandenės dvaro rūmuose veikė kultūros namai, biblioteka, buvo įrengta kino salė, gyveno keletas kolūkiečių šeimų. Dvaro sodyba, jos pastatai tikro šeimnininko neturėjo, tad nebuvo tinkamai prižiūrimi, todėl greitai nyko, o kai tapo nebesaugūs gyventi ir naudoti, buvo pradėti lyginti su žeme. Rūmus užbaigta nugriauti apie 1996-uosius metus. Mūsų dienų sulaukė tik buvusio dvaro parko ir kai kurių pastatų fragmentai bei centrinėje sodybos dalyje rekonstruotas vieno aukšto dvaro raudonų plytų pastatas. Šie objektai, kaip ir Sakelių-Danilavičių mauzoliejus-kolumbariumas, Sakelių kapavietė yra įtraukti į Lietuvos nekilnojamojo kultūros vertybių registrą ir saugomi kaip kultūros paveldo vertybės.

Na o koks buvo Pavandenės dvaro rūmus puošusios „Agripinos [...]“ likimas Lietuvoje įvedus sovietų valdžią?

„Agripinos“ kelionė iš Pavandenės dvaro į Telšius

1940 m. vasarą Lietuvoje prasidėjo stambiųjų pastatų, tarp jų ir dvarų, žemių nacionalizavimas. Į Valstybinį žemės fondą pateko ir Žemaitijos dvarai (jų žemės, pastatai bei juose buvęs inventorių, meno ir kitos vertybės). Be tikrųjų šeimnininkų likusių dvarų niokojimu susirūpinusi naujoji valdžia priėmė Kultūros paminklų apsaugos įstatymą ir sudarė Kultūros paminklų apsaugos įstaigos komisijas, turėjusias joms priskirtose vietovėse inventurizuoti dvaruose likusias vertybes. Telšių, Kretingos ir Tauragės apskričių dvaruose tuo užsiimti buvo pavesta komisijai, kuriai vadovavo Žemaičių muziejaus vedėjas Pranas Genys. 1940 m. rugpjūčio pabaigoje Švietimo komisariatas įgaliavo „Alkos“ muziejaus vedėją P. Genį, Telšių apskrities viršininką Kazį Sideravičių (1907–1991), tos pačios apskrities

gydytoją Joną Mikulskį (1885–1959) surašyti ir paimiti apsaugon kultūros ir meno turtą iš tuomtinių Telšių, Kretingos ir Tauragės apskričių. Su šiais asmenimis po tenykščius dvarus važinėjo ir meno žinovai – V. Kairiūkštis (1890–1961), A. Vaitkus, policijos darbuotojai, kiti pagalbininkai. Iki vokiečių okupacijos spėta aplankyti 39 nacionalizuotus dvarus, tarp jų ir minėtose apskrityse priklausiusius didikams Gorskiams, Oginskiams, Pliateriams, Šuazeliams, Tiškevičiams, kt. bei ten suregistruoti buvusias vertybes. Dažnai, nuvykę į vieną ar kitą dvarą, komisijos nariai jau rasdavo tik likučius to, kas ten anksčiau buvo sukaupta. Tad, siekiant, jog tai, kas neišvogta ir nesunaikinta, būtų išsaugota, šios vertybės, vadovaujantus ano meto teisės aktais ir komisikai suteiktais įgaliojimais, buvo gabenamos į veikusius muziejus (didžioji jų dalis – į Žemaičių muziejų „Alka“). Buvęs šio muziejaus mokslinis bendradarbis ir direktorius archeologas Vitas Valatka (1927–1977) yra paskaičiavęs, kad tais metais šio muziejaus fonduose atsidūrė daugiau negu tūkstantis vertingų dailės kūrinių (paveikslų, skulptūrų, vazų, žvakidžių, meniškų baldų, indų ir kt.) iš Žemaitijos dvarų. Iki karo suspėta išgelbėti ir dalį dvarų archyvų, bibliotekų – vien knygų į Žemaičių muziejų „Alka“ tada pateko apie 30 tūkst. (didžioji jų dalis po Antrojo pasaulinio karo buvo perduota Knygų rūmams), dešimtys tūkstančių dvarų archyvų dokumentų.

1940–1941 m. vertybės iš dvarų buvo gabenamos vežimais. Muziejininkai sukosi kaip įmanydami, dirbo labai atsakingai, tačiau per tokį trumpą laiką nebuvo įmanoma viską, kas atkeliavdavo į muziejų, tinkamai suinventurizuoti. Tai, ką jie nespėjo užfiksuoti, iš dalies galima atsekti iš šiame muziejuje saugomų minėtos P. Genio vadovaujamos Kultūros paminklų apsaugos įstaigos komisijos sudarytų sąrašų, kuriuose suregistruotos į šį muziejų atvežtos dvarų meno vertybės, jų perdavimo aktai. Juose yra nurodyti vertybių savininkai (valdytojai) ir kiek bei kokių daiktų iš konkrečių dvarų paimta.

Išlikę dokumentai liudija, kad į P. Smuglevičiaus paveikslas „Agripina [...]“ iš Pavandenės dvaro į Žemaičių muziejų „Alka“ komisijos narių buvo atgabentas 1940 m. rugpjūčio 11 dieną.

(Nukelta į 26 p.)

Dailininko Lukošiaus (Luko) Smuglevičiaus kūriniai (iš kairės) „Šv. Jonas Nepomukas“. Apie 1766–1768. Paveikslas saugomas Lenkijos Volborzo šv. Juozapo bažnyčioje. Fotografas P. Jamskis; „Šv. Jonas Nepomukas“. Fotoreprodukcija iš RKIC archyvo

Pranciškaus Smuglevičiaus tėvas Lukošius (Lukas) Smuglevičius

Vienas žymiausių XVIII a. II pusės ir XIX a. pradžios Lenkijos ir Lietuvos tapytojas Pranciškus Smuglevičius gimė 1745 m. spalio 6 d. Varšuvoje. Jo tėvas buvo dailininkas Lukošius (Lukas) Smuglevičius (lenk. *Lukasz Smuglevicz*). Tiek Lenkijos, tiek ir Lietuvos enciklopedijos bei kiti literatūriniai šaltiniai nurodo, jog jis gimė 1709 m. Žemaitijoje, o mirė 1780 m. spalio 26 d. Varšuvoje. Žinių, kur konkrečiai Žemaitijoje buvo šio dailininko tėviškė, nėra pavykę rasti. Paskutiniaisiais metais P. Smuglevičiaus gyvenimą ir kūrybą tyrinėja dailėtyrininkė, Vilniaus dailės akademijos profesorė dr. Rūta Janonienė, kai kurie kiti šios srities specialistai, tad yra tikimybė, jog artimiausiu metu pasirodys ir naujų įžvalgų apie P. Smuglevičiaus kūrybą, taip pat ir

biografijos faktų, gal net žinių apie jo tėvą ir kt. artimuosius. Na o kol kas informacijos apie L. Smuglevičių viešai prieinamuose šaltiniuose nėra daug.

„Visuotinėje lietuvių enciklopedijoje“ (adresas internete: <https://www.vle.lt/straipsnis/lukosius-smuglevicius/>) skelbiama, jog jis mokėsi Varšuvoje pas karaliaus dvaro tapytoją Johaną Samuelį Mocką.

L. Smuglevičius ano meto meno žinovų ir diduomenės buvo aukštai vertinamas kaip talentingas menininkas. Tai liudija ir tas faktas, jog jis 1761 m. tapo karaliaus Augusto III Varšuvos dvaro tapytoju, turėjo stambių užsakymų, tapydamas freskas dekoruodavo didikų rūmus sienas. Tuo L. Smuglevičius 1749 m. užsiėmė Zamostėje, kartu su sūnumi Antanu Smuglevičiumi 1765 m. Podhorcuose (dabartinė Ukraina), 1766 m. Varšuvos Šv. Jono katedros zakristijoje. Jis freskas yra kūręs ir kai kuriuose Lenkijos dvaruose.

„Šv. Klemensas“ (polichromijos fragmentas). Sukurta apie 1747 metus. Dailininkas Lukošius (Lukas) Smuglevičius. Paveikslas saugomas Lenkijos Zvierzyncų šv. Jono Nepomuko bažnyčioje. Fotografas P. Jamskis

L. Smuglevičius buvo plačiai žinomas ir savo sukurtomis religinėmis, mitologinėmis kompozicijomis, skirtomis Varšuvos Augustinų bažnyčios altoriams (1761 m.), pagal Ch. Le Bruno raizinius sukurtais paveikslais „Aleksandro Makedoniečio triumfas“ ir „Aleksandras Makedonietis Darėjo palapinėje“ (abu 1775), „Darėjo mirtis“ (apie 1775), karaliaus ir jo šeimos narių portretais. Jo paveiksluose ir freskose ryškūs persipynusių vėlyvojo baroko ir rokoko, rokoko ir klasicizmo stilių bruožai.

L. Smuglevičiaus kūrybinių yra saugoma Lenkijoje, Lietuvos nacionaliniame dailės muziejuje.

L. Smuglevičius buvo vedęs iš bajorų kilusio aukšakalio Jono Čechavičiaus ir jo žmonos Kunigundos sūnaus, vieno žymiausių XVIII a. II p. Abiejų Tautų Respublikos tapytojo, vėlyvojo baroko meistro Simono Čechavičiaus (lenk. *Czechowicz Szymon*), kuris buvo pakrikštytas 1689 m. liepos 22 d. Krokuvoje, mirė 1775 m. liepos 21 d. Varšuvoje)

Stepono Čarnieckio (1599–1665) portretas. Dailininkas Lukošius (Lukas) Smuglevičius. Paveikslas saugomas Varšuvos nacionaliniame muziejuje, MNW MP 3150

dukterėčių (sesers dukrą) Reginą Olesinską (lenk. *Olesińska*). Tikėtina, jog L. Smuglevičius su ja susipažino pas jos dėdę S. Čechavičių mokydamasis dailės. L. Smuglevičius ir S. Čechavičiaus bendravimas tęsėsi ilgai. XVIII a. vid. jie kartu Varšuvoje įsteigė pirmąją privačią tapybos mokyklą. Pas S. Čechavičių dailės slapčių mokėsi ir L. Smuglevičiaus sūnus Pranciškus Smuglevičius. Gyvendami santuokoje Lukošius ir Regina Smuglevičiai susilaukė ne tik iškiliu menininku tapusio Pranciškaus, bet ir dar kitų penkių sūnų (taip pat tapytoju tapusio Antano (1740–1810 m.), dekoratoriais tapusių Lucijono (gimė apie 1750 m.) ir Pilypo (gimė apie 1752 m.), peizažisto ir piešimo mokytojo Konstanto (1755–1835), Vilniaus misionierių bažnyčios kunigo Vincento), dukters Teresės (1748–1833 m.), kuri šeimos nesukūrė, gyveno Vilniuje, ten ir mirė.

L. Smuglevičius buvo menininkų kelių pasirinkusių savo vaikų pirmasis dailės mokytojas. Vėliau juos, tarp jų ir Pranciškų, kaip jau minėta, dailės mokė, didelę įtaką jų kūrybiniam darbui darė S. Čechavičius.

Parengė Jurgis Želvys

Lietuvių kalba jau išleistos visos SOFIJOS Tyzenhauzaitės knygos

Šiomet Regionų kultūrinių iniciatyvų centras užbaigė iš prancūzų į lietuvių kalbą versti paskutinįjį rašytojos Sofijos Tyzenhauzaitės (1790–1878) romaną „Politikas nykštukas“ (vertėjas Virginijus Baranauskas) ir jį kartu su kitais dviem kūrinių (istoriniu romanu „Lenkas Santo Dominge, arba Jaunoji kreolė“ bei paskutiniaisiais rašytojos gyvenimo metais jos sukurtomis litanijomis) išspausdino trečiajame ir kartu paskutiniajame jos „Raštų“ tome. Dabar jau skaitytojai turi galimybę visus šios rašytojos kūrinius skaityti lietuvių kalba. Knygas galima užsisakyti el. paštu zemaiciu@gmail.com. Jas taip pat platina ir internetinės parduotuvės www.patogupirkti.lt, www.knygos.lt.

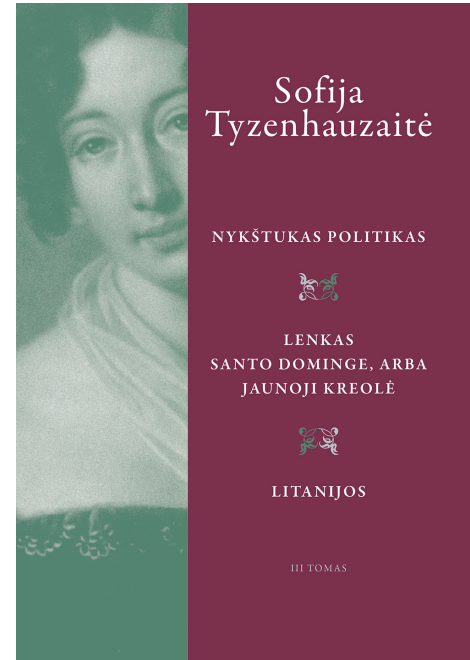
Sofija TYZENHAUZAITĖ, jos šeima ir knygos

Sofija Tyzenhauzaitė de Šuazel-Gufjė (pranc. *Sophie de Choiseul-Gouffier*, 1790–1878) – grafiėnė, viena pirmųjų istorinės Lietuvos rašytojų moterų (kiti vardai – Viktorija ir Klementina).

Sofija gimė 1790 m. dabartinės Baltarusijos teritorijoje buvusiame, apie 50 km nuo Lietuvos sienos nutolusiame, anuo metu klestėjusiame Lydos pavieta Žaludko dvare, kuris nuo XVIII a. pr. priklausė grafams Tyzenhauzams. 1822 m., po rašytojos tėvo mirties, šį dvarą kartu su Žaludko miesteliu paveldėjo ir jį valdė Sofijos brolis Adolfas Rudolfas Tyzenhauzas (1790–1830).

Rašytojos tėvas – Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės (LDK) kariuomenės generolas majoras, nuo 1793 m. – pėstininkų gvardijos šefas, Šv.

Sofijos Tyzenhauzaitės „Raštų“ trečiojo tomo viršelis. Dailininkė Deimantė Rybakovienė

Stanislovo ir Baltojo erelio ordinų kavalierius, Rokiškio dvaro rūmų statytojas ir šeiminkas grafas Ignotas Tyzenhauzas (1760–1822), mama – Marija (Mariana) Pšezdzeckytė (1762–1843), žymaus LDK valstybės veikėjo Antano Pšezdzeckio (1718–1772) ir kunigaikštystės Kotrynos Oginskytės (1720–?) dukra. Sofijos sesuo Aleksandra Tyzenhauzaitė Giunterienė (1790–1843) buvo dailininkė, filantropė, brolis Konstantinas Tyzenhauzas (1786–1853) – dailininkas, iliustruotojas, pasaulyje plačiai žinomas zoologas ir ornitologas, daugelio mokslinių straipsnių, kelių knygų, tarp jų ir „Visuotinės ornitologijos“ (lenk. *Ornitologia powszechna*) trijų tomų, išleistų 1843–1846 m., autorius. Antrasis brolis Adolfas Rudolfas Tyzenhauzas (1783–1830) – visuomenės veikėjas, kariškis, Napoleono armijos pulkininkas, 1812 m. kovojęs prieš Rusijos armiją.

Sofija buvo dar maža, kai jos tėvų santykiai tapo komplikuoti ir jie išsiskyrė, tėvas įleido šaknis Rokiškyje, mama – Varšuvoje. Vėliau mergaitė augo, buvo lavinama pas giminaičius – grafo, LDK didžiojo generolo Juozapo Tomo Morikonio (1750–1811) ir Konstancijos Šadurskytės Morikonienės (1760–1830) šeimoje kartu su globėjų dukterimis Dorotėja ir Felicija. J. T. Morikonio brolis – LDK valstybės veikėjas, Vikmergės seniūnas, Taujėnų dvaro šeiminkas Benediktas Morikonis (1750–1839) buvo vedęs Sofijos motinos pusseserę. Knygoje „Reminiscencijos“ Sofija rašo, kad grafiėnė K.Šadurskytė Morikonienė buvo labai ge-

ros reputacijos moteris, kad ją ir jos brolius, grafus Šadurskius, auklėjo abatas prancūzas, tad ji kalbėjo ir rašė prancūziškai kaip tikra prancūzė. „*Dar vaikystėje buvau atskirta nuo motinos, todėl mielai vadinau p. Morikoni savo įmote, nes dėl jos pamaldumo, išmintingų pokalbių tapau tikinti, religija mane palaikė bei teikė ramybę. Abi jos dukros, tikrai vertos savo motinos, buvo artimos mano draugės. [...]*“. Su seserimis Morikonytėmis Sofija palaikė glaudžius ryšius ir vėliau, merginoms jau sukūrus savo šeimas.

Rašytoja vaikystės ir paauglystės metais įgijo XVIII a. pab. – XIX a. pr. Europos šalių didikų šeimų dukroms reikalingą išsilavinimą. Pas Morikonius ją bendrojo lavinimo dalykų, kalbų, muzikos, piešimo mokė žymūs ano meto pedagogai, kurių dalis į Lietuvą buvo atvykę iš kitų Europos šalių ir dirbo Lietuvos didikų dvaruose.

Dar vaikystėje pradėjo skleisti Sofijos talentai, jaunystėje išryškėję jos stiprūs charakterio bruožai, pomėgiai literatūrai, dailei, muzikai, teatrui. Nuo mažens ji svajoto būti panašia į prancūzų nacionalinę didvyrę Žaną d'Ark (1412–1431), mėgo jodinėti žirgais, daug skaitė.

Gyvendama pas Morikonius Sofija ryšių su tėvais, broliais ir seserimi nenutraukė. Jie vieni kitus lankydavo, susitikdavo pas draugus ir giminačius rengiamose šventėse, tėvai rūpindavosi jos ugdymo ir auklėjimo reikalais. Po to, kai 1801 m. rašytojos tėvas pastatė iki šiol išlikusius Rokiškio dvaro rūmus, pagal klasicizmo stiliaus reikalavimus pertvarkė dvaro sodybą bei performavo Rokiškio senamiestį, kurio pagrindinės aikštės viename gale iškilo Romos katalikų Šv. Mato bažnyčia, o kitame – jau minėti Rokiškio dvaro rūmai, Sofija kurį laiką gyveno tėvo dvare Rokiškyje. Tuo laikotarpiu ją dažnai galėjai sutikti su knyga rankose. Rokiškyje ji pradėjo kurti nedidelės apimties pasakojimus, scenarijus spektakliams (pirmieji rašytojos kūrybiniai bandymai nėra išlikę).

Sofija rašė prancūzų kalba, nes ji, kaip jau minėta jai nuo mažens buvo tarsi gimtoji. Tuo laikotarpiu bendraujant Europos aristokratams, dalyvaujant svarbiuose renginiuose, jiems buvo privalu mokėti prancūzų kalbą. Ji plačiai naudota ne tik tarp kilmingųjų, bet ir akademiniam pasauliui. Sofijos tėvų ir daugelio jos giminaičių namuose buvo kalbama ir lenkiškai, nebuvo niekinama ir lietuvių kalba, daug kas mokėjo ir lotynų, rusų, vokiečių, italų kalbas. Ne išimtis buvo ir rašytoja.

Ji dažnai, jau ir nebegyvendama pas savo globėjus, lankydavosi J. Morikonio broliui B. T. Morikonui priklausiusiame Taujėnų dvare. Čia jai 1812 m. per Velykas lemtinga tapo pažintis su Rusijos imperatoriumi Aleksandru I (1777–1825), kuris tuo metu Lietuvoje inspektavo čia stovėjusius rusų kariuomenės dalinius ir užsuko į svečius pas Morikonius. Aleksandras I susižavėjo Sofija, jai suteikė caro freilinos titulą. Jų draugystė tęsėsi 13 metų – iki pat Aleksandro I mirties. Ją Sofija išsamiai aprašė savo „Reminiscencijose“.

1812-aisiais, Napoleono kariuomenei įžengus į Lietuvą, rašytoja Vilniuje susipažino su Prancūzijos imperatoriumi Napoleonu (1769–1821), kelėtą kartų bendravo su juo. Napoleonas vertino ją už drąsą, grožį ir išmintį, yra pasakęs, kad Vilniuje, žygyje į Rusiją jam bene maloniausia buvo pažintis su Sofija. Rašytoja audiencijos metu yra bendravusi ir su Prancūzijos karaliumi Liudviku XVIII (1755–1824). Apie tai ji taip pat rašo „Reminiscencijose“.

Sofijos santuoka buvo gana vėlyva, nepaisant to, jog ji buvo daugelio geidžiama nuotaka ne tik dėl savo kilmės, turto, bet ir dėl grožio, gerų manierų ir puikaus išsilavinimo. Yra pagrindo manyti, kad jaunikius atbaidydavo visiems žinoma jau minėta jos ilgametė draugystė su Aleksandru I.

Ištekėjo Sofija 1818 m. vasario 3 dieną. Jos santuoka su iš Prancūzijos kilusiu Platelių (Plungės raj.) dvaro šeimininku Antuanu Lui Oktavijumi de Šuazel-Gufjė (pranc. *Antoine Louis Octave de Choiseul-Gouffier*, 1773–1840) buvo įregistruota Rokiškio šv. Mato bažnyčioje (dažniausiai rašant, kalbant apie Antuaną Lui Oktavijų de Šuazel-Gufjė yra minimas tik jo vienas vardas – Oktavijus).

Sofija jam buvo antroji žmona. Gyvendamas su pirmąja – grožiu garsėjusia grafaite Viktorija Potockyte (1780–1826), jis buvo susilaukęs keturių vaikų. Oktavijaus ir Viktorijos santuoka nebuvo tvirta, jie daug konfliktavo ir galop sutarė išsiskirti. Pagal pasirašytą sutartį Oktavijus įsipareigojo skirti didelę pinigų sumą vaikams. Po skyrybų Viktorija Potockytė antrą kartą ištekėjo už kariškio Bachmetjevo.

Žinia, kad Oktavijus ir Sofija susižadėjo, rašytojos gimines, bičiulius gerokai nustebino, jie jų santuokai nepritarė, buvo įsitikinę, kad šis jaunikis nevertas Sofijos rankos.

Štai kaip Oktavijų apibūdina jį gerai pažinojusi S. Tyzenhauzaitės dukterėčia – sesers Aleksandros

(Nukelta į 30 p.)

dukra Gabrielė Giunterytė Puzinienė (1815–1869) knygoje „Vilniuje ir Lietuvos dvaruose“: „*Grafas Oktavijus Šuazelis Gufje, garsaus Liudviko XV ministro palikuonis, buvo senųjų prancūzų aristokratų tipas. Negražus, išverstaakis, truputį apžėlusia nosimi, turėjo juodus, didelius ir iškilus antakius, plaukai – visiškai netvarkingi, įprastai būdavo apsirengęs fraku... Valgė nešvariai, dešimčia pirštų laužydavo ne tik duoną, bet ir pyragaičius, kuriuos po jo kiti turėjo imti. Kalbėdavo garsiai, greitai, neaiškiai, juokdavosi triukšmingai [...]*“ Viskas jo gyvenime buvę netvarkinga, neišbaigta. Savo valdas jis taip pat tvarkęs nevykusiai, neišbrisdavęs iš skolų. Apranga buvusi keista, interesai – taip pat. Jis savo išvaizda, charakteriu, elgesiu, pomėgiais buvęs tikra priešingybė Sofijai, apie 17 metų vyresnis už ją ir dar, kaip jau minėta, turintis nemažą ankstesnio santuokinio gyvenimo šleifą.

Po vestuvių Sofija ir jos vyras įsikūrė Šuazelių valdomame Platelių dvare, kurio sodyba yra dabartinio Plungės rajono Platelių miestelio centre.

Pirmaisiais bendro gyvenimo metais jie susidūrė su daugeliu problemų. Teko gludinti ne tik charakterius, bet ir įveikti materialinius sunkumus. 1999 m. „Versmės“ leidyklos spaudai parengtoje Platelių 550-osioms metinėms skirtoje knygoje „Plateliai“ (serija „Lietuvos valsčiai“) Kazys Misius rašo, jog iš tyrinėtų dokumentų sudėtinga išsiaiškinti, kada Platelių dvaras buvo Oktavijaus nuosavybė ir pažymi, kad paskelbtame 1831 m. dokumente Platelių savininku nurodomas Artūras Šuazelis. Tai Oktavijaus sūnus iš pirmosios santuokos. Beje, jau minėtoje skyrybų sutartyje, kurią Oktavijus pasirašė su savo pirmąja žmona Viktorija Potockyte, yra parašyta, jog pinigai, kuriuos jis turės sumokėti savo vaikų išlaikymui, bus gauti užstačius Platelių ir Molėtų valdas.

Sofijai ir Oktavijui gyvenant santuokoje gimė sūnus Aleksandas Vladislovas Ignacas Oktavijus (pranc. *Alexandre Ladislas Ignace Octave*, 1821–1896). Jis pakrikštytas 1824 m. rugpjūčio 22 d. Sankt Peterburge. Jo krikštatėvis buvo Rusijos imperatorius Aleksandras I.

Sofijai patiko Plateliai, kurie ir šiandien – viena gražiausių vietovių ne tik Žemaitijoje, bet ir visoje Lietuvoje. Čia ji parašė dalį savo kūrinių, XIX a. 3 deš. pasirūpino, kad būtų rekonstruoti dvaro rūmai – ant senųjų pamatų pastatyti nauji. Rusiją valdant carui Aleksandru II, išsirūpino, kad jos sūnus išlaikytų Platelius, neprarasdamas Prancūzijos pi-

lietybės, todėl per 1923 m. Lietuvoje pradėtą Žemės reformą Platelių dvaras nenukentėjo, ir greitai tapo vienu turtingiausių dvarų Lietuvoje. Šio krašto žmonės apie rašytoją yra palikę gražių prisiminimų.

Nepaisant to, kad gyvendami santuokoje Sofija ir Oktavijus dažnai svaitydavosi „žaibais“ ir trunkydavo duris, jie kartu nugyveno 22-erius metus – iki pat Oktavijaus mirties (jis amžinybėn išėjo 1840 m. lapkričio 4 d. būdamas Italijos mieste Florencijoje). Antrą kartą ji neištekėjo.

Jaunystėje pajutusi polinkį rašyti, Sofija šio užsiėmimo po vedybų neužmiršo. Knygų rašymas, kaip ir tapyba, kiti menai, ano meto Lietuvos aukštuomenėje nebuvo laikoma moteriai tinkamu užsiėmimu, tačiau Sofija neturėjo ponių kompleksų, daugeliu atvejų elgėsi netradiciškai, laužė nusistovėjusias didikų gyvenimo normas, nepaisė viešosios nuomonės.

Pirmoji jos knyga („Lenkas Santo Dominge, arba Jaunoji kreolė“) išspausdinta, kai autorė buvo 28-erių, t. y. pirmaisiais jos vedybinio gyvenimo metais. 1820-aisiais pasirodė rašytojos antroji knyga – istorinis romanas „Barbora Radvilaitė“.

Siužetus knygoms jai dažniausiai padiktuodavo žinomi, dėmesį patraukę ir žmonių vieni kitiems perpasakojami istoriniai faktai.

Po vyro mirties Sofija kartu su sūnumi Aleksandru kurį laiką gyveno Platelių dvare.

Tiek vyrui esant gyvam, tiek ir vėliau, rašytoja garsėjo savo aristokratės kosmopolitės gyvenimu. Ji daug keliaudavo, dažnai lankydavosi Lenkijoje, ypač Varšuvoje, kur gyveno jos mama, taip pat ir Italijoje, Paryžiuje, vyro tėvonijoje – Prancūzijos Šampanės departamento Epernay dvare. Grįžusi į Lietuvą vėl įsikurdavo Plateliuose, pasak jos pačios, šventoje žemaičių žemėje, kurios skalsi lietuviška duona jai buvusi daug vertesnė už svečių šalių pokyliuose upeliais tekėjusį vyną. Dažnai lankydavosi Vilniuje, dalyvaudavo ten vykusiuose aukštuomenės baliuose, vaidindavo mėgėjų teatro spektakliuose. Sulaukusi garbaus amžiaus, anksčiau itin daug dėmesio skyrusi savo išvaizdai, aprangai, gerokai pasikeitė – jai tapo svarbiausios dvasinės vertybės, o ne išorinis blizgesys, ji pasidarė dar labiau religinga.

Išvykusi iš Lietuvos įsikūrė Prancūzijos Nicos mieste. Čia kurį laiką gyveno Anglų alėjoje stovėjusiame name. Tuo laikotarpiu Platelių dvaro reikalais rūpinosi jos anūakai – Marija (1871–1930), kuri mirė ir buvo palaidota Plateliuose, ir Liudvikas (1880–1949). Nė vienas jų savo šeimų nesukū-

rė ir vaikų neturėjo.

Paskutinysis Platelių dvaro šeimininkas – rašytojos anūkas Liudvikas Šuazelis 1940 m. pabaigoje, Lietuvoje jau šeiminkaujant sovietams, norėjo Šuazeliams priklausiusias meno vertybes išgabenti į Prancūziją, tačiau tam leidimo negavo. Jis iš Lietuvos tais pačiais metais pasitraukė išsiveždamas tik tai, ką galėjo pasiimti su savimi. L. Šuazelis mirė 1949 m. sausio 7 d. Šveicarijoje. Kitas rašytojos anūkas – Gabrielius Bogdanas de Šuazel-Gufje mirė dar anksčiau – 1935 m. gegužės 14 d. Kaune.

Platelių dvare buvę meno kūriniai, beveik visas dvaro archyvas (apie 10 tūkst. vienetų archyvinės medžiagos), dalis bibliotekos 1940 m., prasidėjus dvarų nacionalizavimui, siekiant išsaugoti šį turtą nuo sunaikinimo, išgrobstymo, Telšių muziejinių, kitų kultūros žmonių iniciatyva buvo išvežta į Žemaičių muziejų „Alka“ ir čia yra saugoma iki šiol. Dvaro rūmus ir juose buvusį likusį turtą sunaikino 1943 m. čia kilęs gaisras.

Gyvendama užsienyje Sofija toliau palaikė ryšius su savo giminėmis, lankydavo juos. 1870 m. lapkričio 17-ąją, jau būdama 80 metų amžiaus, ji dar dalyvavo sūnaus Aleksandro ir jo žmonos Sofijos Čapskytės (1848–1896) vestuvėse, kurios vyko Žemaitijoje anais laikais klestėjusiame Šaukėnų dvare (šis dvaras yra priklausęs Sofijos Čapskytės seneliams – Ipolitui Gorskiui ir Barborai Šemetaitei Gorskienei, o vėliau ir jos tėvams – Adolfui Čapskiui (1820–1883) ir Stanislavai Gorskytei Čapskienei (1830–1878).

Sulaukusi garbaus amžiaus, rašytoja išleido atnaujintas ir papildytas „Reminiscencijas“, tačiau reikšmingesnių kūrinių nebeparašė (tuo laikotarpiu buvo išspausdintas tik vienas nedidelis jos istorinis pasakojimas ir dvi giesmės).

S. Tyzenhauzaitė mirė 1878 m. gegužės 21 d. Prancūzijos Nicos mieste. Jos mirties data yra nurodyta 1859–1939 m. leisto Varšuvos iliustruoto kultūros ir socialinio žurnalo „Tygodnik illustrowany“ 1880 m. 240-ame numeryje (p. 70). Jos mirties datą liudija ir Lietuvos valstybės istorijos archyve (f. 1291, ap. 1, b. 66, l. 1) saugomas toks Lietuvoje gyvenusių rašytojos gimines pasiekęs pranešimas apie jos mirtį: „*Prašome Jus dalyvauti Mišiose, kurios bus aukojamos Šv. Tomo Akviniečio bažnyčioje Šv. Luiso koplyčioje birželio 10 d., penktadienį, 10 val. Oktavijaus de Šuazelio-Gufjė žmonos ponios grafienės So-*

fijos Tyzenhauzaitės, kuri mirė 1878 m. gegužės 21 d. Nicoje, apdovanota Bažnyčios sakramentais, atminimui. Melskimės už ją. Ponas grafas Aleksandras de Šuazelis-Gufjė, ponios grafienė, jų sūnūs ir marti. Paryžius, 1878 m. birželio 4 d.“ (laisvas vertimas iš prancūzų į lietuvių kalbą). Rašytojos sūnus Aleksandras mirė 1896 m. gegužės 3 d. Paryžiuje.

Yra žinoma, kad rašytoja iki pat paskutiniųjų savo gyvenimo dienų buvo išlaikiusi šviesią atmintį, blaivų protą ir gyvybingumą. Jos amžino poilsio vieta – netoli Paryžiaus esančiose istorinėse Monmoransi miesto Les Champeaux kapinėse (sekcija C, kapavietė Nr. 765). Jose yra palaidota ir daug po 1831 m. sukilimo į Prancūziją pasitraukusių jo dalyvių, kitų iškilių mokslo, kultūros ir politikos veikėjų. Šiose kapinėse iš pradžių ilsėjosi ir poeto Adomo Mickevičiaus palaikai (1890 m. jie perkelti į Vavelį). Lietuvą pasiekusiose Sofijos antkapinio paminklo nuotraukose matosi toks užrašas: „*Sophie, Comtesse de CHOISEUL-GOUFFIER, née Csse TYZENHAUS deced... a Nice le 21 may 1878*“.

Yra žinomos aštuonios įvairios apimties Sofijos Tyzenhauzaitės de Šuazel-Gufjė parašytos knygos (jos pirmiausiai buvo išleistos Paryžiuje, Varšuvoje ir Nicoje). Tai jau minėta „Lenkas Santo Dominge, arba Jaunoji kreolė“ (1818), „Barbora Radvilaitė“ (1820), „Vladislovas Jogaila ir Jadvyga, arba Lietuvos sąjunga su Lenkija“ (1824), „Nyktukas politikos“ (1827), „Atsiminimai apie imperatorių Aleksandrą, Rusijos carą“ (1829); pakartotinis, papildytas šios knygos leidimas – „Reminiscencijos“ (1862), „Halina Oginskytė, arba Švedai Lenkijoje“ (1831), „Gertrūda. Grafaitė Komarovska – grafo Felikso Potockio žmona“ (1875) ir kelių puslapių apimties leidinukas „Litanijos“ (1878). Tarp jų – penki istoriniai romanai, kuriuose pasakojama apie Lietuvai ir Lenkijai lemtingus istorinius įvykius ir žymiausias jų veikėjus, LDK valdovus, jų meilės istorijas.

Kai kurių S. Tyzenhauzaitės knygų pavadinimuose yra žodžiai „lenkas“ ir „Lenkija“, tačiau tai nereiškia, kad ji jose rašo tik apie lenkus. Rašytoja taip apibendrintai pasakoja apie buvusios Abiejų Tautų Respublikos gyventojus, tarp kurių buvo ne tik lenkų, bet ir lietuvių, žemaičių, ukrainiečių, baltarusių, nemažai kitų tautybių žmonių. Knygose Lenkiją ji vadina ir Respublika, parodo ne tik lenkų, bet ir lietuvių didikų vaidmenį svarbiausiais jos

(Nukelta į 32 p.)

istorijos laikotarpiams, o knygoje „Halina Oginskytė, arba Švedai Lenkijoje“ aprašo XVIII a. pradžios įvykius Žemaitijoje, daugiausiai dėmesio skirdama ano meto kovoms, vykusioms Platelių krašte, įtaigiai pasakoja apie Platelių ežero Pilies saloje stovėjusios pilies sunaikinimą.

S. Tyzenhauzaitė rašė prancūzų kalba ir visos jos knygos pirmiausiai būdavo išleidžiamos šia kalba. XIX a.–XX a. I p. dalis jų išversta į lenkų, anglų, italų, rusų kalbas ir išleistos tomis kalbomis.

Lietuvoje iki pat 2004-ųjų skaitytojams buvo prieinamos tik kelios šios rašytojos knygos, išleistos originalo kalba bei ne ką daugiau, išspausdintų kitomis kalbomis. Po keletą jų turėjo Lietuvos didžiosios bibliotekos ir Žemaičių muziejus „Alka“. Informacija apie šios autorės knygas, sukauptas privačiose kolekcijose, kaip anksčiau, taip ir dabar, nebuvo ir nėra viešinama.

Paskatinta kultūros istorikės, pedagogės, knygų autorės dr. Anelės Butkuvienės (1942–2017), kuri po Lietuvos nepriklausomybės atgavimo pirmoji spaudoje pradėjo viešinti informaciją apie S. Tyzenhauzaitę, 2004-aisiais sugrąžinti rašytoją S. Tyzenhauzaitę ir jos kūrinį į Lietuvos kultūrinio gyvenimo erdvę pasiryžo visuomeninė organizacija Regionų kultūrinių iniciatyvų centras (RKIC), kuri leidžia kultūros, istorijos, švietimo žurnalą „Žemaičių žemė“ (nuo 2022 metų internete skelbiama jo elektroninė versija interneto svetainėje www.zemaitiuzeme.lt). Jos pastangų dėka tais metais iš originalo prancūzų kalbos į lietuvių kalbą buvo išversta ir išleista S. Tyzenhauzaitės knyga „Reminiscencijos“ (vertėjai: Virginijus Baranauskas ir Liucija Baranauskaitė Černiuvienė). Antrosios į lietuvių kalbą išverstos S. Tyzenhauzaitės knygos („Halina Oginskytė, arba Švedai Lenkijoje“) skaitytojai sulaukė 2006-aisiais metais. Ją, kaip ir vėliau to paties RKIC išleistas kitas šios rašytojos knygas, iš originalo prancūzų kalbos į lietuvių kalbą išvertė V. Baranauskas.

Ši S. Tyzenhauzaitės knygų leidybinė programa su pertraukomis vyko iki pat 2024-ųjų metų birželio mėnesio vidurio. Sąlyginai istoriniu romanu vadinama šios rašytojos knyga „Lenkas Santo Dominge, arba Jaunoji kreolė“ pirmą kartą lietuvių kalba buvo paskelbta 2014–2016 m. žurnale „Žemaičių žemė“, o 2021 m. ji išleista atskira knygute. Tais pačiais metais skaitytojai sulaukė ir lietuvių kalba išspausdinto istorinio romano „Vladislovas Jogaila ir Jadvyga, arba Lietuvos sąjunga su Lenkija“,

2022-aisiais šios rašytojos lietuviškai išleistų knygų bibliotekėlę papildė dar vienas to paties žanro leidinys – „Barbora Radvilaitė“. 2022 m. žurnalo „Žemaičių žemė“ 10-ajame numeryje buvo paskelbtos abi S. Tyzenhauzaitės sukurtos giesmės, įtrauktos į leidinį „Litanijs“.

Tais metais anksčiausiai lietuvių kalba išleisti ir didelio populiarumą turėjusių S. Tyzenhauzaitės knygų („Reminiscencijos“, „Halina Oginskytė, arba Švedai Lenkijoje“) tiražas jau buvo pasibaigęs, o skaitytojų susidomėjimas jomis nemažėjo. Tada buvo nutarta užbaigti likusių šios rašytojos knygų vertimą į lietuvių kalbą ir išleisti tris S. Tyzenhauzaitės „Raštų“ tomus, į juos įtraukiant visas aštuonias žinomas ir iš prancūzų į lietuvių kalbą išverstas S. Tyzenhauzaitės knygas. 2022 m. skaitytojai sulaukė „Raštų“ pirmojo ir antrojo tomų. Pirmajame buvo išspausdintos „Reminiscencijos“ ir istorinis romanas „Halina Oginskytė, arba Švedai Lenkijoje“, antrajame – istoriniai romanai „Barbora Radvilaitė“, „Vladislovas Jogaila ir Jadvyga, arba Lietuvos sąjunga su Lenkija“ ir istorinis pasakojimas „Gertrūda. Grafiatė Komarovska – grafo Felikso Potockio žmona“.

Šiomet išleistame paskutiniame, S. Tyzenhauzaitės „Raštų“ tome pirmą kartą lietuvių kalba paskelbtas visas jos didžiausios apimties istorinis romanas „Nykštukas politikas“, jau minėtas to paties žanro kūrinys „Lenkas Santo Dominge, arba Jaunoji kreolė“, „Litanijs“ (dvi giesmės, kurios atskira knygute išleistos rašytojos mirties metais).

Sia knyga RKIC užbaigė S. Tyzenhauzaitės rašytinio palikimo vertimo iš prancūzų į lietuvių kalbą ir leidybos lietuvių kalba projektą, kurį pavyko įgyvendinti per 20 metų. Ilgas laikotarpis, bet tikslas pasiektas ir šiandien visas žinomas S. Tyzenhauzaitės knygas turime galimybę skaityti lietuvių kalba.

Šį projektą atskirais jo įgyvendinimo laikotarpiais iki 2023 m. finansiškai ir prisidedami savo darbu rėmė Lietuvos Respublikos kultūros ministerija, Lietuvos kultūros taryba, Akademinių žemaičių jaunimo korporacija „Samogitia“, Rokiškio krašto muziejus, Rietavo Oginskių kultūros istorijos muziejus. Lietuvos bibliotekose, muziejuose neturėtų originalo kalba išleistų S. Tyzenhauzaitės knygų kopijas iš užsienio šalių bibliotekų gauti padėjo Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka. Visiems jiems dėkojame.

Parengė Danutė Mukienė

NYKŠTUKAS POLITIKAS

Sofija TYZENHAUZAITĖ

(Tęsinys. Pradžia – el. žurnalo „Žemaičių žemė“ 2023 m. Nr. 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 2014 m. Nr. 1, 2, 3, 4, 5, 6)

XXXV skyrius (tęsinys)

Kunigaikštis de Kondė tik išspaudė dirbtinę šypseną.

Užgautas, perpykęs, kad jo žmona parodė savo jausmus, kurių nuslėpti buvo neįmanoma net Navaros karalienės atsargumo priemonėmis, kunigaikštis de Kondė nieko nematė ir negirdėjo, kas dedasi aplink jį, ir, šypsodamasis Navaros karaliui, nors ir nesuprasdamas, ką šis sako, akimis svaidė žaibus į tribūną. Suvaržytas, sutrikęs, kaip visada jam nutikdavo dvare, kur nuo jo ir Navaros karaliaus nenuleisdavo akių, jis negalėjo išsišokti ir turėjo tylėti, tad kankinosi.

Tačiau kiti pasiuntiniai nusitempė vaivada į šalį. „Jūs vis dar įsivaizduojate esąs Seime?“ – priekaištavo jam.

– Argi čia vieta ir laikas kelti panašias scenas? – piktinosi tarp jų įsimaišęs nykštukas.

– Nagi, – atsikirto Sborovskis, neišsigandęs dėl iš visų pusių sklindančių priekaištų ir nepritarimo ženklų, – ar aš tapau mažiau laisvas, ar nustojau būti lenkas ir protestantas, nes atsidūriau teismo salėje Paryžiuje? Aš privalėjau ginti mūsų privilegijas, mūsų laisvę. Aš tai dariau ir to nesigailiu.

Lengvabūdiškai, ta savybė netruko peraugti į silpnumą, kurio pasekmės buvo tokios pragaištingos jo šlovei ir Prancūzijos laimei, Henrikas rankos mostu ir maloniai šypsodamasis nutildė susirinkusius ir lėtai, bet nekeisdamas žodžių pakartojo fatališką straipsnį, sukėlusį tiek triukšmo. Ir Zborovskis triumfuodamas nužvelgė savo kolegas.

Baigus skaityti Poznanės vyskupas dar kartą priėjo prie sosto padėkoti karaliui ir pasidžiaugti.

– Jūsų didenybė, – pradėjo, – ką tik patvirtino

Sofija Tyzenhauzaitė de Šuazel-Gufjė (1790–1878) portretas. Dailininkas Johanas Baptistas Lampis vyresnysis (1751–1830). Paveikslo originalas saugomas žemaičių muziejuje „Alka“

viską, ko jo mylimi valdiniai turi teisę tikėtis. Drįstu patikinti, kad nėra nieko, ko jis negalėtų tikėtis iš jų paklusnių ir dėkingų širdžių, kuriose daug daugiau gerumo nei baimės, nes baimė jiems svetima.

Paskui lietuvių, visada laikytų atskira tauta, nors ir maždaug prieš šimtą metų jie prisijungė prie Lenkijos, vardu kalbėjo Kristupas Radvila. Jis pagyrė savo tėvynainius, kad jie pirmieji pripažino didelius princo nuopelnus ir suteikė jam pirmenybę prieš varžovus, pasakė, kad jie tikisi, jog jo didenybė niekada neskirs jų nuo lenkų ir juos taip pat laikys savo vaikais, tuo labiau, kad jie niekada nenusileis lenkams savo meile ir paklusnumu valdovui, kurį išsirinko jų širdys.

Karaliui kalba patiko ir jis suskubo maloniai dar kartą padėkoti visai tautai ir pasiuntiniams, netgi pridūrė esąs labai pagerbtas Respublikos dekreto ir yra labai patenkintas. Lenkams parodyta daug pasitikėjimo, tačiau nuo jų buvo nuslėpti tikrieji jausmai, o tai visiškai atitiko karaliaus silpną ir nerūžtingą charakterį.

Paskui pompastiškai kalbėjo labai rimtas kan-

(Nukelta į 34 p.)

cleris, o ponios vėduoklėmis dangstėsi veidus, kad paslėptų varginantį žiovilį. Kancleris dėstė:

– Iš visų gėrybių, kurias įvairiu laiku visagalis Dievas teikėsi savo tėviška ranka paskleisti Prancūzijoje ir Lenkijoje, nėra svarbesnės nei rinkimai.

Paskui panoro pagirti Lenkijos senato išmintį ir pacitavo pavyzdį apie imperatorių Nervą ir Aleksandrą Didįjį.

– Pirmasis, – dėstė, – patikėjo savo karūną Trajanui, kurį manė esant verčiausią perimti iš jo imperiją, antrasis, mirties akivaizdoje paklaustas, ką norėtų išsirinkti savo įpėdiniu, atsakė: „Labiausiai nusipelnusių“. Lenkai pasirodė esantys ne mažiau išmintingi, iš visų konkurentų išsirinkę Henriką de Valua. Jo nepaprasti gebėjimai, nesuskaičiuojamos dorybės tikrai verti to, kad už jį balsuota, kad jam suteikta tokia garbė. Na o už tokį pasitikėjimą Henrikas savo ruožtu parodė jiems nedvejotiną pasitikėjimą ir prierašumą, palikdamas tokią brangią tėvynę, kurioje buvo garbinamas, palikdamas motiną ir švelniai mylimą brolių, ir išvykdamas pas juos bei priimdamas jų tėvynę kaip savo.

Tai išklausiusi Kotryna de Mediči ne suvaidino, o išties giliai susijaudino, kunigaikštienė de Kondė apsiplė ašaromis, Karolis suvaidino sielvartaujantį ir ėmė šluostytis akis, visus apėmė gaudulys, nes visi suvirpėjo nuo minties, kad netrukus teks skirtis su mylimu princu, tapusiu beveik visų prancūzų sušizavėjimo objektu. Lenkų pasiuntiniai, sužadinti tokio reginio, įžvelgė palankią savo šaliai pranašystę. Argi toks mylimas princas nežada jiems, kad bus išmintingas, dorybingas ir geras karalius?

Šiverni baigė kalbą žodžiais: „Elkimės, kaip mus liepia Dievas ir krikščionių tikėjimas“, o tada nugriaudėjo plojimais.

Ir tuoj pat karališkosios kapelos muzikantai, grodavę ir giedodavę bažnytines giesmes, užtraukė *Te Deum*. Karaliai priklaupė ant aksominių pagalvėlių ir šlovino tą, kuris laiko jų širdis savo galingose rankose. Visi ten buvę pamaldžiai susikaupę pasekė jų pavyzdžiu. Visiems pakilus Karolis nuskubėjo prie brolio ir tai neprasprūdo pro budrias dvariškių akis. Pabučiavo jį kaip brolis, nors tie, kurie geriau pažinojo Karolį, bučinį būtų, galbūt teisingai, pavadinę Judo bučiniumi, ir pasveikino Lenkijos karalių. Sėdėdamas soste Henrikas priėmė pagarbos išraišką, kurią netrukus pakartojo Navaros karalius ir ka-

rališko kraujo princai, švelniai ir tuo pat metu oriai, ir tai suteikė papildomo žavesio Henriko de Valua iš gamtos gautam grožiui. Buvo pastebėta, kad kunigaikštis de Kondė priėjo prie karaliaus taip, lyg, užuot jį pabučiavęs, kėsintųsi pasmaugti. Pasiuntiniai dabar jau galėjo pabučiuoti karaliaus ranką, pergales nešusią ranką, jau spėjusią pagarsėti daugybe šlovingų ir tikėjimui naudos atnešusių žygdarbių.

XXXVI skyrius

Nors svarbūs įvykiai, susiję su nykštuko tėvynės ateitimi, vienas po kito audrino Paryžių ir karaliaus dvarą, tačiau nykštukas nepamiršo, kad draugystė įpareigoja jį griebtis kitų neatidėliotųjų darbų. Tad nutarė anksti ryte aplankyti Valanso vyskupą ir pasikalbėti su juo apie Balani. Šiandien Henrikas de Valua turėjo iškilmingai įžengti į Paryžių kaip Lenkijos karalius.

Nykštukas, kad pasiektų Valanso vyskupo rūmus, turėjo brautis per minią darbininkų, skubančių užbaigti darbus ir sutvarkyti paskutinius papuošimus kelyje į Paryžiaus Dievo Motinos katedrą ir visose gatvėse, kuriomis turėjo traukti spindinti Henriko de Valua palyda. Karolis nekantraudamas skaičiavo valandas ir minutes iki brolio išvykimo, tačiau jaudulį slėpė, nes negalėjo jo demonstruoti viešai, negalėjo parodyti džiaugsmo dėl to, kad teks skirtis su broliu, kurio nekentė ir kuriam pavydėjo. Pakelėje nuolat išdygdavo žaliuojančios triumfo arkos, puošiamos iš gėlių girliandų išpintomis Lenkijos karaliaus monogramomis, alegorinės statulos, piešiniai, vaizduojantys garsiausius Henriko de Valua nuopelnus per jo šlovingąsias kampanijas. Galėjai perskaityti mįslingas užuominas, eiles ir prozą, kurios šlovino lenkus ir abiejų karalių brolišką sąjungą bei jų valdinių meilę jiems. Nykštuko akis patraukė viena triumfo arka su kartoninėmis dažytomis Karolio ir Henriko de Valua figūromis. Jų rankos buvo sujungtos juosta, kurią laikė aukštyn kylančių balandžių porėlė. Lenkiją vaizdavo didžiulė moteris su kailine kepure ant galvos ir milžiniškais kailiniais ant pečių. Ji paaukuotu pjautuvu stengėsi perpjauti juos jungiančią juostą. Ronsaro eilės apdainavo vienas kitą mylinčių brolių skausmą, kad tenka skirtis prieš jų valią. Abiejų karalių lūpos bylojo tą patį. Nykštukas nesusilaikė nenusišypsojęs, pamatęs tokią išradinę alegoriją, ir, praeidamas pro

šali, mestelėjo: „Poetams nedraudžiama meluoti.“

Visi žymiausių didikų namai, viešieji pastatai ir net paprastų miestiečių būstai buvo išpuošti panašiai, apkabinėti prašmatniais kilimais ir įvairiaisiais herbais, šūkiomis, perteikiančiais to meto skonį. Henrikas turėjo įžengti per Švento Antano vartus. Ten jam turėjo įteikti Paryžiaus raktus, o miesto atstovai turėjo išsakyti savo pagyras. Paskui laukė kelias į Dievo Motinos katedrą, kur viso dvaro, dvasiškių, užsienio pasiuntinių bei rūmų atstovų akivaizdoje teks išklausti Mišias, jas aukos Paryžiaus vyskupas Pjeras de Gondi, paskui reikės prisiekti evangelijomis ir Dievo vardu, kad tvirtai saugos lenkų ir lietuvių privilegijas. Tolumoje suskambę prašmatniosios sostinės varpai siuntė dangui didingą skambesį, tuo pat metu pasigirdo ir pabūklų šūviai, paskelbę renginių ištroškusiai publikai, kad Lenkijos karalius įžengė į Paryžių.

Nykštukas aptiko Monliuką negaluojančią, jau kelios dienos nekeliančią kojas iš namų, įsitaisiusią prie lango, kad galėtų stebėti eiseną. Sėdėjo apkamšytas pagalvėmis.

– Aš sergu, – paaiškino Monliukas, išvydęs nykštuką, – labai sergu, ir vis dėl to prakeikto vaivados. Na, gal jo ir reikėjo, kai turi reikalų su tokiu švelniu ir geru princu kaip Henrikas. Aš mažiau tik apie mane užgriuvusią atsakomybę po keisto Zborovskio išpuolio, kuris mane taip sukrėtė, kad visą naktį nesumerčiau bluosto, todėl ir negaliu dalyvauti šios dienos iškilmėse.

Nykštukas, išreiškęs apgailestavimą dėl jo ekselencijos būklės, nė nemanė slėpti, kad yra labai patenkintas, nes jis galėsias netrukdomai pabendrauti, juk jis jau ruošiasi palikti Paryžių ir grįžti į Lenkiją.

– Jūsų ekselencija gal dar negirdėjo, kad mūsų pasiuntiniai gavo iš Lenkijos naujienų. Rašoma, kad caras grasina mūsų sienoms, kad eretikai kurs to naujus neramumus. Labai sunerimę pasiuntiniai patys paprašė karaliaus Karolio kuo skubiau išsiųsti juos atgal į tėvynę kartu su mylimu karaliumi. Karalius Karolis linkęs kuo skubiau patenkinti jo norus atitinkantį prašymą ir ką tik numatė brolio išvykimo dieną. Išvykimas nebus vilkinamas nė dienos. Noriu suskubti kartu su Sandomiro vaivada. Visiems laikams paliksiu šį dvarą, jame niekas manęs nebesulaikys, – su nepasitenkinamo gaidėle balse pareiškė nykštukas. – Būsiu atviras, – tęsė, – man nelabai patinka, kaip mane vertina princai. Po

ties man nuveiktų darbų, po tiekos jiems padarytų paslaugų, po tiekos mano ištikimybės įrodymų, nes nesigirdamas galiu teigti, kad pirmas paraginau savo tėvynainius remti Anžu kunigaikštį, dabar dvara man dėmesio per nago juodymą. Kadaise manimi labai pasitikėjo karalienė, dabar ji visada apsupta įvairiausių veidmainių ir juokdarių, o dažniausiai astrologų, ir be perstojo tyrinėja dangaus kūnus arba užsakinėja šventes. Atrodo, ji pamiršo mano padarytas paslaugas. Karalius Karolis slankioja rūmuose kaip šmėkla ir blevyzgoja kaip pagonis. Jo dvariškiai, atrodo, skaičiuoja jo likusias dienas ir pagal tai planuoja savo ateitį. Mūsų gerasis karalius Henrikas tik dūsauja ir svajoja apie savo meilę, o juk visos mano viltys sudėtos būtent į jį. Tegul jis atneša mano šaliai laimę, ir daugiau nieko iš jo neprašysiu.

– Mano mielas, – atsiliepė Monliukas, – jūsų istorija visiškai tokia pati, kaip ir manoji. Man, kaip ir jums, ši šalis nebemiela. Išpildžiau visus savo valdovų norus, įveikiau nesuskaičiuojamas kliūtis, kurios galėjo sukliudyti atlikti man pavestas užduotis. Pagaliau, gal dėl talento, o gal dėl mane lydėjusios sėkmės, man pavyko. Henrikas de Valua išrinktas Lenkijos karaliumi. O aš sutinkamas šaltai, manęs vengiama. Man prikaišiojama, kad sutartyje neišvengiau kai kurių nepriimtinių sąlygų, su kuriomis, kaip gerai žinoma, tikrai negalėjau nesutikti. Dvaras man šiandien atrodo slidus ir pilnas pavojų takelis. Man sunku juo žengti ir neprarasti pusiausvyros. Taigi, mano mielas, išsukiu iš jo. Gal ne tiek iš atsargumo, kiek dėl slapto noro sugrįžti prie savo vertybių. Mano senatvę paspartino politinė veikla ir, bijau sakyti, galbūt aistros. Labai ilgai tarnavau žemiškiesiems karaliams ir mirčiai pasmerktam kūnui, – tęsė Monliukas, – laikas pamąstyti apie savo sielą ir likusias gyvenimo dienas paskirti dangaus karaliui, kurio padėka (skirtingai nei žemės valdovų) visada būna didesnė, nei tikimasi. Nusprendžiau palikti Paryžiaus dvarą, keliausiu į savo dieceziją ir pavyzdingu gyvenimu pabandysiu ištaisyti praeities klaidas.

Jis nutilo.

Nykštukas, išgirdęs tokias netikėtas kalbas iš jo ekselencijos lūpų, iš nuostabos įsistebeilijo į Monliuką, lyg norėtų įsitikinti, kad šis sako tiesą. Šiek tiek sutrikęs Monliukas iškišo galvą pro langą.

(Nukelta į 36 p.)

– Gal matote kortežą? – skubiai paklausė nykštukas, nes pats negalėjo matyti aukščiau palangės.

– Ne, – atsakė Monliukas, – kažkokie kareiviai žygiuoja priešais karalių.

Nykštukas kiek patylėjo, paskui prakalbo:

– Nevertinsiu jūsų pasirinkimo, manau, kad elgiatės labai teisingai, bet norėčiau sužinoti (iš dalies dėl to ir atvykau), ar prieš palikdamas dvarą neketinate išpildyti pažadų tam vargšui Balani, kuris, kaip jaučiu, šioje žemėje turės tik vieną globėją – mane.

Rimtai nusiteikęs Monliukas, užuot atsakęs, paprašė nykštuką atnešti jam popierius nuo rašomojo stalo. Nykštukas pasilypėjo ant taburetės, nuo jos ant krėslo, paėmė popierius ir atnešė juos vyskupui.

– Perskaitykite, prašau jus, – tarė vyskupas.

Perskaitęs pirmuosius žodžius, nykštukas baisiai nustebo. Tai buvo Žano de Monliuko, Balani senjoro, sudarytas gimimo liudijimas ir vaiko įteisinimas.

– O! – sušuko liovėsis skaityti nykštukas. – Balani jūsų sūnus ir jūs tai slėpėte nuo manęs?

– Tokiam prisipažinimui būta labai svarbių kliūčių, – atsiliepė Monliukas. – Šiandien dėl jūsų parodytos didelės meilės tam, kurio nedrįstu pavadinti savo sūnumi, esu priverstas prisipažinti jums apgailėtinus jaunystės paklydimus. Gal nuoširdi atgaila padės juos išpirkti stojus prieš aukščiausiąjį teisėją, kuris viską skaito mūsų širdyse.

Kiek patylėjęs Monliukas kalbėjo toliau:

– Jūs įvertinsite mano nusidėjimą, kaip ir aš pats jį įvertinau. Pasiteisinsiu tik tuo, kad nuo pačios jaunumės man teko dalia, kuriai nejaučiau nė menkiausio pašaukimo. Vėliau patekau į aukštąją visuomenę, atsidūriau spindinčiame, bet palaidai gyvenančiame Pranciškaus I dvare ir mano jaunystei teko rimti išbandymai. Gal reikėjo ieškoti paguodos tikėjime? Dėl savo išdidumo niekinau dievišką tikėjimo šviesą ir klioiviausi tik pačiu savimi, tad taip pasiklydau gyvenime, kad tapau abejingas tikėjimui. Dėl savo nuodėmingų polinkių linkau į protestantizmą, bet dėl ambicijų skelbiausi esąs Romos katalikas. Blaškiausi tarp dviejų nesutaikomų vieno su kitu tikėjimų ir klioiviausi tik savo malonumais. Maždaug tuo metu perpykęs dangus nutarė mane nubausti ir leido manyje išiziebtai moteriai. Tos nusikalstamos meilės pasekmės turėjo įtakos tolesniam mano gyvenimui. Ji vardu Ana Marten. Ji, gimusi kilmingoje šeimoje, savo ne-

laimei, neteko tėvų būdama labai jauna. Nepaveldėjo nė turto, tad ją auginti ėmėsi senas dėdė, labai šykštus palūkininkas, kuris, norėdamas gauti atlygį už rūpinimąsi dukterėčia, ketino sujungti savo likimą su jos. Man pavyko palenkti Anos Marten širdį. Ji buvo energinga, lengvatikė, jautė man simpatiją, bet nesileido sugundoma. Tačiau kliūtys tik įkaitino mano aistrą, panorau gauti Aną Marten bet kokia kaina, negailėdamas savo turto, laivės, o gal ir gyvybės. Ji nežinojo, kas aš toks, kuo verčiuosi, tad pasiūliau jai susituokti slapta. Ji sutiko.

– Ir jūs ją vedėte? – nustebo nykštukas.

– Taip, – atsakė atsidusęs Monliukas, – pasielgiau ir drąsiai, ir nedorai. Jūsų giminaitis, Poznanės girios atsiskyrėlis, kuris šiandien išpirkinėja savo ir mano paklydimus, sutvarkė būtinus tai slaptai sąjungai formalumus, pristatė mane išgalvota pavarde kaip protestantą. Tas pernelyg lengvabūdiškas draugas pritarė mano minčiai, kad aš, pasiskelbęs protestantu, turėsiu tik sulaukti palankaus momento, o tada galėsiu atšaukti savo įžadus ir paskelbti apie vedybas, nes tokie tuo metu buvo mano ketinimai. Aš neturėjau jokio turto, Ana visiškai priklausė nuo savo dėdės. Bet, kita vertus, karalienės Margaritos, Pranciškaus I sesers, globa žadėjo man puikią ateitį. Kai mano į nepastovumą linkusioje širdyje meilė ėmė blankti, subujojo ambicijos. Nedori polinkiai nugalėjo. Mums pavyko apgauti Anos dėdės, kuris nesiliovė raginęs dukterėčią tekėti už jo, budrų pavydą. Tačiau Ana netrukus turėjo tapti motina ir maldavo manęs paskelbti apie mus jungiančius ryšius, netgi grasino viską atskleisti savo dėdei. Išvargintas primygtinų prašymų papasakojau jai visą tiesą ir atskleidžiau, kokia mano tikroji padėtis. Tačiau, norėdamas apraminti jos nusivylimą dėl mano pavėluoto prisipažinimo, pažadėjau jai visko atsisakyti, jei ji pagimdys man sūnų. Sūnus gimė, tai buvo Balani. Keistas likimas. Tuo pat metu man teko aukštas bažnytinis postas ir garbinga bei daug perspektyvų žadanti pasiuntinio pareigybė. Ambicijos įveikė gamtos šauksmo pasekmes. Kol patikli Ana puoselėjo viltis, aš pasiėmiau Balani. Kitą dieną pranešiau apie jo mirtį. Pakeičiau jį mirusiu vaiku. Manasis, Zarembos rūpinimosi dėka, buvo patikėtas garbingiems miestiečiams iš Paryžiaus apylinkių. Vėliau išsiunčiau jį į Paduvą, visa kita jūs žinote.

– O kas nutiko nelaimingai motinai? – pasiteiravo Krasovskis.

– Nenorėdamas girdėti teisėtų priekaištų, nebėčiau jos ir visiškai atsidaviau labai sėkmingai karjerai, veltui bandydamas pasaulietinėmis pramogomis ir veikla nuslopinti priekaištus dėl nusikalstamo elgesio, tad prie senų paklydimų prisidėdavo nauji. Nuolat bėgau nuo savęs, bet pabėgti neįstengiau. Teisingas atpildas už palaidą gyvenimą, kai nusidėjęs žmogus negali apsimesti, kad nieko neįvyko. Kiek surinkau žinių apie tos nelaimingosios likimą šiandien, galiu teigti, kad jos jau daug metų nebėra tarp gyvųjų. Vienintelis mano troškimas dabar yra bent iš dalies ištaisyti jau padarytas klaidas ir pasirūpinti gerove sūnaus, kurį ji taip mylėjo ir kurį barbariškai atėmiau iš motinos. Žinau, kad Balani gimimą gaubia paslaptis, tačiau vis dėlto viliuosi, kad tai nesukliudys jam įsikurti Lenkijoje. Gavau dokumentus. Jam garantuota mano pavardė ir turtas. Sau neprašau nieko, bet bent jau viliuosi karaliaus palankumo Balani. Tai vienintelė kaina, kurios tikiuosi už savo tarnybą, nes jūs gerai suvokiote, kad po tokio žingsnio mano vaidmuo šioje žemėje baigtas.

Nykštukas ketino atsakyti, bet staiga pasigirdo žmonių balsai, žirgų prunkštimas ir ginklų žvangėjimas. Nykštukas stvėrė vieną Monliuko pagalvę, pasidėjo ją ant krėslo ir paskubomis užsiropštė ant jos pasižiūrėti, kaip žygiuoja kortežas. Priekyje žygiavo du tūkstančiai arbaletininkų naujomis uniformomis, jie nešėsi spindinčius ginklus ir tvarkingai žengė tarp abiejose gatvės pusėse besigrūdanti minios, šaukiančios „Kalėdos, Kalėdos!“. Tais laikais taip išreikšdavo džiaugsmą. Iš paskos traukė svetimų kraštų pasiuntiniai, antspaudus nešė kancleris, o kunigaikštis de Gizas gabeno skeptrą ant skaisčiai raudonos pagalvėlės, pasidėjęs ją ant žirgo nugaros. Už jų jojo pats karalius Henrikas de Valua. Jo grakšti laikysena, ori išvaizda traukė visų žvilgsnius. Buvo su puošniais sidabriniais šarvais, puoštais įmantriais aukso raštais. Juodus garbanotus plaukus iš dalies dengė šalmas, puoštas spindinčiu sultonu ir karališka karūna su lelijomis. Ant krūtinės spindėjo brangiųjų metalų ordinais, grakščiai parištas baltas, iš mielos rankos gautas sidabru atastas šalikas prilaikė špagą. Henrikas jojo puikiu obuolmušiu žirgu, kurio kilni galva ir karčiai buvo išpuošti begale gražių stručio plunksnų. Ilga mėlyno aksomo gūnia, ant kurios buvo išsiuvinėtos ir Prancūzijos lelijos, ir

baltas Lenkijos erelis, šiek tiek dengė grakštų žirgo kūną. Tokį pat lelijomis puoštą mėlynos spalvos aksominį baldakimą virš Henriko galvos laikė keturi žymiausi dvaro didikai. Greta jojo brolis Alansono kunigaikštis ir Navaros karalius. Karališką apsiaustą prilaikė keli puošniai apsirengę pažai.

Nykštukas, sužavėtas Henriko karališkos išvaizdos, nesusivaldęs karštai sušuko:

– Kokį gražų karalių turėsime Lenkijoje!

Paskui kreipėsi į vyskupą:

– Pažvelkite, kaip kunigaikštis de Gizas neša skeptrą. Galėtum pamanyti, kad jam tai per žema ir kunigaikštis pageidautų, jog skeptras būtų nešamas priešais jį.

– Manau, – atsiliepė Monliukas, – kad progai pasitaikius jis taip ir pasielgtų. Jei mano spėjimai išsipildys, neabejoju, kad princas prišauks Prancūzijai bėdų.

Eiseną užbaigė lenkų pasiuntiniai, vilkintys puošniausius drabužius. Kiekvieną jų lydėjo daug valstybės pareigūnų bei karaliaus dvariškių. Švytėjo auksu ir sidabru atastai audiniai, aksomas, puošnūs siuvinėjimai ir brangakmeniai, ore plaukstėsi įvairiausių spalvų plunksnos. Akyse raibuliavo, ir negalėjai atsigerėti ta iškilminga eiseną, didingai traukiančia gatve, vedančia į katedrą.

Nykštukas pasinaudojo proga ir atsisveikino su Monliuku.

– Kur ketinate sukti? – pasiteiravo vyskupas. – Gal į Dievo Motinos katedrą?

– Tikrai ne, – atsakė nykštukas, – per vėlu, pavojinga, mane gali sutraiškyti minia. Keliausiu namo ir pasirūpinsiu kostiumu, tinkamu mano vaidmeniui vakare.

– Gal galiu pasiteirauti, koks tai vaidmuo?

– Būsiu Kupidonas, – kiek sutrikęs paaiškino nykštukas.

– Kupidonas? – nustebęs pakartojo vyskupas.

– Taip, nieko nepadarysi. Tai karalienės motinos fantazija. Atsisveikinu su jumis, monsinyjore.

Ir paskubėjo išeiti, palikęs vyskupą iš nuostabos kartoti: „Kupidonas!“

Teigdamas, kad karalienė reikalavo, jog jis imtųsi vaidmens, nelabai derančio jo amžiui, nykštukas šiek tiek pamelavo, nes pats užsispyrė pasirodyti vilkintis kostiumą su jam deramais priedais, nes visa tai jam priminė gražias jaunystės dienas, kai jis vai-

(Nukelta į 38 p.)

dindavo Amūrą, Zefyrą ir dalyvaudavo žaidimuose bei pokštaudavo per išmoningas šventes, kuriose savo išradingumo genijų demonstruodavo jo karališkoji globėja Kotryna.

Dvariškiai, išėję iš Paryžiaus Dievo Motinos katedros, susirinko Tiuilri rūmuose pas karalienę motiną į prašmatnų banketą, kuris turėjo užsibaigti pokyliu. Vaisėms baigiantis staiga, lyg įvykus stebuklui, pokylių salės viduryje išdygo paslaptingos spyruoklės judinama uola, ant kurios sėdėjo šešios nuostabios nimfos, simbolizuojančios Prancūzijos provincijas, ir Amūras uolos viršūnėje. Gerokai pagyvenęs ir įmitęs Amūrą vaidinantis nykštukas buvo su šviesiu peruku, kūno spalvos šilkinio triko, su rausvos ir sidabro spalvos audinių drapiruotėmis, skaitalais nurausvintais skruostais, su strėline ant pečių, įtemptu lanku ir toks patenkintas savimi, kad jį matydamas negalėjai susilaikyti nesijuokęs.

Nimfos, apsukusios ratą aplink salę skambant karingai muzikai, nulipo nuo uolos, padarė po keletą baleto šuoliukų, tada viena jų, vaizduojanti Provansą, su apelsinmedžio žiedų vainiku, įteikė Henrikui sidabrinę pintinę, kupiną citrinų, apelsinų ir kitokių vaisių, ir padainavo eiles, parašytas Ronsaro. Šampanė, su varpų vainiku ant galvos ir pjautuvu rankose, savo ruožtu įteikė jam aukso pėdą. Vynuogienojų karūnuota Burgundija, vilkinti bakchantės drabužiais, įteikė vynuogienojų šakelę su keke vynuogių. Gijenė vaizdavo Beloną ir įteikė Lenkijos karaliui auksinę plokštę su labai meniškai atvaizduotomis karių figūrėmis. Kiekviena provincija išradingai prisistatė savo produktais ir eilėmis, dainomis, ir gražiosios nimfos buvo pasveikintos karštais plojimais. Tada visi perėjo į išpuoštą pokylių salę, apšviestą tūkstančių deglių, kurių gyva šviesa mirguliavo briaunuotose sidabrinėse plokštėse. Pokylių pagyvino jauni lenkų bajorai, didžiam prancūzų ponių pasitenkinimui, pašokę savo šalies šokius.

Nykštukas pasikeitė savąjį Amūro apdarą į labiau jo amžiui tinkamus drabužius ir sugrįžo į pokylių salę. Jis klastingai stebėjo, kaip kaštelionas Romualdas, prisigretinęs prie Navaros karalienės, buvo bepradedęs flirtuoti su gražuole. Paskui švelniai truktelėjo už plevėsuojančios jo auksu atausto drabužio rankovės ir tarė:

– Man atrodo, pone kaštelione, kad Prancūzijos grožybės užgoš Lenkijos.

Romualdas staiga atsitraukė, nes nykštuko vaiz-

das sužadino jo širdyje labai mielus ir labai skausmingus prisiminimus. Tada trumpai atsakė:

– Kas pažinojo Vandą, tas niekada jos nepamirš.

Kaip rašė Brantomas, Margarita de Valua tą dieną vilkėjo skaisčiai raudoną ispaniško aksomo suknelę, puoštą blizgučiais, buvo užsidėjusi tos pačios medžiagos kepuraitę, puoštą aukštomis plunksnomis ir deimantinėmis žvaigždėmis. Ji buvo tokia graži, kad Seradzo vaivada Albertas Laskis taip susižavėjo, jog ją išvydęs sušuko:

– Ne, nebenoriu nieko daugiau matyti, išvydęs tokią grožybę. Mielai pasiilgčiau, kaip kai kurie turkų piligrimai. Jie, grįždami iš Mekos, išsiduria sau akis karšta geležimi, aiškindami, kad, išvydę tokią gražią ir prašmatnią mečetę, nebeteri teisės matyti ką nors kita.

XXXVII skyrius

„Elkimės, kaip mums liepia Dievas ir krikščionių tikėjimas!“ Taip savo kalbą užbaigė Šiverni, bet Henrikas nebuvo nusiteikęs klausyti nei kanclerio, nei nuolatinių pasiuntinių, kasdien maldaujančių paskubėti, prašymų. Jam nuolat buvo aiškinama, kokie pavojai neišvengiamai laukia Lenkijos karalystės, kol jis delsia išvykti iš Prancūzijos. „Caras Ivanas su šimtu tūkstančių raitelių kėsina užimti Livoniją, turkai ketina pulti iš kitos pusės, nes nori atsikeršyti už tai, kad kazokai siaubia jų žemes.“

Be to, ir protestantai paskleidė šlykščias paskalas, jog jau gailisi dėl savo pasirinkimo. Į Lenkijos karūną pretendavę princai aptarinėjo susidariusią situaciją ir puoselėjo svaigią mintį gauti išsprūdusią karūną. Bet Henrikas matė tik savo brolių, galintį iš sosto nužengti į kapą, o tada ilgai laukti nereikėtų ir į sostą atsisėstų jis pats. Paskendęs svajose apie meilę, jis matė greta savęs kunigaikštienę de Kondė, nes tikėjosi nutraukti meilužės santuoką ir ją vesti. Matydama, kad Karolis IX jau pažymėtas mirties ženklu, patikėjusi astrologų pranašystėmis apie artėjančią jo gyvenimo pabaigą, Kotryna de Mediči rengė vis daugiau švenčių ir kiekvieną dieną sugalvodavo vis naujų pramogų, tikėdamasi užlaikyti Henriką de Valua. Taip vylėsi sulaukti progos, kuri pakeistų mylimo sūnaus likimą. Perpykęs dėl tokio delsimo, kurio tikslą puikiai suprato, Karolis netikėtai pareiškė, kad arba jo brolis, arba jis pats privalo palikti Prancūziją, ir, privertęs karalienę motiną sekti jam iš paskos, su visu dvaru išvyko į Šaloną. Tada keletas

pasiuntinių išvyko laukti savo karaliaus Tulyje.

Henrikas nebegalėjo atidėlioti savo išvykimo. Reikėjo palikti Paryžių, palaimingą gyvenimą, reikėjo atsisveikinti su gražiąja kunigaikštienė de Kondė dabar, kai ji nebeslėpė nuo jo savo jausmų. Paskutiniame pasimatyme jaunas karalius prisiekinėjo ištikimybę ir meilę Marijai de Klev, o ši tik liūdnam atsakė:

– Keliaukite, prince, pasitikite savo šlovingą likimą ir, jei prireiks, kad niekas nekliudytų jūsų laimei, pamirškite mane.

Ji užsiminė apie būsimą sąjungą su Lenkijos infante.

– Negi patikėsite, – priekaištavo Henrikas, – kad atsisakysiu laimės jus mylėti? Jūs mano šlovė, mano gyvenimas, mano dangus. Dievinamas angele, nepasiduokite chimėrų kurstomai baimei, teikitės šviesiau įsivaizduoti ateitį ir mano išvykimą, kuris man yra tikra tremtis, vertinkite tik kaip trumpalaikį išsiskyrimą. Aš kiekvieną akimirką galvosiu tik apie jus. Jūs žinote, viskas liudija ankstyvą karaliaus mirtį, aš jo teisėtas paveldėtojas, todėl sugrįšiu. Nutrauksime jūsų ryšį su kunigaikščiu de Kondė, galite neabejoti. Man padės bažnyčia, nes reikia gelbėti jūsų sielą. Kunigaikštis slapta lieka ištikimas savo pražūtingiems paklydimams, nors vaizduoja jų atsisakęs. Jūs galite užsikrėsti jo paklydimais, tad toks tvirtas motyvas padės įtikinti Romą sutikti su jūsų santuokos nutraukimu. Būsiu be galo laimingas įteikdamas karūną tai, kuri verta visatos karūnos!

– Tiek laimės ne man, – dūsaudama atsiliepė kunigaikštienė. – Privalau išpirkti kaltę, kurią padariau atėmusi iš garbingo ir dorybingo vyro širdį. Ta širdis turėjo priklausyti jam be išlygų. Jaučiu, – pridėjo ranką prie širdies, – jaučiu širdimi, kad matau jus paskutinį kartą.

Veltui Henrikas stengėsi prieštarauti, kunigaikštienė nesiliovė liūdnam kartojusi „paskutinį kartą“. Išblyškusi, išsidraikiusiais plaukais, nuleidusi galvą, bejėgiškai nukarusiomis rankomis ji taip nerimastavo, kad negalėjo nei verksti, nei pažvelgti į Henriką; jis jai jau buvo toli. Kenčiantis Henrikas, atėjus metui atsisveikinti su kunigaikštienė de Kondė, priklausęs įteikė jai auksinę rožę, kurią popiežius Grigalius XIII neseniai atsiuntė sveikindamas su pergalemis ir išrinkus jį Lenkijos karaliumi. Henrikas paprašė, kad ji nešiotų tą šventą brangenybę iš meilės jam. Kunigaikštienė priėmė dovaną ir savo

ruožtu išsitraukė iš užančio smulkų, puikaus darbo dramblio kaulo rožinį, puoštą auksine Mergele Marija su deimanto karūna, ir paprašė princo, kad jis, retkarčiais ją prisiminęs, pasimelstų dieviškajai globėjai. Toks meilės, galantiškumo ir pamaldumo mišinys, be abejo, atrodo keistai. Tačiau žmogus silpnas, linkęs klysti, taip buvo ir bus visados, bet jis niekada neabejos dieviškąja valia, neniekins jos ir pasikliaus ja. Toks elgesys jaudina labiau nei šaltas ir sausas abejingumas, juo šiandien didžiuojasi tariamieji mūsų amžiaus moralistai, susitelkę tik į save ir į savo žinias, kurios gali juos tik klaidinti. Jie negalvoja apie dangų nei imdamiesi veiklos, nei dėstydami savo pažiūras.

Henrikas savo dvarą pasivijo Šalone. Ten vėl išvydo brolių. Brolio liga varė didžiulę baimę visiems, trokštantiems valdžios stabilumo, tad dvariškių elgesys darėsi vis sunkiau nuspėjamas. Viena vertus, jie pagrįstai bijojo supykdyti irzlų ir įtarų karalių Karolį, rodydami pernelyg daug dėmesio išvykstančiam karaliui Henrikui, kita vertus, supratę, kad princas netrukus pakeis soste savo brolių, manė būsiant protinga pelnyti jo palankumą. Dar niekada dvare nebuvo tiek įtampos ir veidmainiavimo, nors atrodė, kad abu karaliai skiriasi ir atsisveikina labai broliškai. Stengdamasis suvaldyti stiprius skausmus, o gal labiau vaizduodamas, kad išgyvena dėl skyrybų su mylimu broliu, Karolis IX išvykstančiam Henrikui pabrėžtinai rodė draugiškumą. Vos pajėgdamas laikytis ant kojų, jis palydėjo brolių iki karietos, veidmainiškai kalbėdamas:

– Telydi Dievas jūsų didenybę, tegul jis suteikia jums ilgą ir šlovingą valdymą.

Savo ruožtu Henrikas pasveikino karalių, nukėlęs skrybėlę ir jį apkabinęs, tarė:

– Tegul Dievas... – ketino sakyti „tegul Dievas jus palaiko“, bet nurijo paskutinius žodžius ir pridūrė, – tegul Dievas jus saugo, sere.

Toks buvo paskutinis brolių pasimatymas.

Motinos nereikėjo varžytis, todėl Henrikas išliejo jai savo sielvartą. Jį apsikabinusi Kotryna plūdo ašaromis ir kalbėjo trūkčiojančiu nuo raudų balsu:

– Keliaukite, mano sūnau, jūs netrukus sugrįšite.

Baisus žodis motinos lūpose, nes Karolis taip pat buvo jos sūnus, pernelyg lengvai pasiduodavęs jos įtakai sūnus.

Henrikas į savo svitą susikvietė daug bajorų.

(Nukelta į 40 p.)

Garsiausi iš jų buvo Nevero, Majeno kunigaikščiai, markizas Elbefas, Reco maršalas, Alberas de Gondi, vienas pagrindinių Švento Baltramiejaus nakties įkvėpėjų (šita asmenybė tikrai negalėjo būti patraukli Lenkijos hugenotams), grafas de Kėliusas (šis nuo to laiko tapo Henriko III numylėtiniu). Tai buvo jaunas mielas didikas, žavus, besistengiantis kuo gražiau atrodyti, daug dėmesio skiriantis malonumams ir meilės nuotykiams. Dar buvo nusipelnęs veikėjas, karalystės generalinis sekretorius Gi diu Foras de Pibrakas, kuriuo pasitikėjo jo jaunasis šeimininkas. Pietų akcentu kalbantis Pibrakas buvo vidutinio ūgio, apkūnus, gyvas, pilnais raudonais skruostais, protingo žvilgsnio, ir nuolat rietė nosį. Valdovą lydėjo daugiau nei šeši šimtai prancūzų bajorų.

Pas Henriką atvyko elektoriaus kurfiursto deputacija, jo vardu paskelbusi, kad jis gali netrukdomas keliauti per kunigaikštystę, ir kad čia bus suteiktos paslaugos, kurių gali prireikti tokiai gausiai valdovo palydai. Jį pakvietė apsilankyti kurfiursto rezidencijoje Heidelberge, tačiau iškėlė sąlygą, kad jį lydėtų tik dvarui priklausantys princai ir dvidešimt bajorų iš palydos. Jis sušaukė tarybą ir paprašė pareikšti nuomonę priimti ar atmesti tokį nelabai mandagų elektoriaus kvietimą. Nuomonės išsiskyrė. Didesnioji dalis pareiškė, kad elektorius yra šeimininkas savo namuose ir tikrai gali nepasitikėti karaliumi, nes pats tapo kalvinistu. Atsakymą jis galėtų vertinti kaip įžeidimą, o tada bandyti atkeršyti. Karaliui teks keliauti per jo valdas, tad būtų nelabai išmintinga užsitraukti jo nemalonę tokiomis sąlygomis. Lenkai išdidžiai pareiškė, kad toks žingsnis įžeistų jų karaliaus orumą ir tikrai neišmintinga būtų patekti į rankas valdovui, vertinančiam Henriką kaip savo tikėjimo priešą. Bet Henrikas nukirto:

– Keliaukime į Heidelbergą. Bet koku atveju, jei bus norima kėsintis į mūsų gyvybes, jėga ne mūsų pusėje.

Išsirinkęs iš savo palydos dvidešimt ryžtingų vyrų, jis ramiai patraukė į Heidelbergą, būdamas tikras, jog elektorius pernelyg gerbia save, kad pažeistų šventus svetingumo principus, kai turi reikalą su karūnuotu asmeniu.

Valdovas nusivylė, išvydęs liūdną ir nykų Heidelbergo vaizdą, jo siauras gatveles, gotikinius namus, storas įtvirtinimų sienas. Įspūdis tikrai nepagerėjo, kai pasirodė du tūkstančiai pėstininkų, staiga išnirusių iš žemų įtvirtinimų angų ir apsu-

pusių karalių bei jo menkutę palydą.

– Manau, – prakabo Henrikas, pasilenkęs prie savo favorito ausies, – manau, mano mielas Kėliusai, kad mums reiškiamą pagarba gerokai sukarinta.

– Geriau sakykite, sere, – iškošė pro dantis nykštukas, taip pat lydėjęs karalių ir pritaręs pasiuntinių nuomonei, kad reikėjo keliauti pro šalį, – geriau sakykite, kad jus vertina kaip belaisvį.

Kėliusas neatsakė į karaliaus klausimą, tik mestelėjo pastabą:

– Tos odinės kelnės, – padarė užuominą į elektoriaus kariuomenės karių uniformas, kurios beveik nesiskyrė nuo reiterių aprangos, – bjauriai dvokia rauginta oda, – ir demonstratyviai pakėlė prie nosies flakonėlį su kvėpalais.

Mieste visur buvo išstatyti kariuomenės sargybos postai, bet jie tikrai neparodė karaliui kariškos pagarbos ir jam jojant pro šalį net nepagerbė jo ginklais. Atvykus prie pilies vartų, senovinio, labai liūdno išvaizdos pastato, pajuodusio nuo senumo, erdvuose kiemuose, kur viešpatavo niūri tylą, retkarčiais sušmėžudavo ginkluoti vyrai. Jie iš tolo svaidė žiaurius žvilgsnius į karalių ir jo palydą.

– Pirmyn, ponai, – tarė karalius, vaizduodamas linksmą, – pirmyn, ponai, laikas pasakyti: nors žaidimas nesiseka, vaizduokime linksmus. Beje, neturime kur trauktis.

Jam besiruošiant kopti laiptais jį pasitiko elektoriaus sūnus pfalcgrafas Jonas Kazimieras. Jis, atrodė, nustebo, pamatęs, kad karalius ramus. Su bjauriu vokišku akcentu, prajuokinusiu prancūzus, jis paprašė Henriką atleisti jo tėvui, kuris dėl rimto negalavimo negali išeiti iš savo apartamentų ir jo pasitikti pats, ir pasisiūlė palydėti karalių pas elektorių.

Du prancūzų bajorai, ištrūkę per Švento Baltramiejaus skerdynes, juos buvo nesunku atpažinti, nes varstė Henriką de Valua pasipiktinusiomis žvilgsniais, lydėjo pfalcgrafa. Karalius apsimetė, kad jų nemato.

Prie slenksčio Henriką pasitiko aukštas liesas vyras, susisupęs į kailiu pamuštą ilgą chalata. Jo išblyškęs veidas liudijo, jog jis serga. Tai buvo pats elektorius. Jis rėmėsi į šambeliono ranką ir rimčiau nei paprastai manieringai pasakė karaliui labai šaltą komplimentą, į kurį Henrikas atsakė mandagiai, rimtai ir oriai. Tada elektorius tuoj pat paėmė už rankos puošnią moterį, laukusią jų apartamentuose, ir manieringai pristatė ją karaliui. Henrikas atpažino (jam tai tikrai nesuteikė jokio malonumo)

gražią imponantišką Šarlotę de Monpansjė. Tačiau Henrikas, išauklėtas riteriška dvasia, išliko mandagus ir pasakė kunigaikštytei keletą žodelių, tačiau ji į karaliaus mandagybes teatsakė šalčiausia panieka ir tuoj pat pasitraukė į gotikinio lango nišą, kuri dėl sienų storio buvo tarsi savotiškas kabinetas kambaryje. Karaliaus palydoje buvęs nykštukas pastebėjo Šarlotę de Monpansjė, tuoj pat priėjo prie jos ir, pasakęs keletą komplimentų, išdėstė, jog lenkų pasiuntiniai padėjo daug pastangų, kad jai būtų dovanota ir ji galėtų sugrįžti į savo šeimą ir į Prancūzijos karaliaus dvarą. Tai buvo tiesa, bet tos pastangos buvo visiškai bergždžios. Šarlotė atsakė nykštukui esanti jam dėkinga, kad ją prisimena, dėkinga jų ekselencijoms ponams pasiuntiniams už jų domėjimąsi jos reikalu, bet pagaliau su dangaus pagalba ji po svetimu dangumi susirado tikrą globėją. Tas globėjas netrukus turi tapti jos vyru – tai Orano kunigaikštis Vilhelmas de Nasau.

Nykštukas priėjo prie karaliaus tą akimirką, kai elektorius nutraukė drobę nuo didelio paveikslu, vaizduojančio admirolo de Kolinji ir kelių protestantų didikų mirtį. Niūriai žvelgdamas į karalių elektorius paklausė:

– Ar jums aišku, kas vaizduojama paveiksle?

– Taip, be abejo, – ramiai atsakė Henrikas.

– Jei taip, – tęsė iš pykčio paraudęs elektorius, – tai pripažinkite, kad tie, kurie juos pražudė, turi už daug ką atgailauti. Šie didikai, ypač admirolas, buvo nusipelnę veikėjai ir puikūs karvedžiai.

– Neprieštarauju, – su kartėliu nekantriai atsiliepė Henrikas, – bet dėl to jų kaltė dar didesnė, nes jie savo gebėjimus išnaudojo kenkdamis savo tėvynei. Jie jai turėjo tarnauti ir privalėjo ją ginti.

Toks tvirtas ir lakoniškas atsakas turėjo nutildyti Frydrichą, tačiau nesukliudė jam dar keletą kartų pakartoti, kad tokios gausios žymių žmonių mirtys turi būti vertinamos kaip didelė nelaimė Prancūzijai. Henrikas į tai reagavo tik šalta tyla ir paniekinamai stebėjo įsikarščiavusį valdovą, kuris manė pelnysiąs atskalūnų sektos palankumą, įžeidindamas savo karališkąjį svečią. Elektorius buvo toks nemandagus, kad patarnauti karaliui prie stalo pavedė prancūzų bėgliams. Kadangi karalius vaidino, kad jų nepažįsta, elektorius prakalbo:

– Štai, – parodė į juos, – kokius ištikimus valdinius gavau iš Prancūzijos. Jie šiek tiek liūdnoti, ir tai suprantama, nes išvydo savo tėvynainius, kurie

šiandien tėra jų priešai. Bet, tikiuosi, čia jie netruks pamiršti savo nedėkingą tėvynę.

Henrikas savo ruožtu ragavo tik tuos patiekalus, kuriuos valgė elektorius ir jo sūnūs. Taip jis primygtinai pademonstravo, kad mano, jog kunigaikštis nevertas pasitikėjimo, kurį parodė priimdamas kvietimą. Išskyrus keletą žodžių, kuriuos jam retkarčiais prasta prancūzų kalba išstardavo elektorius arba abu jo sūnūs (greta sėdinti Šarlotė de Monpansjė išdidžiai tylėjo), Henrikas nieko nesuprato, apie ką buvo kalbama, nes kalbėta vokiškai. Smalsaudamas jis pasilenkė prie vieno bajoro, kurį žinojo šiek tiek mokant tą kalbą, ausies ir paklausė, apie ką kalbama.

– Sere, – paaiškino bajoras, prisidengęs veidą rankoje laikoma servetėle, – jie sako, kad mes esame Lotaringijos mėsininkai ir itališki išdavikai.

Henrikas prikando lūpas ir, manydamas, kad jo smalsumas visiškai patenkintas, pasisuko į elektorius, kuris apsimestinai godžiai šveitė didžiulį kepsnį, pagardintą šėivamedžio uogiene.

– Matau, – tarė jam karalius, – kad jūsų aukštybės liga neatėmė iš jūsų apetito?

– Ja, ja, – atsiliepė elektorius pilna burna, pakilo nuo stalo, norėdamas parodyti Henrikui, kad jo negalavimas dirbtinis, ir ėmė labai mikliai bėgioti po visą erdvią galeriją.

– Sveikinu jūsų aukštybę, – pašaipiai šypsodamasis tarė Henrikas, – taip greitai pasveikus.

– Tai tik todėl, kad jūsų didenybė čia, – atsiliepė elektorius.

Išvargintas tokio spektaklio, pasipiktinęs nederamu šeimnininko elgesiu, Henrikas nutarė paskubinti veiksmą ir vos pavalgius paprašė palydėti į jam skirtus apartamentus. Nepaisant padorumo, elektorius tyčia liepė juos paruošti labai skurdžiai. Henrikas tik nusišypsojo, užmetęs akį į miegamojo nudėvėtus baldus ir lovą su tapytos drobės užuolaidomis.

Dauguma karaliaus palydos bajorų įsitaisė kiek galėdami patogiau. Vieni karaliaus kambaryje, kiti gretimuose kambariuose ir susitarė paeiliui budėti, kad neįvyktų kas nors netikėta. Bet naktis praėjo ramiai, o kitą rytą Henrikas, žinodamas, kad protestantas elektorius nekenčia Romos katalikų Mišių, ir norėdamas atkeršyti kunigaikščiui už nemandagų priėmimą, paprašė apaštalinio nuncijaus Vensano Lauro, lydinčio jį į Lenkiją, atlaikyti Mišias savo kambaryje. Išvykęs iš Heidelbergo jis džiūgavo su-

(Nukelta į 42 p.)

žinojęs, kad mažas kerštas labai pavyko ir elektorius, įsiutęs dėl to, ką pavadino svetingumo teisiu pažeidimu, pareiškė, kad jei būtų apie tai iš anksto perspėtas, būtų pakūręs savo pilį.

Henrikas de Valua, palikęs Heidelbergą, keliavo per įvairias Šventosios Romos imperijos kunigaikščių valdas ir visi, kuriems buvo malonu priimti Lenkijos karalių, sutikdavo jį taip, kaip derėjo jo aukštai kilmei ir rangui. Kiekvienas tų valdovų skubėjo skirti Henrikui palydą, tad, pasiekęs savo karalystės sienas prie nedidelio Mendzyžečės miestelio, jis jau turėjo tris tūkstančius juodųjų reiterių ir lenkų kavalerijos korpusą, atskubėjusį pasitikti savo karaliaus. Henrikas sėdo į didžiojo karūnos maršalkos įteiktas nuostabias roges, traukiamas leopardų kailiais dengtų puikių žirgų, ir skriejo po tikrai lediniu dangumi didele apsnigta lyguma, kur sniegas saulės spinduliuose žaižaravo lyg deimantai žiemos saulėje, tik nešildė, ir Henrikas atrodė tarsi karvedys, pakėrėjęs visų žvilgsnius.

Svetimšaliai kariai ir lenkų kavalerija traukė gražiai išsirikiavę abipus kelio, kuriuo turėjo keliauti karalius. Juodieji reiteriai juodais drabužiais, susivėlusiomis barzdomis, trumpais ir tankiais, prastai prižiūrimais plaukais, jojantys ant stambių juodų žirgų, labai skyrėsi nuo lenkų raitelių. Lenkų eskadronai buvo malonūs akims dėl įvairiausiomis spalvomis švytinčių raitelių prašmatnių drabužių. Jie vilkėjo puošnius kailinius, jojo ant puikių žirgų, buvo apsiginklavę kaip kuris išmanė: lankais ir strėlėmis, šautuvais, turėjo net įvairiausių pabūklų. Vaizdas buvo toks kariškas, kad juos išvydęs Henrikas taip susijaudino, jog iš džiaugsmo sušuko: „Dabar aš tikrai karalius!“ Žodis *vivat* skambėjo visų lūpose, susižavėję lenkai garsiais šūksniais pasveikino savo karalių.

Vaizdą menkino karaliaus palyda – prancūzų didikai ir bajorai. Nepratę prie atšiauraus šiaurės klimato, apsiautę, kaip įprasta jų šalyje, šilkiniais apsiaustais (jų ryškios spalvos buvo gerokai nubluskusios per ilgą kelionę), užsidėję skrybėles su užrietais briliais, nedengiančiais ausų, šalčio prigriebtos plunksnos, kurios nebeplevėsavo, o liūdnei karojo, apsirengę plonomis striukėmis ir užsimovę trumpas kelnes su įkarpomis, per kurias laisvai košė vėjas, prancūzai ir jų arkliai, asilai ir mulai, beje, prastai pakaustyti, vos išsilaikė ant lygaus ir slidaus lyg ledas kelio, vos pajėgė grumtis su atšiauraus dangaus

ir labai šalto klimato siunčiamu išbandymu. Jų akys ašarojo, veidai buvo pamėlę arba raudoni, nukarę ūsai šarmojo, barzdos pavirto vientisu ledokšniu. Jie pūtė sužvarbusius pirštus, veltui muistėsi balnuose ir paslapčia iš visos širdies keikė aplinkybes, atvedusias juos į Lenkiją.

Išvydę senato deputatus, Lenčicos vaivadą Joną Sierakovskį, dvaro maršalką Opalinskį, Kujavijos vyskupą, garsiausią to meto oratorių, einančius pasveikinti laimingai atvykusį karalių, prancūzai visai prarado ūpą, nes ne be pagrindo bijojo, kad dar ilgai teks šalti lauke.

Henrikas dažnai pasiduodavo keistoms fantazijoms, todėl rogėse iš vienos pusės greta savęs pasisodino nykštuką, kurį vadino Cicerone, iš kitos savo juokdari, kurį vadino Klastūnu, nes jis dvariškiams iškrėsdavo visokiausių išdaigų, o tie nedrįsdavo pykti, nes taip linksmindavosi karalius. Apsirengęs laisvai, kaip buvo įpratęs, su varpeliais puošta kepuraite ant galvos, Klastūnas pasinaudojo kvailio privilegija nieko nejausti, todėl vaizdavo nejaučiantis šalčio ir pamėgdžiojo visus nuo jo kenčiančius, tarp jų ir Kėliusą, kuris bijojo susigadinti veido spalvą ir prisidengė veidą (išskyrus akis) didele juoda šilkinė skarele. Karalius manė, kad ne laikas krėsti pokštus, ir įsakė Klastūnui nutilti, paskui skubiai žvilgtelėjo į numylėtinį ir tarė: „Vargšas Kėliusas!“ Henrikas išlipo iš rogių, kad vyskupas ir kiti deputatai galėtų jį pasveikinti. Karalius iškilmingai artėjo prie jų, paėmė iš vyskupo rankų krucifiksą, pabučiavo jį ir gražino prelatui, jį apkabindamas. Tada prakalbo Karnkovskis ir tėvynainių vardu pareiškė džiugesį ir dėkingumą, kad išvydo trokštamą monarchą, kuris turėtų su kaupu išpildyti savo naujųjų valdinių lūkesčius ir troškimus. Jo sklandi ir žodinga kalba ėmė varginti, prancūzai pradėjo murmėti, kad jie mirtinai sušals dar jam nebaigus kalbos. Klastūnas pasinaudojo savo privilegija, priėjo prie Henriko ir pašnibzdėjo jam į ausį:

– Drauguži, – nutildyk tą plepį arba saugok savo ausis.

Karalius mostelėjo juokdariui ranka, kad šis dingtų. Tačiau Krakovskis ir deputatai, matydami, kad karalius dėl šalčio trypčioja ant po jo kojomis gurgždančio sniego, įkalbėjo jį vėl sėsti į roges. Vyskupas gražbyliavo toliau, jam kalbant iš burnos einantis garas virsdavo šerkšnu ant jo ilgos barzdos. Jis baigė prašydamas Dievo, kad Henriko žengimas

į savo karalystę būtų toks pat sėkmingas, kokie buvo rinkimai.

Henrikas trumpai padėkojo, prisidengęs burną savo apsiaustu, nes bijojo įkvėpti ledinio oro, geliančio iki kaulų smegenų. Pibrakas buvo įprašytas atsakyti šeimnininko vardu. Gal todėl, kad buvo šilčiau apsirengęs nei jo draugai, gal todėl, kad jo gyslomis tekėjo karštas jį šildantis pietiečio kraujas, o gal todėl, kad pirmą kartą norėjo pademonstruoti lenkams savo iškalbą, didžiam grupės nusivylimui, jo kalba truko ne trumpiau nei lenkų oratoriaus.

– Štai jis, – šaukė Pibrakas, – karalius, mūsų vilčių objektas, Prancūzijos apgailėstavinų objektas. Jis ateina kaip iš džiaugsmo švytintis sutuoktinis („Ir labai sušalęs“, – patyliukais sumurmėjo Henrikas) pas savo išsirinktą žmoną. Jis siūlo savo valdiniam tėvišką globą, žada būti nešališkas, trokšta palaikyti jų vienybę, ramybę, norą gyventi taikiai, nes iš savo patirties žino, kad pilietinis karas yra tikra pražūtis.

Pridūrė, kad nors ir turi didelę patirtį, kaip tvarkyti žmonių gyvenimus, Henrikas visada bus linkęs kliautis išmintingais senato patarimais ir patirtimi tvarkant naująją valstybę. Be to, jis pasiruošęs esant reikalui tautos gerovei ir laimei paaukoti savo turtus, savo kraują ir net gyvybę.

Kalba, kurios nekartosime, buvo palydėta karštais plojimais ir lenkai net ėmė svarstyti, kad jiems teko puikus valdovas, nes parodė pasitikėjimą tokiam žmogui kaip Pibrakas, garsėjančiam erudicija ir ypatinga iškalba.

Kujavijos vyskupas maldavo karalių pernaktoti jo rūmuose miesto centre. Rūmuose puiki vakarinė, gausiai besiliejančios įvairiausių rūšių vynai, šiltai prikūrenti kambariai greitai privertė prancūzus pamiršti nesklandumus keliaujant iš Prancūzijos, nes jiems tai, kas praicityje nutinka blogo, tėra sapnas, ir jie niekada negalvoja apie rytojų.

Išvydę juos supančią prabangą, varžybas dėl jiems skiriamo dėmesio, nes lenkų didikai skubėjo jiems dovanoti kailinių, šiltų drabužių, kurių jie neturėjo, prancūzai jau manė, kad iš esmės Lenkija labai pakenčiama šalis, o turtai, kuriais galima mėgautis, tikrai gali kompensuoti klimato atšiaurumą. Henrikas mąstė kiek kitaip. Jį išvargino pompastiški sutikimai ir visur jam skiriamos ypač ilgos prakalbos. Taip buvo ne tik Poznanėje ir didžiuosiuose miestuose, pro kuriuos teko keliauti, bet ir kiekvie-

name kaime, kur jį sutikdavo su duona ir druska.

Henrikui nuostabą kėlė kontrastas tarp prabangių didikų rūmų, kur didikai, besididžiuodami ir pagerbti valdovo viešnagės jų namuose, demonstravo jam tikrai karališką prabangą, ir sniegu užneštų laukų, milžiniškų girių, atrodo, niekada nepaliestų medkirčio kirvio, kaimų su vienintele siaura purvina gatvele, žemomis ir aprūkusiomis lūšnomis, iš kurių išlįsdavo avikailiais prisidengę vyrai ir moterys, pusnuogiai vaikai, basomis bėgiojantys per sniegą ir t. t.

– Jūsų šalyje matai tik prabangą arba skurdą, – tarė vieną dieną susierzinęs Henrikas savo Cicero nei, sėdėjusiam greta jo rogeše.

Nykštukas susisielojo dėl įspūdžio, kurį jo karaliui padarė pamatyti vaizdai, ir jis paprieštaravo:

– Maldauju jūsų didenybės neskubėti nuteisti ar bent jau nevertinti savo šalies taip nepalankiai. Šie platūs laukai, kurie šiandien jūsų didenybei atrodo apleisti ir dyki, sugrįžus pavasariui gražiai sužaliuos ir suvešėjusi žolė maitins nesuskaičiuojamas bandas, o pasėliai atneš gausų derlių, dėl kurio Lenkija teisingai vadinama Europos aruodu ir yra mūsų šaliai turto šaltinis, tokiam aruodui net Ispanija su Naujojo pasaulio lobiais vargiai gali prilygti. Dėl skurdo, kuris duria jūsų didenybės akis, galiu nuraminti jūsų tėvišką susirūpinimą, nes tai susiję su krašto ypatumais ir klimatu. Žemos, kaminų neturinčios lūšnelės geriau gina savo gyventojus nuo šalčio ir drėgmės nei akmeniniai prancūzų namai. Jei jūsų didenybė užsuktų į kurį nors būstą, išvystų, kad mūsų valstiečiai, beveik neišeidami iš namų, gali ilgai tenkinti būtiniausius poreikius ir nebijoti, kad ko nors pritrūks. Taip, didikus jie garbina tarsi antrąją apvaizdą šioje žemėje. Žinome, neteigsiu, kad esu baudžiavos šalininkas, bet jei tokia visuomenės santvarka turi trūkumų, tai jūsų didenybė pelnys sau šlovę juos šalindamas.

(Tęsinys kitame numeryje)

Iš prancūzų į lietuvių kalbą vertė Virginijus Baranauskas.

Knygos originalas prancūzų kalba – „Le Nain Politique: Roman historique, par Mme la Ctese de Choiseul-Gouffier, nec Ctese de Tisenhaus“.

Jis išleistas 1826 m. Paryžiuje.

ŽEMAITIJOS dvarų, jų parkų sėkmių ir nesėkmių istorijos

Audrius GERASIMAVIČIUS

Po Lietuvos atgimimo prasidėję Lietuvos dvarų sodybų renovacijos ir restauracijos darbai neaplenkė ir Žemaitijos. Atkuriami ne tik pastatai, bet ir juos supantys parkai, išlikę jų fragmentai. Sėkmę daug kuo lemia tai, kad didžioji dalis išlikusių buvusių dvarų sodybų kompleksų su juose esančiais parkais ar jų fragmentais, yra įtraukti į Lietuvos Nekilnojamų kultūros vertybių registrą, turi vietinės arba respublikinės reikšmės statusą, dažnai yra saugomi savivaldybių arba valstybės. Gaivinant, renovuojant tokius parkus buvo ir yra galimybė gauti valstybės biudžeto ir net Europos Sąjungos fondų lėšų. Tais atvejais, kai dvarų sodybos yra miestų ar kitų pagrindinių gyvenviečių teritorijose, jas atkurti, gražinti suinteresuota ir rajono valdžia, taip pat galinti tam surasti bent dalį renovavimo, sutvarkymo darbams reikalingų finansų.

Situacija Žemaitijos dvaruose gana greitai keičiasi, ypač jei to dvaro šeimininku tampa privatus, vadybinių gebėjimų, finansinių išteklių turintis arba gebantis jų gauti asmenys. Vienas iš tokių pavyzdžių – nuo XVII a. rašytiniuose šaltiniuose

Nuotraukoje – Palangos grafų Tiškevičių rūmai (dabartinis Palangos gintaro muziejus). Dailininkė Gražina Oškinytė

minima, 2009–2013 m. naujam gyvenimui prikelta Kelmės rajone esanti Pakėvio dvaro sodyba. Ji žmones traukia išskirtiniu savo kraštovaizdžiu, čia teikiamomis kokybiškomis maitinimo ir apgyvendinimo paslaugomis, organizuojamomis šventėmis, ekskursijomis, koncertais, teatrų festivaliais. Autentiškai restauruotame dvaro svirne yra sukurta puiki erdvė renginiams. Čia sodybos šeimininkai kviečia susipažinti su veikiančiomis ekspozicijomis, parodomis. Apsilankęs Pakėvio dvare gali pamatyti ir įspūdingo grožio vyno rūšį. Sodybos atkūrimo darbai tęsiasi ir šiandien, tad, tikėtina, kad greitai ji taps dar didesniu traukos centru.

Sėkmės istorijas dažniausiai pasakoja Žemaitijos mūriniai dvarai, XVIII–XIX a. ir XX a. pradžioje priklausę tokiems šio krašto didikams kaip grafai Tiškevičiai, Gruževskiai, Broel Pliateriai, baronai Rönės, kunigaikščiai Oginskiai ir Vasilčikovai. Sunku pasakyti, kuo šie dvarai būtų tapę sovie-

Švėkšnos Broel Pliaterių įkurto parko fragmentai, vila „Genowefa“. Danutės Mukienės nuotraukos

tmečiu, jei tuo laikotarpiu nebūtų atsidūrę švietimo ir kultūros įstaigų žinioje. Tokia priklausomybė ir tai, kad jie buvo mūriniai, padėjo išlikti gražiausioms šio krašto Palangos, Kretingos, Plungės, Kelmės, Švėkšnos (Šilutės raj.), Renavo (Mažeikių raj.), Jurbarko ir kai kurių kitų dvarų sodyboms. Bet ir čia dalis gražiausių, net dailininko Napoleono Ordos dėmesį XIX a. patraukusių ir jo kūriniuose įamžintų dvarų rūmų buvo „išnešiota plytomis“ XX a. pirmaisiais dešimtmečiais, kai čia po kilusių gaisrų, plėšikavimų, vykusių Pirmojo pasaulinio karo metais, buvę dvarų šeimininkai neberado reikalingų lėšų rūmams atstatyti ar nebesugrįžo į juos gyventi.

Tokiu pavyzdžiu gali būti Rietavo kunigaikščiams Oginskiams priklausiusi dvaro sodyba, kuri suklestėjo XIX a., kai čia šeimininkavo Irenėjus Oginskis ir jo sūnus Bogdanas. Iki XIX a. pab. natūraliame išretintame miške 1904–1905 m. suformuotas ir puikiai tvarkomas Rietavo parkas buvo didžiausias ne tik Žemaitijoje, bet ir visoje Lietuvoje. Oginskių laikais jis užėmė 60 ha plotą ir buvo apjuostas raudonų plytų tvora. Šis parkas garsėjo ir jame buvusiais atvežtiniais (introdukuotais) medžiais bei kitais želdiniais. Kunigaikštis I. Oginskis buvo susipažinęs su daugeliu Vakarų Euopos geriausių parkų, išmanė jų kūrimo principus, tačiau, jo supratimu, to neužteko, tad kuriant parką Rietave, jam talkino trys anuo metu žymūs kraštovaizdžio architektai – Kristupas Ferdinandas Gypeldas, iš Saksonijos atvykęs Fridrichas Brounas ir vengras Augustas Ulrichas. Anksčiau buvęs peizažinis parkas rekonstruojant tapo mišraus suplanavimo. Parko ribos neužsibaigė dvaro sodyba. Liepų alėja jungė dvaro rūmų prieigas su Rietavo centre stovintia šv. Mykolo arkangelo bažnyčia, kurios statybos didžiausi mecenatai taip pat buvo kunigaikščiai Oginskiai. Yra išlikusi ne tik ši alėja, vėlesnių šeiminkų įvairiais augalais praturtintas parkas, jį juosusi tvora, Raudonieji parko vartai, prie jo esantis sargo namelis, Baltieji parko vartai, šalia jų sodybos teritorijoje stovinti restauruota koplyčia-mauzoliejus, kurios viduje ir šalia jos buvo laidojami kunigaikščiai Oginskiai.

Rietavo parke buvo įrengta gana sudėtinga vandens telkinių sistema. Pro čia teka, kilpą suformuojanti Jūros upė, yra keletas nedidelių tvenkinių, senvagių apjuosta salelė.

Parko architektūrinė struktūra buvo stipriai

apgadinta, sovietmečiu čia pastačius keletą didelių silikatinių plytų namų. Tuo laikotarpiu dalis parko nebuvo ir tvarkoma. Situacija pasikeitė 1981 m. Paminklų konservavimo institutui parengus parko sutvarkymo projektą ir parką perdavus Rietavo Oginskių kultūros istorijos muziejaus žinion, kuriam nuo pat jo įkūrimo vadovauja muziejinkystei ir Rietavo Oginskių dvaro sodybos, ypač parko, gaivinimui pasišventęs Vytautas Rutkauskas. Jis ne žemaitis, bet seniai su šiuo kraštu suaugęs ir čia tapęs savu žmogumi.

Rietavo savivaldybė nedidelė, nėra ji ir pinigais aptekusi, tačiau dvaro sodybos reikalams dėmesio čia netrūksta. Metai iš metų gerėja prasme jos vaizdas keičiasi, jo erdvės vis kūrybingiau integruojamos į miesto socialinį ir kultūrinį gyvenimą.

2003 m. kovo 5 d. šis architektūrinę, istorinę, urbanistinę, kraštovaizdinę vertę turintis dvaro sodybos kompleksas įrašytas į Lietuvos nekilnojamojo kultūros vertybių registrą. Šio komplekso didžiausias ir viską apjungiantis objektas yra parkas. Jo teritorijoje, be jau paminėtų statinių, yra išlikusi dvaro oficina, muzikos mokykla, alaus darykla-skalbykla, koplyčia-mauzoliejus, arklidė, du namai, iš kurių vienas vadinamas kryžiauna, bei kapinės. Renovuojant, restauruojant išlikusius dvaro pastatus, jie yra pritaikomi švietimo ir kultūros įstaigų darbui. Neišlikusių dvaro rūmų (jie užbaiti nugriauti 1926 m.) vietoje iš tolo akį traukia jau šių dienų rietaviškių pastatyta balta kolonada, taip solidžiai įamžinant šią vietą ir atiduodant pagarbą Rietavo miestą kūrusiems kunigaikščiams Oginskiams. Šalia baltos lyg gulbė kolonados minint kompozitoriaus, valstybės veikėjo, diplomato, knygų autoriaus Mykolo Kleopo Oginskio (1765–1833), kuris išvykdamas gyventi į užsienį Rietavo dvarą valdyti perdavė savo sūnui Irenėjui, 250-ąsias metines, buvo pastatytas skulptoriaus Regimanto Midvikio sukurtas paminklas „Akmeninė gėlė“.

Iš dalies panašią istoriją pasakoja ir jau LDK laikais plačiai žinomo, iš pradžių valdovų žmonoms, nuo 1846 m. kunigaikščių Vasilčikovų giminei priklausiusio Jurbarko dvaro sodyba. Čia esančiame geometrinio plano parko centre dar XX a. pradžioje stovėję iki Lietuvos nepriklausomybės paskelbimo Vasilčikovų giminės žinioje buvę neoklasicizmo stiliaus rūmai vokiečių kareivių buvo nugriauti 1914 metais. Dabar buvusių parko rūmų vietoje stovi pa-

(Nukelta į 46 p.)

Jurbarko dvaro sodyba: atnaujintos dvaro ofcinos ir jos teritorijoje stovintis skulptoriaus Vinco Grybo muziejus. Danutės Mukienės nuotraukos

minklas skulptoriui Vincui Grybui. Sodyboje dvaro šeimininkai buvo pasistatę iki mūsų dienų išlikusias dvi viena į kitą labai panašias, simetriškas vėlyvojo neoklasicizmo stiliaus mūrines ofcinas, vienoje iš kurių anksčiau gyveno dvaro tarnautojai, o kita buvo skirta patiems Vasilčikovams ir jų svečiams. Netoli jų ir parko vartų stovi 1865 m. pastatyta nedidelė, puošni neobizantinio stiliaus cerkvė. Lietuvai paskelbus nepriklausomybę, Jurbarko dvarvietė kartu su Vasilčikovams iki to laiko priklausiusiais dviem parkais, ten buvusiais statiniais ir vaismedžių sodu perėjo mieste veikusios „Saulės“ draugijos žinion. Sovietmečiu dvaro cerkvė buvo naudojama kaip šokių, parodų salė, kurį laiką čia net sandėliuodavo daržoves. 2002 m. po restauracijos cerkvė tapo atvira lankytojams, čia vyksta parodos. Yra renovuotos ir abi dvaro ofcinos. Pietinėje veikia Jurbarko turizmo ir verslo informacijos centras, o šiaurinėje šeimininkauja čia 1991 m. pradėjęs veikti Jurbarko krašto muziejus. Yra išlikę ir mūriniai buvę dvaro administraciniai bei keli pagalbiniai pastatai. Dalis

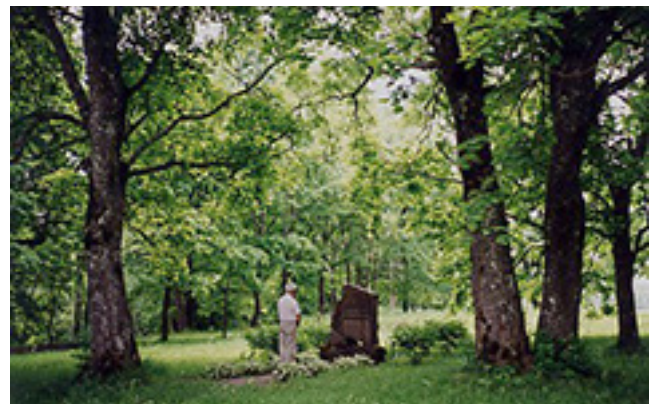

jų yra perduota skulptoriaus Vinco Grybo memorialinio muziejaus žinion. 2015 m. atstatytos centrinų Jurbarko dvaro rūmų kolonos.

Jurbarko dvaro sodyba, ją supantis palei Mituvos upę augantis mišrus parkas – mėgstama miestelėnų ir jų svečių poilsio ir pramogų vieta. Visa teritorija puikiai tvarkoma, yra įrengta daug pasivaikščiojimo takų.

Nesėkmių istorijos?

Daugiausiai jų gali išgirsti apsilankęs jau sunykusių ar baigiančių sunykti medinių dvarų sodybose. Nukirstas, netinkamai prižiūrimas medis greitai genda, ypač iš jų pastatyti namai, neturintys tikro šeimininko. Sovietmečiu didelę dalis buvusių šio krašto dvarų buvo tapę čia veikusių kolūkių, tarybinių ūkio administraciniais centrais. Čia įkurdindavo mechanines dirbtuves, ūkiniuose pastatuose augindavo gyvulius, sandėliuodavo žemės ūkio produkciją. Gyvenimui tinkamuose pastatuose būdavo apgyvendinamos šeimos. Jų būdavo daug, o kai jų tiek, tikro šeimininko nėra, nėra kam ir pastatus tinkamai prižiūrėti. Tada statinys ima akyse nykti, į žemę smegti.

Iš kairės: išpuoselėtoje Plungės kunigaikščių Oginskių dvaro sodyboje unikalia architektūra dėmesį traukia naujam gyvenimui prikelta laikrodinė ir oranžerija (čia dabar veikia Plungės rajono savivaldybės viešoji biblioteka); Pasandravio dvaro sodybos, kurioje gimė poetas, kunigas Jonas Mačiulis-Maironis, parke. Danutės Mukienės nuotraukos

Sunykusio Šilo Pavėžulio dvaro grožį primena dailininko Antano Žmuidzinavičiaus sukurtas paveikslas, kuriame jamžinti mediniai dvaro rūmai (pastatas sudegė 1983 m. sausio 5 d. per gaisrą)

Paragių dvaro (Akmenės raj.), kuriame gyveno dailininkas Nikodemas Ivanauskas, jo dukros rašytojos Sofija ir Marija, pasirašinėjusios bendru Lazdynų Pelėdos slapyvardžiu, sodybos fragmentas. Danutės Mukienės nuotrauka

Lietuvai atkūrus Nepriklausomybę, dvarų sodybų išsaugojimas nebuvo prioritetas. Trūko tam ir supratimo, ir lėšų, tad naikinimo ir nykimo procesas ilgą laiką vyko ir toliau. 1990 m. rengiant Lietuvos dvarų sodybų išsaugojimo programą, nustatant jų apsaugines zonas, buvo inventorizuota apie 3,5 tūkstančiai dvarų sodybų, kurias tada dar buvo įmanoma išsaugoti. Tačiau per tuos pačius 1990-uosius metus apie tūkstanties jų neliko. Šiuo metu Lietuvoje turime vos 1000–1200 dvarų sodybų, kurios jau renovuotos, restauruotos arba kuriose yra likę tai, ką dar būtų prasmė ir galimybė atkurti. Didžioji dalis sunykusių dvarų sodybų buvo medinės.

Labiau pasisėkė toms, kuriose vėlgi, kaip ir mūrinių dvarų sodybos, buvo atiduotos švietimiečių, muziejininkų žinion arba kurias ėmėsi globoti kul-

Išlikę unikalūs įvažiavimo į Kelmės dvaro sodybą vartai, kuriuose grafų Gruževskių laikais buvo biblioteka ir kalėjimas

tūros entuziastai. Tad šiandien turime ne tik atgimusią rašytojos Julijos Beniuševičiūtės Žymantienės-Žemaitės Bukantės dvarelį Plungės rajone, šalia Telšių esantį Džiuginėnų dvaro sodybą, kurioje kurį laiką ši rašytoja, o taip pat ir dailininkas Juzefas Perkovskis bei keletas kitų ano meto žymių žemaičių gyveno, turime ir rašytojų Sofijos ir Marijos Ivanauskaičių, pasirašinėjusių bendru Lazdynų Pelėdos slapyvardžiu, tėvui dailininkui Nikodemui Ivanauskui priklausiusią Paragių dvaro sodybą Akmenės rajone, kurioje veikia Lazdynų Pelėdos muziejus. Be gėdos jausmo žemaičiai gali savo svečius vesti ir į Telšių rajone esantį naujam gyvenimui atgimusį Biržuvėnų dvarą, kuriame dabar šeiminkauja Telšių turizmo ir informacijos centras, veikia jo globojamas muziejus. Plačiai garsėja Šiaulių rajone esantis Kurtuvėnų dvaras, kurio atstatytame unikalios architektūros svirne vyksta teatrų festivaliai. Naujai atgimęs yra ir medinis Kuršėnų dvaro centrinis rūmas, gražią kultūrinės veiklos pynę suka Kelmės rajono Užvenčio dvaro sodybos svirne veikiantis Užvenčio kraštotyros muziejus, Šilalės rajone – Dionizo Poškos baublių muziejus. Panašių pavyzdžių nėra daug, nors unikalios architektūros statinių Žemaitijos dvaruose buvo daug. Juos dažniausiai supdavo ir didesni ar mažesni parkai, sodai. Dabar čia dažnai – tik jų fragmentai.

Vilniaus žemaičių kultūros draugija. 2018 metai

2018 m. vasario 16 d. Lietuvoje iškilmingai buvo paminėtas Valstybės atkūrimo 100-metis, kovo 22 d. – filosofo, rašytojo, publicisto, kultūros veikėjo Vilhelmo Storostos-Vydūno 150-osios gimimo metinės. Plataus atgarsio šalyje sulaukė ir Lietuvos skautų judėjimo 100-metis. 2018-aisiais buvo pažymimas ir Trakų Dievo Motinos, Lietuvos Globėjos, paveikslo karūnavimo 300 metų jubiliejus, kovo 6-ąją Lietuvos karininko, rezistento, partizanų vado, brigados generolo Adolfo Ramanausko-Vanago 100-osios gimimo metinės. Rugsėjo 29-ąją sukako 100 metų kaip gimė vienuolis kapucinas, kunigas, pamokslininkas, Lietuvos pasipriešinimo sovietinei okupacijai dalyvis Tėvas Stanislovas (Algirdas Mykolas Dobrovolskis), birželio 3-ąją – 30 metų, kai buvo išrinkta Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio iniciatyvinė grupė, pradėjusi visuomeninį Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo judėjimą. 2018-aisiais Lietuva minėjo ir Lietuvos katalikių moterų sąjungos šimtmetį, o spalio 28-ąją – žymaus XIX a. švietėjo, istoriko, tautinio atgimimo ideologo Simono Daukanto 225-ąsias gimimo metines. Visos šios sukaktys buvo prisimintos ir gražiai paminėtos Vilniaus žemaičių kultūros draugijoje (toliau – VŽKD, draugija, Vilniaus žemaičiai).

Nuotraukoje (iškairės): Anicetas Jonutis, Alvydas Strička, Undinė Teišerskienė, Dalia Dirgėlienė ir Evaldas Vyčinas. 2018-02-20

SAUSIO 16 d. įvyko VŽKD ataskaitinis-rinkiminis susirinkimas. Jo metu draugijos veiklos ataskaitą pateikė VŽKD pirmininkas Alvydas Strička, finansinę ataskaitą – Virginija Stanislava Bumblienė, Revizijos komisijos ataskaitą – Irena Birutė Demskienė, 2016 ir 2017 m. parengtus draugijos metraščius pristatė jų sudarytoja Danguolė Guobienė (rengiant metraščius jai tais metais daugiau talkino Alvydas Strička, prof. Alfonsas Tekorius, Regina Matonienė ir Valentina Jakimavičienė). Patvirtintus teigiamai įvertintas ataskaitas, buvo iš-

Daugelį metų VŽKD veikloje aktyviai dalyvauja Aldona Agota Bazienė. 2018-01-16

rinkta nauja VŽKD taryba ir Revizijos komisija. Į VŽKD Tarybą išrinkti: Aldona Agota Bazienė, Virginija Stanislava Bumblienė, Valentina Jakimavičienė, Virginijus Jocys, Albertas Laurinavičius, Aldona Markūnienė, Regina Matonienė, Bonifacas Vengalis ir Alvydas Strička. Į Revizijos komisiją išrinktos: Janina Asminavičienė, Irena Daškevičienė, Angelina Oriendaraitytė-Liaudanskienė. Tą patį vakarą įvyko ir VŽKD naujosios tarybos posėdis. Jo metu dar dvejimėms metams VŽKD pirmininku išrinktas Alvydas Strička.

Antrojoje renginio dalyje vyko tradicinė žemaitiška vakaronė, kurios metu muzikavo Albertas Juozas Liubinavičius. Tą vakarą pagal tradiciją gražiai buvo pasveikinti varduvininkai, sausio mėnesį gimusieji bei jubiliejus švenčiantys žemaičiai. Tokia jubiliatų, varduvininkų pagerbimo tradicija buvo išlaikyta visus 2018-uosius metus.

SAUSIO 21 d. Signatarų namuose Vilniuje vyko iškilminga ceremonija, kurios metu buvo atidaryta į Lietuvą iš Vokietijos atvežto, kauniškio prof. Liudo Maželio surasto Lietuvos Nepriklausomybės paskelbimo (1918 m. vasario 16-osios) Akto paroda. Renginyje aktyviai dalyvavo ir VŽKD nariai.

VASARIO 20-ąją vyko teminis draugijos kultūros vakaras „Nuo Simono Daukanto iki šių dienų“, skirtas Lietuvos Nepriklausomybės 100-mečiui. Šio vakaro svečias buvo prof. Alfonsas Eidimtas, koncertavo folkloro ansamblis „VISI“ (vad. Evaldas Vyčinas). Renginį visi susirinkusieji iškilmingai pradėjo kartu giedodami Vinco Kudirkos „Tautišką giesmę“. A. Eidimtas pristatė naujausią kolektyvinę monografiją „Lietuvos istorija kiekvienam“ ir anksčiau išleistus svarbiausius savo parašytus veikalus, istorinių romanų trilogiją, papasakojo apie diplomato darbo specifiką. Renginio metu buvo pagarsinta, kad keturiems ilgamečiams ir aktyviems draugijos nariams – Anicetui Jonučiui, prof. Alfonsui Tekoriui, Ipolitui Petrošiui ir Povilui Saudargui yra suteikiami Žemaičių kultūros draugijos Garbės narių vardai. Jiems įteikti vardiniai Žemaičių kultūros draugijos Garbės narių pažymėjimai. Na o „Žemaičių pasas“ (VŽKD nario pažymėjimas) tą dieną po priesaikos įteiktas Ritai Rimdžiūtei. Vakaro metu koncertavo Evaldo Vyčino vadovaujamas folkloro ansamblis „VISI“, susirinkusiuosius nudžiuginęs

(Nukelta į 50 p.)

Kalba prof. Alfonsas Eidimtas. 2018-02-20

VŽKD narių priesaikos žodžius skaito Irena Kazakauskaitė ir Aksenija Zubovaitė. Pirmas iš kairės – VŽKD pirmininkas Alvydas Strička. 2018-03-20

Žemaičių kalvarijos Kalnų maldas ir giesmes gieda Vilniaus arkikatedros Senųjų giesmių ansamblis (vad. Janina Bukantaitė). 2018-03-20

Koncertuoja šiluviškiai. 2018-04-17

puikia istorinių dainų programa.

KOVO 9 d. būrys draugijos narių dalyvavo Lietuvos mokslų akademijos rūmuose vykusioje Vilniaus miesto visuomeninių organizacijų atstovų sueigoje ir Kovo 11-osios minėjime, kurio metu apdovanojimai „Už nuopelnus Vilniui ir Tautai“ buvo įteikti iškiliems vilniečiams, tarp kurių buvo ir žemaičių. Renginio metu koncertavo Vilniaus universiteto folkloro ansamblis „Ratilio“.

KOVO 20 d. VŽKD kultūros vakaro metu pristatyta prof. Alfonso Motuzo knyga „Žemaičių Kalvarijos Kalnų maldyno istorija, muzika ir apeigos“. Renginyje dalyvavo, kalbėjo knygos autorius prof. Alfonsas Motuzas, Vilniaus arkivyskupijos vyskupas augziliaras, teologijos mokslų dr. Darius Trijonis, Vilniaus Švč. Mergelės Marijos Nekaltojo prasidejimo bažnyčios klebonas kunigas Vytautas Rapalis, Telšių vyskupijos, Tverų Švč. Mergelės Marijos Apsilankymo bažnyčios klebonas, kunigas socialinių mokslų daktaras Saulius Stumbra, Lietuvos piligrimų bendrijos pirmininkas, socialinių mokslų daktaras Darius Liutikas, Istorijos mokslų daktarė Vida Kniūraitė, muzikologijos mokslų daktarė Danutė Kalavinskaitė, Žemaičių Kalvarijos Kalnų maldas ir giesmes atliko Vilniaus arkikatedros Senųjų giesmių ansamblis (vad. Janina Bukantaitė). Renginyje naujiems draugos nariams – Irenai Kazakauskaitei ir Aksenijai Zubovaitei įteikti „Žemaičių pasai“.

KOVO 23 d. draugijos nariai aktyviai dalyvavo Vilniaus mokytojų namų Didžiojoje salėje vykusia-me Vilniuje veikiančios Akademinio žemaičių jau-

VŽKD kultūros vakaro, vykusio 2018 m. kovo 20 d., pranešėjai. Kalba prof. Alfonsas Motuzas

nimo korporacijos „Samogitia“ jaunų šeimų folkloro ansamblio „Virvytė“ (vad. Loreta Sungailienė) koncerte, kurio metu ansamblui įteikta „Aukso paukštė“ – aukščiausias mėgėjų meno kolektyvų apdovanojimas, kurį skiria Lietuvos nacionalinis kultūros centras.

BALANDŽIO 3-ąją (trečiąją Velykų dieną) Vilniaus žemaičiai buvo gausiai susirinkę į Vilniaus Žvėryno gyvenamajame rajone veikiančią Švč. Mergelės Marijos Nekaltojo Prasidejimo bažnyčią, kurioje tą dieną žemaičių kalba buvo meldžiama si už mirusių, gyvuosius ir išvažiuosius artimuosius. Mišias žemaitiškai aukėjo šios parapijos klebonas, aktyvus VŽKD narys kunigas Vytautas Rapalis. Pasibaigus Mišioms joje dalyvavę žemaičiai įsiamžino bendroje nuotraukoje, draugijos pirmininkas Alvydas Strička „Žemaičių pasą“ įteikė draugijos naujai narei Sonatai Šerpytienei. Na o tada žemaičiai kunigo V. Rapalio buvo pakviesti į Velykinių margučių degustaciją, kurios metu gražiai pabendravo ir vieni kitus pasveikino su šventėmis.

BALANDŽIO mėnesį internetu buvo išplatinas Virginijos Bumblienės paruoštas ir VŽKD tarybos aprobuotas Metų žemaičio / žemaitės nominacijos nuostatų galutinis variantas.

BALANDŽIO 17 d. į VŽKD kultūros vakarą kartu su Raseinių rajono savivaldybės meru Algirdu Griciumi ir vicemere Gitana Rašimiene buvo atvykęs ir būrys garbių Šiluvos, kuri 2018 m. turėjo mažosios Lietuvos kultūros sostinės statusą, krašto žmonių: Šiluvos seniūnas Juozas Šlepa, VO Šiluvos bendruomenės „Aušrinė“ pirmininkė Judita Stoškienė, Raseinių rajono savivaldybės Kultūros centro Šiluvoje kultūrinių renginių organizatorė Birutė Gricienė ir net penki meno saviveiklos kolektyvai: moterų vokalinis instrumentinis ansam-

Kalba dr. Tomas Petreikis. 2018-05-15

Kalba doc. dr. Vaclovas Bagdonavičius. 2018-05-15

blis „Harmonija“, vokalinė grupė „Ingrida ir draugai“, senjorų vokalinis ansamblis (visų trijų vadovas Saulius Beniulis), tautinių šokių kolektyvas (vad. Milda Bertulytė-Urniežienė), moterų šokių kolektyvas (vad. Asta Beniulienė, Laura Balserienė). Jie į Vilnių atvežė ir renginio metu parodė specialiai tai progai parengtą koncertinę programą. Susirinkusiuosius sužavėjo ne tik šokėjų, dailininkų, muzikantų gausa, bet ir puikiai jų atliekami kūriniai. Šiluviškiai buvo atsivežę net ir gardžių žemaitiško kulinarinio paveldo patiekalų, tad renginio dalyviai buvo pavaišinti karštomis bulvėmis su lupynomis, žemaitišku kastiniu, juoda, pagal senolių receptą iškepta duona ir kt. gardumynais. Vakaronės metu mezgėsi naujos pažintys, bendradarbiavimo planai, buvo gražiai padėkota svečiams už atvykimą ir

Kalba prof. dr. Aušra Martišiūtė-Linartienė. 2018-05-15

gražų koncertą. Tą vakarą „Žemaičių pasai“ buvo įteikti seniai draugijos veikloje dalyvaujantiems Eugenijai ir Liudvikui Norvilams.

GEGUŽĖS 12 d. draugijos nariai aktyviai dalyvavo visoje Lietuvoje vykusiuose Ažuolyno dienos renginiuose.

GEGUŽĖS 15-ąją VŽKD kultūros vakaras buvo skirtas humanisto, rašytojo, iškilaus Mažosios Lietuvos kultūros veikėjo Vilhelmo Storostos-Vydūno 150-osioms gimimo metinėms (Lietuvos Respublikos Seimas 2018-uosius buvo paskelbęs Vydūno metais). Renginio metu vyko neseniai išleistos didelės apimties monografijos „Vydūnas“, kurios autoriai yra filosofas doc. dr. Vaclovas Bagdonavičius ir literatūrologė prof. dr. Aušra Martišiūtė-Linartienė, sutiktuvės. Knygą spaudai parengė Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras. Kalbėjo prof. dr. A. Martišiūtė-Linartienė, doc. dr. V. Bagdonavičius, dr. Tomas Petreikis, koncertavo liaudiškos muzikos ansamblis „Kankleliai“ (vad. Daiva Čičinskienė). Tą vakarą susirinkusieji daug naujo sužinojo apie Vydūno ryšius su Žemaitija. Į renginį buvo atvykęs ir ilgametis VŽKD garbės narys, dabar Anykščių rajone gyvenantis iš Raseinių rajono kilęs alpinistas Vladas Vitkauskas.

GEGUŽĖS 28 d. VŽKD išsiuntė raštą Pavilnių ir Verkių regioninių parkų direktijoms dėl Pūčko-
(Nukelta į 52 p.)

2018 m. rugsėjo 18 d. vykusio VŽKD renginio pranešėjai (iš kairės): prof. Viktorija Daujotytė, Justinas Kubilius, Danutė Mukienė, prof. Donatas Butku; kalba, 1938 m. Kaune išleistą žemaičių kūrybos antologiją „Žemaičiai“ demonstruoja prof. Viktorija Daujotytė

rių (Belmonto) visuomeninio sodo puoselėjimo. Jame buvo išsakytas susirūpinimas dėl esamos padėties minėtame sode ir pateikti keli pasiūlymai, akcentuojant, kad reikia:

1. parengti gyvulių lankymo, ganymo Pučkorių (Belmonto) sode rekomendacijas;
2. pasitelkti Vilniaus universiteto, Lietuvos edukologijos universiteto, esant galimybei ir kitų mokslo įstaigų darbuotojus, studentus ir atlikti sodo istorijos bei jame esančių veislių tyrimus;
3. sudaryti prie parko sodo bičiulių ir talkininkų visuomeninę tarybą, kuri galėtų aktyviau prisidėti prie sodo priežiūros, renginių organizavimo, viešinimo, tolimesnės sodo koncepcijos, atitinkančios parko ir vilniečių poreikius, parengimo.

Rašte taip pat buvo nurodyta, jog VŽKD įsipareigoja prisidėti prie Pūčkorių (Belmonto) sodo puoselėjimo ir populiarinimo.

BIRŽELIO 23-ąją, Lietuvai švenčiant Jonines, VŽKD 48 nariai buvo išvykę į ekskursiją, ku-

rios metu aplankyti Naisiai ir Kryžių kalnas Šiaulių rajone. Kadangi iš anksto buvo žinoma, jog tarp keliauninkų bus Jonų ir Janinų, Stanislovas Urbonas iš anksto buvo parūpinęs ažuolų lapų ir šakelių. Jų užteko ir puokštėms, ir kiekvienam keleiviui prie atlapo.

Naisiuose aplankytas itin informatyvus Naisių žemės istorijos muziejus, susipažinta su Naisių gyvenvieta, kurioje daug dėmesio skiriama vaikų ir paauglių laisvalaikiui. Šioje gyvenvietėje ekskursijos dalyvius nustebino čia esantys paminklai, prieskoninių žolių ir vaistažolių gausa tautiškos verpstės pavidalo gėlyne, neseniai suformuotas didžiulis piliakalnis, pavadintas Baltų arena. Draugijos nariai pabuvojo ir Angelų (triušių) saloje, svečiavosi pas puodžių Mindaugą Turolevičių, susipažino ir su puikiu Naisių žirgynu, netoli kurio yra įrengtos golfo aikštelės. Na o tada keliauninkų laukė skanūs pietūs Naisių kavinėje. Toliau kelionės maršrutas vedė į Kryžių kalną, kuris yra apie 12 km į šiaurę nuo Šiaulių. Ekskursijos dalyviai ne tik džiaugėsi, turėda-

Iš kairės: ekskursijos dalyviai Naisiuose prie Baltų kalendoriaus ir svečiuose pas puodžių Mindaugą Turolevičių. Nuotraukos iš „Vilniaus žemaičių kultūros draugijos metračio. 2018 m.“

Grupė choro „Aidas“ dailininkų. 2018-10-16

Kalba Stasio Girėno gimtinės muziejaus darbuotoja Lina Gudeliūnienė. 2018-10-16

mi galimybę aplankyti šią šventą vietą, susipažinti su ja, pavaikščioti kalno takeliais, bet čia ir pasimeldė. Iš Kryžių kalno kelias suko link Vilniaus. Prieš atsisveikindami visi ekskursijos dalyviai nuoširdžiai padėkojo jos organizatoriams.

LIEPOS 3 d. dainą ir šokį mylintys sostinės žemaičiai dalyvavo folkloro dienoje „Palinko liepa šalia kelio“. Jos metu Šventaragio skvere prie Katedros aikštės, šalia skulptūros „Lietuviška baladė“, vyko partizanų ir tremtinių sueiga.

RUGSĖJO 18-ąją VŽKD kultūros vakaro metu vyko „Žemaitiu gruozėnės literatūras antuoluogėjs „Žemaitė / Žemaičiai“ sutiktuvės. Leidinį pristatė literatūrologė, rašytoja prof. Viktorija Daujotytė, poetas, eseistas, redaktorius, literatūros kritikas Justinas Kubilius, rašytojas prof. Donatas Butkus, knygos sudarytoja, redaktorė ir leidėja Danutė Mukienė, meno kūrėjas Juozas Elekšis. Žemaitiškus

Kalba Lietuvos aviacijos muziejaus direktorius Remigijus Jankauskas. 2018-10-16

tekstus skaitė lituanistė Margarita Gaubytė, gitara grojo, žemaitiškas dainas atliko Povilas Girdenis.

Šioje antologijoje yra išspausdinti 48 autorių poezijos, prozos ir dramos kūriniai. Čia pateikta žemaitiškai rašiusių 1935–1945 m. veikusio Žemaičių rašytojų sambūrio narių, kurie 1938 metais Kaune išleido savokūrinių rinktinę „Žemaičiai“, tarp jų ir Sofijos Kymantaitės-Čiurlionienės žemaitiškai parašyti tekstai bei Lietuvos atgimimo metais žemaičių kalba pradėjusių kurti ir šią tradiciją iki šiol tęsiančių autorių kūryba. Daugelis šių autorių jau yra išleidę ir savo knygas žemaičių arba lietuvių kalbomis. Tai Donatas Butkus, Viktorija Daujotytė, Teklė Džervienė, Justinas Kubilius, Edvardas Rudys, Dalia Tramošauskaitė Zabitienė, Edmundas Untulis, Danutė Ramonaitė Mukienė ir kt.

Vakaro metu tylos minute buvo pagerbta neseniai Amžinybėn išėjusi 93 metų amžiaus sulaukusi gydytoja, ilgametė VŽKD narė Donata Pareigytė.

SPALIO 5 d. Vilniaus žemaičiai dalyvavo Vilniaus mokytojų namuose vykusiame renginyje „Gyventi Lietuvai“, kuris buvo skirtas iškilios mokytojos, knygų leidėjos, Lietuvos karalienės Mortos premijos, skiriamos talentingiausiems Lietuvos vaikams, mecenatės Jadvygos Karinauskytės-Kauneckienės atminimui ir knygos „Paukštė išskrido... pavasarėjant“ sutiktuvėms.

SPALIO 16-ąją VŽKD renginyje paminėta „Lituanica“ lakūnų Stepono Dariaus ir Stasio Gi-

(Nukelta į 54 p.)

Rašytojas Eugenijus Ignatavičius. 2018-11-20

Lietuvos Respublikos Seimo narys Arvydas Anušauskas. 2018-11-20

rėno skrydžio per Atlantą 85-erių metų sukaktis. Renginyje dalyvavo, apie šio skrydžio svarbą ir jo herojus išsamiai papaskojo Lietuvos aviacijos muziejaus direktorius Remigijus Jankauskas, Stepono Dariaus gimtinės vyr. muziejininkas Mečislovas Raštikis, Stasio Girėno gimtinės muziejaus darbuotoja Lina Gudeliūnienė, AMBO lėktuvo replikos kūrėjas Arvydas Šabrinskas, lėktuvo „Boeing“ kapitonas Vytautas Radavičius, istorikas Virginijus Jocys. Renginį lakūnų himnu pradėjo, koncertavo choro „Aidas“ solistai ir vokalinis ansamblis. Skaitovas Juozas Šalkauskas išraiškingai perskaitė Da-

Žurnalistė Aldona Žemaitytė. 2018-11-20

riaus ir Girėno testamento žodžius, aktualius ir šių dienų lietuviams.

LAPKRIČIO 20 d. VŽKD kultūros vakaras buvo skirtas draugijos nario, rašytojo, visuomenės veikėjo Eugenijaus Ignatavičiaus kūrybai. Renginio svečiai buvo literatūrologė prof. dr. Aušra Martišiūtė-Linartienė, Seimo narys Arvydas Anušauskas, žurnalistė Aldona Žemaitytė, rašytojas Eugenijus Ignatavičius (1935–2020). Kalbėjusieji, aptardami E. Ignatavičiaus kūrybą, visuomeninę veiklą, daugiausiai dėmesio skyrė jo naujausiai publicistikos knygai „Nepabūgę laisvės“. Puikiais muzikiniais kūriniais tą vakarą nudžiugino obojumi grojęs Kristupas Kačionas ir jam akomponavusi Jūratė Kuodytė.

Vakaro metu tylos minute buvo pagerbti neseniai Amžinybėn išėję du iškilūs žemaičiai – žurnalistė, knygų autorė Jūra Marija Baužytė-Štikelienė (1933–2018) ir režisierius, aktorius Eimuntas Nekrošius (1952–2018).

GRUODŽIO 19 d. būrys Vilniaus žemaičių dalyvavo Lietuvos teatro, muzikos ir kino muziejuje įvykusiame renginių ciklo „Prakalbinti žodžiu“ vakare „Ne toliū toliai nuo Dzūkijos ir Žemaitijos“. Jo metu koncertavo žemaitis bardas Povilas Girdenis ir dzūkas poetas Juozas Žitkauskas.

GRUODŽIO 28 d. į tradicinį VŽKD kalėdinį vakarą susirinkę Vilniaus žemaičiai linksminosi gražiai dizainerės Aldonos Markūnienės papuoštoje salėje. Šį kartą jų pats laukiamiausias svečias buvo Kalėdų senelis. Susirinkusiuosius puikiu koncertu

nudžiugino Medardo Čoboto Vilniaus Trečiojo amžiaus universiteto vokalinis ansamblis „Ave musica“ (vad. prof. Rita Aleknaitytė-Bieliauskienė). Vakaro dalyviai kartu ant Kalėdų aukurų uždegė dvi Gabijos ugneles. Šildant joms gražiai skambėjo vokalinio ansamblio „Ave Musica“ atliekamos dainos.

Tylos minute buvo pagerbtas Amžinybėn išėjęs etnologas, pirmasis VŽKD pirmininkas Stasys Gutautas (1954–2018) ir tautodailininkas, Vilniaus folkloro ansamblio „Ūla“ žymusis dainininkas ir muzikantas žemaitis Stasys Mickus (1932–2018).

Renginyje buvo paskelbta 2018-aisiais draugijos žemaičio /žemaitės rinkimų nugalėtoja. Ja tapo folkloro ansamblio „Tyklė“ vadovė Vitalija Brazaitienė. Jai įteiktas tai paliudijantis raštas. Gražiai buvo pagerbti ir kiti aktyviai draugijos veikloje 2018 m. dalyvavę žemaičiai. Antrojoje vakaro dalyje vyko linksma tradicinė kalėdinė vakaronė.

*Parengta pagal Virginijos Stanislavos
Bumblienės tekstą
Nuotraukos Bonifaco Vengalio*

Nuotraukose: koncertuoja Vilniaus Medardo Čoboto Trečiojo amžiaus Universiteto vokalinio ansamblio „Ave Musica“ (vadovė prof. Rita Aleknaitytė-Bieliauskienė) nariai

VŽKD tradicinės kalėdinės vakaronės dalyviai. 2018-12-28

Įsimintini kultūros renginiai ŽEMAITIJOS buvusių dvarų sodybose: 2024 m. balandis–birželis

2024-ieji – Lietuvos dainų šventės 100-mečio metai, tad didžioji dalis Žemaitijos kultūros centrų, meno kolektyvų nuo pat metų pradžios prioritetą teikė pasirengimui jubiliejinei visos Lietuvos Dainų šventei „Kad giria žaliuotų“: mokėsi jos repertuaro, dalyvavo šventės rengėjų organizuotose meno kolektyvų peržiūrose, pasitiktiniuose Dainų šventės renginiuose, regioninėse dainų šventėse ir kituose renginiuose, kurie buvo įvardijami kaip šių metų Lietuvos Dainų šventės generalinės repetacijos.

Balandžio 20-ąją gamtą mylinčius kultūros žmones sutelkė Valstybinių miškų urėdijos, Lietuvos nacionalinio kultūros centro ir Aplinkos ministerijos inicijuota miško ir ažuolų sodinimo akcija „Kad giria žaliuotų“, kuri pat buvo skirta Lietuvos dainų šventės šimtmečiui. Tą dieną daug medelių pasodinta išlikusių dvarų sodybų parkuose Akmenės, Jurbarko, Kelmės, Klaipėdos, Kretingos, Mažeikių, Palangos, Tauragės, Plungės, Rietavo, Skuodo, Šiaulių, Šilalės, Šilutės, Šiaulių, Tauragės bei Telšių savivaldybėse. Kultūros darbuotojų dėka ši akcija įprasminta ir išpūdingomis šventėmis, per žemaičių kraštą nuvinijusiomis skambiomis dainomis ir įvairiais kultūriniais renginiais. Tai tapo gražiu pavyzdžiu, kaip buvusių dvarų sodybų erdvės, jose esantys parkai, jų fragmentai gali būti panaudojami organizuojant krašto gyventojų kultūrinį gyvenimą, pritaikomi jų poreikiams ir koks gali būti glaudus kultūros centrų ir dabartinių dvaro sodybų šeiminkų bendradarbiavimas.

2024 m. birželio 23 d. Jurbarko dvaro parke vykusio XI vyresniųjų liaudiškų šokių festivalio „Mituvos sūkuriai“ ir Joninių šventės reklaminis plakatas

Jurbarko rajonas

Jurbarko rajonas garsėja ne tik buvusių didikų Vasilčikovų dvaro sodyboje veikiančiais Jurbarko krašto ir skulptoriaus Vinco Grybo muziejais, turtingomis jų ekspozicijomis, parodomis, įdomiais edukaciniais užsiėmimais, bet ir šio dvaro parko erdvėse vykstančiais ilgam įsimenančiais renginiais.

Balandžio 15-ąją buvo minima Pasaulinė kultūros diena (Pasaulinė meno diena). Ta proga Jurbarko kultūros centras pakvietė į Jurbarko dvaro parke vykusią gražią ceremoniją – 2024 m. šimtmetį miničios Lietuvos dainų šventės „Kad giria žaliuotų“ įamžinimui skirtą ažuoliuko sodinimo ceremoniją.

Birželio 15 d. šimtai rajono gyventojų ir svečių dalyvavo Jurbarko dvaro parke vykusioje Tauragės regiono dainų ir šokių šventėje „Upėmis tekančios dainos“, kuri, pasak jos organizatorių, turi gilias, kasmet atnaujinamas tradicijas. Pagrindinis šventės tikslas – stiprinti Jurbarko, Pagėgių, Šilalės, Tauragės rajonų savivaldybių kultūrinį tapatumą ir įvairiapusį bendradarbiavimą.

Birželio 23 d. Jurbarko dvaro parkas vėl sutraukė gausybę žmonių – čia vyko XI vyresniųjų liaudiškų šokių festivalis „Mituvos sūkuriai“ ir buvo švenčiamos tradicinės Joninės (Rasos).

Jurbarko rajono Vytėnų gyvenvietė garsėja čia nuo 2009 m. restauruojama, ant aukšto Nemuno

kranto stovinčia renesanso stiliaus reprezentacine Panemunės pilymi, kurią supa 15,62 ha dydžio, kaskadiniais tvenkiniais ir čia augančiais šimtamėčiais medžiais užburiantis parkas. Jau kuris laikas pilis ir parkas yra Vilniaus dailės akademijos (VDA) žinioje. Kaip ankstesniais, taip ir šiais metais jau restauruotose pilies erdvėse veikia viešbutis, restoranas, muziejus. Atvykstantiems smalsuoliams rengiamos ekskursijos po istorinę erdvę, parodoms skirtose erdvėse vyksta studentų darbų parodos, puikiai įrengtoje konferencijų salėje – simpoziumai, mokslinės konferencijos, seminarai, diskusijos, paskaitos. Veikia ir į pilies muziejines erdves integruota VDA Panemunės pilies galerija, kurioje eksponuojamos šiuolaikinio meno parodos.

VDA, organizuodama pilyje kultūrinius renginius, bendradarbiauja su Jurbarko kultūros centru. Šiomet tokio bendradarbiavimo gražiu pavyzdžiu tapo čia vykstantis Panemunės pilies senosios muzikos festivalis. Balandžio 6 d. jo rengėjai pakvietė į koncertą „Dvarų muzika XVII a. Prancūzijoje „Air de Cour šokių ritmu“. Jo metu koncertavęs profesionalus ansamblis „Chiaroscuro“, atlikdamas Prancūzijos monarchų Liudviko XIII ir Liudviko XIV laikų kūrinius, klasikinės muzikos gerbėjams atskleidė XVII a. Prancūzijos dvarų muzikos grožį.

Gegužės 4 d. šioje pilyje vėl vyko Senosios muzikos festivalio renginys – kartu su Nacionalinio muziejaus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmai darbuotojais suorganizuotas edukacinis koncertas „Muzikinis pasakojimas apie Barborą Radvilaitę“, skirtas vaikams ir visai šeimai. Jo metu skambant Renesanso muzikai šešėlių teatro lėlės ir koncerto dalyviai klausytojams papasakojo istoriją apie Barborą Radvilaitę, tapusią Lietuvos didžiąja kunigaikštienė ir Lenkijos karaliene.

Birželio 2-ąją Panemunės pilies senosios muzikos festivalio renginyje vyko Renesanso ir baroko epochų vokalinės ir instrumentinės muzikos koncertas „Bella mia queso mio core“, skirtas Tėvo dienai.

Kelmės rajonas

Šiomet Gruževskių giminei priklausę Kelmės dvaro rūmai, kuriuose dabar veikia Kelmės krašto muziejus, yra renovuojami, tačiau net ir tokiomis sąlygomis kai kurie renginiai čia vyksta.

Balandžio 7 d. dvaro sodyboje šurmuliavo

Birželio 15 d. Jurbarko parke vykusios Tauragės regiono dainų šventės reklaminio plakato fragmentas

linksma ir blynais kvepianti, žemaitiškų ličynų ir spalvingais persirengėlių kostiumais, jų šėlionėmis dalyvių atmintin įstrigusi Atvelykio šventė.

Šiomet Kelmė švenčia savo 540-ies metų sukaktį. Dalis tai progai skirtų renginių vyksta Kelmės dvaro sodyboje. Vienas iš svarbiausių – mokslinė konferencija „Kelmei – 540“ čia buvo surengta balandžio 26 dieną. Ji vyko dvaro rūmų rūsyje esančioje konferencijoms, seminarams, koncertams, edukaciniams užsiėmimams ir kt. renginiams pritaikytose erdvėse.

Daug lankytojų dvaro sodyba sulaukė gegužės 18 d. vykstant tarptautinei akcijai „Europos muziejų naktis 2024“. Muziejuje vyko įdomūs edukaciniai užsiėmimai, buvo parodyta penktojo respublikinio linijinių šokių festivalio programa „Pavasario ritmai“, pristatyta paroda „Medaliai iš unikalios Kelmės dvarininkų Gruževskių numizmatinės kolekcijos“, saugomos Nacionaliniame M. K. Čiurlinio dailės muziejuje, vyko ir kiti renginiai.

Liepos 6-ąją gyventojų vėl bus laukiama Kelmės dvaro sodyboje, nes čia vyks Teatro ir muzikos šventė.

Vykstant Kelmės krašto muziejaus centrinio pastato renovacijai, daug renginių organizuojama (Nukelta į 58 p.)

Kelmės Gruževskių dvaro sodyba, kurioje dabar veikia Kelmės krašto muziejus. Virginijaus Mankaus nuotrauka

2024 m. liepos 6 d. Kelmės dvaro sodyboje vyksiančios Teatro ir muzikos šventės reklaminio plakato fragmentas

jo padalinyje – Užvenčio dvaro sodyboje, kurioje yra gyvenusi rašytoja Marija Pečkauskaitė-Šatrijos Ragana, 1918 m. vasario 16 d. priimto Lietuvos Nepriklausomybės akto signataras Jonas Smilgevičius.

Šiomet Kelmės krašto muziejininkai, įsijungę į Lietuvos muziejų kelio „Europos ženklai Lietuvoje: Renesansas“ programą, birželio 8-ąją istorija besidominčius bičiulius pakvietė į ekspediciją „Renesanso paieškos Užvenčio krašte“. Jos metu aplankyta buvusio Želvių (Želvos) dvaro sodyba. Žinoma,

Ekspedicijos „Renesanso paieškos Užvenčio krašte“ reklaminis plakatas

2024 m. 540 metų sukaktį pažymintį Kelmės miesto reklaminiai ženklai

kad dvaro rūmai čia jau stovėjo 1634 m., tad dvarvietėje Renesanso paieškoms pagrindo tikrai yra.

Birželio 11 d. Užvenčio kraštotyros muziejuje atidaryta Lietuvos Dainų šventės 100-mečiui skirta paroda „Tautinio šokio istorija Užvenčio krašte“.

Klaipėdos rajonas

Žemaitijos etnografiniam regionui priklauso tik dalis Klaipėdos rajono teritorijos bei jo centras Gargždai. Išlikusių dvarų sodybų mažai, o ir esančiose nekilnojamojo kultūros paveldo nedaug.

Šių vietų gyventojai puoselėja senąsias krašto kultūrinio gyvenimo tradicijas, neužmiršta jie ir dvarų, domisi jų istorija ir gaivina čia buvusio kultūrinio gyvenimo tradicijas. Tai pasakytina ir apie Vėžaičių kultūros centrą, kuris veikia 2013 m. rekonstruotose dvaro arklidėse. Jis renka, kaupia ir populiarina Vėžaičius nuo XVIII a. antrosios iki XX a. 4-ojo dešimtmečio vidurio dvarų valdžiusios grafų Volmerių giminės istoriją. Na o šiemet birželio 15 ir 18 dienomis kultūros centras nudžiugino ir Vėžaičių dvaro sodybos parke vykusiu puikiu renginiu „Tapymas su Volmerytėmis“, kurio dalyviams buvo puiki proga ne tik pasimokyti tapyti, pademonstruoti savo talentus, bet ir daugiau sužinoti apie Vėžaičius ir Volmerius.

Birželio 6–16 dienomis Kretingoje vykusios miesto šventės ir Šv. Antano atleidų reklaminio plakato fragmentas

Kretingos rajonas

Kai kalbame apie svarbiausius kultūros renginius, kurie sukviečia žmones į Kretingos rajone esančias senąsias dvarų sodybas, pirmiausiai paminime tai, kas vyksta Kretingos grafų Tiškevičių rūmuose, prie jų esančiame Žiemos sode ir iki mūsų dienų išlikusiame puikiai tvarkomame didžiuliame dvaro parke. Paskutiniaisiais metais jis sulaukia itin daug lankytojų. Žmones traukia muziejuje veikiančios įdomios, profesionaliai parengtos ekspozicijos, parodos, galimybė pasidžiaugti šimtamečiais parko medžiais. Įdomūs ir sodyboje vykstantys kultūros renginiai. Daugelis jų yra puikus ilgamečio Kretingos kultūros centro ir Kretingos muziejaus bei kitų miesto ir rajono įstaigų, organizacijų bendradarbiavimo rezultatas. Ne išimtis – ir šiemet čia gegužės 29–birželio 1 dienomis vykęs jauniausias Lietuvoje tarptautinio džiaz festivalis „Kretinga JAZZ’2024“. Dalis festivalio renginių vyko muziejaus Baltojoje salėje ir prie muziejaus Dvaro saldaininės. Čia įvairių žanrų muziką atliko jauni ir kūrybingi džiaz atlikėjai iš Lietuvos ir užsienio.

Muziejaus erdvės buvo įveikintos ir birželio 7–8 dienomis mieste vykstant Kretingos miesto šventei, įgyvendinant menų projektą „Kretingos meno įvykis“. Į jo programą įtraukta dailininko Nojaus Petrausko kūrybos darbų paroda ir lauko ekspozicija „Kitapus“ birželio 7 d. buvo atidaryta muziejuje.

Spalvinga Kretingos parke buvo šių metų Joninių (Rasos) šventė.

Kretingos dvaro parke kasmet vyksta ir įvairių kalendorinių švenčių renginiai. Daug muzikos gerbėjų kasmet į muziejų ir į jį supantų parką sutraukia čia organizuojamo Kretingos dvaro menų festivalio „Mėnuo su žvaigžde čia būti norėjo“ renginiai. Šiemet šis festivalis čia turėtų vykti jau dešimtą kartą.

Birželio 15 ir 18 dienomis Vėžaičių dvaro sodybos parke vykusio renginio „Tapymas su Volmerytėmis“ reklaminio plakato fragmentas

Birželio 22 d. Kretingoje vykusios Vasaros saulėgrįžos šventės reklaminio plakato fragmentas

Mažeikių rajonas

Intensyvus Mažeikių miesto kultūrinis gyvenimas. Rajone išlikusių, didelio visuomenės dėmesio sulaukiančių dvarų nėra daug. Reprezentatyviausias – nuo XVI a. žinomas Renavo (ankstesnis pavadinimas Gaurų) dvaras, kurio paskutiniai savininkai buvo baronai Rönės. Dabar čia veikia Renavo dvaro muziejus. Paskutiniaisiais metais šiuose rūmuose vyksta daug Mažeikių rajono kultūrinį gyvenimą reprezentuojančių renginių.

Pavasariį išpūdingu mėlynu žibučių kilimu pasidengia dvaro sodybos centro prieigos, prie Varduvo upės augančio miško parko dalis. Muziejininkai įvertino tą faktą ir čia jau ne pirmi metai organizuoja daug dalyvių pritraukiančią Žibučių

(Nukelta į 60 p.)

Iš kairės: grupė gegužės 28 d. Renavo dvare vykusio projekto „InterAkcija 2024“ „Knygos teatro“ spektaklio „Prabangos“ aktorių. Linos Černiauskienės nuotrauka; balandžio 23–28 dienomis Palangoje vykusio Jurginių festivalio „Jurgi, paimk raktus!“ dalyviai linksminasi prie jūros. Radvilės Kucevičiūtės nuotrauka iš Palangos kultūros centro archyvo

žydėjimo šventę. Šiomet tokia vyko balandžio 20-ąją.

Renavo dvaro sodyboje kasmet vyksta ir visuomenės dėmesio sulaukiantys, įtraukiantys svarbiausių kalendorinių švenčių renginiai, šį dvarą vis dažniau atranda ir muzikantai, kurie čia ypač laukiami vasarą dvaro rūmų terasoje.

Palanga

Didelė dalis Palangos kultūros centro ir kurorte veikiančių muziejų organizuojamų renginių vyksta prie Birutės kalno esančioje grafų Tiškevičių dvaro sodyboje – ten atgaivą širdžiai ir kūnui teikiančiame Birutės parke (dar žinomame ir Palangos botanikos parko vardu), XIX a. pab. pastatytuose rūmuose, kuriuose nuo 1963 m. veikia Palangos gintaro muziejus, ir kituose XIX–XX a. I p. grafams Tiškevičiams priklausiusiuose pastatuose. Vienas jų – prieš keletą metų atstatytas senasis kurorto kurhauzas, kuriame dabar veikia Palangos kultūros centras. Kitas – renovuota grafienei Sofijai Tiškevičienei priklausiusi vila „Anapilis“ (čia lankytojams svingingai duris atveria Palangos kurorto muziejus). Senasis kurorto parkas, esantis į pietvakarius nuo Basanavičiaus ir Vytauto gatvės sankirtos, jau Tiškevičių laikais tapęs vilų ir pensionatų kvartalu, taip pat kultūros žmonių nepamirštas. Šio buvusio parko teritorijoje stovi ir prieš keletą metų atnaujinta Palangos koncertų salė.

Palangoje paskutiniaisiais metais daugėja tradicinių, daug dalyvių pritraukiančių kultūros renginių. Dalis jų vyksta grafų Tiškevičių laikais ir ne be jų pastangų suformuotoje ir išpuoselėtoje kurorto da-

Vienas iš Palangos Jurginių festivalio „Jurgi, paimk raktus!“ renginių reklaminių plakatų

lyje. Vienas tokių tradicinių renginių, kasmet į Palangą sukviečiančių vis didesnę būrį pailsėti, papramogauti ir pasigydyti atvykstančių gyventojų, yra nuo 2003 m. vasario mėnesį J. Basanavičiaus gatvėje vykstanti Stintų šventė „Palangos stinta“, kurios metu ne tik skanaujama šviežiai sugauta ir įvairiausiai paruošta stinta, bet vyksta ir daugybė šventės dalyvių įtraukiančių kultūrinių renginių.

Palangos krašto tradicijų puoselėtojai, susibūrę į folkloro ansamblį „Mėguva“, Lietuvoje aktualizavo, atgaivino balandžio mėnesį švenčiamas Jurgines, kurių tradicija jau yra įtraukta į Lietuvos Nematerialaus kultūros vertybių registrą. Palanga yra įsipareigojusi ne tik puoselėti, bet ir populiarinti šią šventę. Čia kasmet balandžio mėnesį vyksta Gamtos ir Jurginių papročių festivalis „Jurgi, pa-

Liepos 5–19 dienomis Palangoje vyksiančio XII tarptautinio M. K. Čiurlionio muzikos festivalio reklaminius plakatus

duok raktus“, kuriame kviečiami dalyvauti ir suvažiuoja folkloro kolektyvai iš visos Lietuvos. Šiame festivalis buvo surengtas balandžio 23–28 dienomis ir šurmuliavo visame mieste. Pagrindiniai jo renginiai vyko jau minėtame kurhauze, jo prieigose, Birutės parke, ant Birutės kalno, Vytauto gatvėje ir kurorto aikštėse bei gatvėse.

Jau daug metų kurorte, atskirose jos bendruomenėse gražiai ir išmoningai švenčiamos ne tik Jurginės, bet ir kitos svarbiausios kalendorinės šventės, tarp jų ir Velykos, Joninės (Rasos), Žolinė, Lygiadienis, Visi šventieji, Kalėdos, Naujieji metai, Trys Karaliai.

Seniausias tradicijas Palangoje turi kurortinio sezono atidarymo šventė-festivalis. Šiame jis vyko gegužės 31–birželio 2 dienomis ir buvo skirtas 200 metų sukakčiai kaip Palangos dvarą įsigijo grafai Tiškevičiai. Festivalis buvo apvainikuotas gražiu pavadinimu „Myliu Palangą“. Festivalio organizatoriai jo dalyviams ši kartą pasiūlė didelį koncertų, parodų, kitų kultūrinių ir sportinių renginių programą. Šventės metu vyko ir tradicinis kermošius „Palangos Juzė“, o Palangos gintaro muziejus parėngė ir išeksponavo stendinę lauko parodą „Grafų Tiškevičių šeimos istorijai Palangoje – 200 metų“.

Prasidėjus kurortiniam sezonui, Palangoje suskamba dūdos, Birutės parke atstatytoje rotandoje vyksta renginių ciklo „Dūdų vasara“ pučiamųjų instrumentų orkestrų koncertai, pratęsiantys daugiau kaip prieš šimtmetį grafų Tiškevičių iniciatyva kurorte pradėtą tokių koncertų tradiciją.

Klasikinės muzikos gerbėjai, planuodami savo atostogas Palangoje, dažniausiai renkasi rugpjūčio mėnesį, kai čia pavakariais Palangos Birutės parke,

Gintaro muziejaus pietinėje terasoje, vyksta „Nakties serenadų“ koncertai.

Įsitvirtino kurorte ir jos kultūros darbuotojų sumanyta, baigiantis vasaros kurortiniam sezonui (dažniausiai rugsėjo mėnesio pradžioje) organizuojama Birutės parko diena, kuri kasmet skiriama vis kitai temai. Renginio metu vyksta teatralizuoti renginiai, spektakliai, folkloro kolektyvų koncertai, demonstruojama dailininkų ir floristų kūryba, gyvai pristatoma parko istorija ir kt. Na o pasibaigus vasarai, palangiškiai ir jų svečiai pakviečiami į šventę „Palangos stalas“, kurioje yra gera proga paminėti tarptautinę Turizmo dieną, pasidžiaugti vasaros darbais, pasiekimais.

Rudens pradžioje kurorte vyksta ir tarptautinis liaudiškų šokių festivalis „Palangos miestely“, jo metu šurmuliuoja ir tautodailininkų bei amatininkų mugė.

Viena iš naujausių šio miesto kultūrinių tradicijų – restauruotame kurhauze organizuojami didele muzikos žanrų įvairove stebinantys koncertų ciklai „Muzikos vakarai kurhauze“. Daug šio ciklo koncertų čia vyko ir šių metų pavasarį minint 200 metų sukaktį kaip grafai

Kitas įsimintinas renginys, šiame jau įvykęs Palangoje, – tai birželio 1 d. Palangos kurhauze žiūrovus nudžiuginusi atvira 100-mečio Dainų šventės generalinė repeticija, kurioje Jurbarko kultūros centro Skirsnemunės skyriaus teatras „Pakeleivis“, Palangos kultūros centro Grubusis teatras ir Prienuų teatras „Langas“ vaidino Keturakio komediją „Amerika pirtyje“.

(Nukelta į 62 p.)

Plungės kunigaikščių Oginskių dvaro sodyboje, kurioje veikia Žemaičių dailės muziejus, birželio 22 d. atidaryta IX Pasaulio žemaičių dailės paroda. Bonifaco Vengalio nuotraukos

Na o grafų Tiškevičių rūmuose nuo pat metų pradžios visus, kas domisi gintaru, kviečia į šiuos rūmus ir gintaro istoriją, jo panaudojimo galimybes pristatančią ekspoziciją bei šiame muziejuje rengiamas trumpalaikes parodas, vykstančius edukacinius užsiėmimus ir kitus renginius.

Kurorto muziejus Palangoje visai naujas, bet turi įspūdingą kurorto istoriją pristatančią ir visus metus veikiančią ekspoziciją. Čia lankytojų laukia įvairios parodos, jie kviečiami ir į koncertus, kitus renginius.

Palanga garsėja ir čia vykstančiais tarptautiniais M. K. Čiurlionio muzikos festivaliais. Šiomet jis čia vyks jau dvyliktą kartą. Koncertai liepos 5–19 dienomis muzikos gerbėjus kvies į Palangos kurhauzo salę, Palangos koncertų salę ir į Birutės parką.

Plungės rajonas

Šis rajonas turi tris naujai atgimusias, išskirtiniais kultūriniais renginiais garsėjančias ir didelio gyventojų dėmesio sulaukiančias dvarų sodybas: Plungės kunigaikščių Oginskių, Platelių grafų Šuazelių, kuriame yra gyvenusi rašytoja grafienė Sofija Tyzenhauzaitė de Šuazel-Gufjė ir Bukantės, kurioje gimė rašytoja ir visuomenės veikėja Julija Beniuševičiūtė Žymantienė-Žemaitė.

Balandžio 12 d. plungiškiai buvo pakviesti į mieste organizuojamą šimtmetį menančios dainų šventės renginį – Dainų šventės žygį, kuris, prieš tai aplankęs 8 miestus ir suvienijęs daugiau kaip 50 Lietuvos savivaldybių, stabtelėjo devintoje stotelėje Plungėje. Tos dienos pavakary prie Mykolo Oginskio dvaro rūmų vyko dainų šventės dalyvių iš Plungės miesto ir rajono ažuolų sodinimo ceremonija, šventę vainikavo folkloro ansamblių pasirodymai

IX Pasaulio žemaičių dailės parodos atidarymo dalyvių Plungės kunigaikščių Oginskių dvaro sodyboje laukė ir vaišės. Bonifaco Vengalio nuotrauka

ir dalyvių bei plungiškių eisena su šių metų dainų šventės simboliu inkilu iki Senamiesčio aikštės

Gegužės 2 ir 25 dienomis Plungės kunigaikščių Oginskių dvaro rūmuose vyko kasmet vis daugiau gyventojų dėmesio sulaukiančio nacionalinio kultūros kelio „M. K. Čiurlionio kelias“ renginiai. Šiomet jo koordinatorius Lietuvoje buvo Žemaičių dailės muziejus.

Gegužės 18 d. Tarptautinės Europos muziejų nakties metu Plungėje vyko Lietuvos Dainų šventės Teatro dienos dalyvių pasirodymai. Tai scenos mylėtojams buvo išskirtinė proga pirmiesiems pamatyti dalį Teatro dienos programos, kurią pristatė penkiolikos Lietuvos mėgėjų teatrų aktoriai.

Gegužės 18-ąją artėjančios Lietuvos Dainų šventės Teatro dienos programos dalis „Atgijusios ekspozicijos“ vyko Plungės kunigaikščio Mykolo Kleopo Oginskio rūmuose. Tą dieną čia Mažeikių rajono savivaldybės kultūros centro Juozo Vaičkaus Skrajajamasis teatras (rež. Martynas Januška) pristatė inter-

pretaciją iš spektaklio „Bona Sforca. Atsisveikinimas“, sukurtą pagal Liucijos Armonaitės pjesę. Rūmuose buvo galimybė sutikti teatro aktorius, trumpam tapusius rūmų gyventojais ir atgaivinusius nebylias rūmų menes. Sekant istorine tiesa buvo pabandyta atkurti XVI a. lėlių teatro pasirodymą, atvykėlių artistų iš Italijos Commedia dell'arte vaidinimą, šokių ir dainavimo repeticijas, skirtas dvarininkų pramogoms. Salėse atgijo įdomūs, bibliotekoje – Lietuvos istorinės asmenybės. Privatūs kambariai prisipildė paslaptingo šnabždesio, o sienos tapo skaitomų senovinių rankraščių liudininkėmis. Lankytojus pasitiko ir po sales lydėjo paslaptingieji bufonai.

Birželio 14–16 dienomis mieste vykstant tarptautiniam folkloro festivaliui „Saulėlė raudona“ (šis festivalis buvo vienas iš pagrindinių Plungės miesto šventės akcentų), Plungės Oginskių dvaro sodyba taip pat nebuvo pamiršta. Šventės metu miestelėnai ir jų svečiai Plungės dvaro parke turėjo galimybę pamatyti unikalią Žemaitiško rašto, teksto ir gamtos instaliaciją, kuri buvo sukurta įprasminant Žemaitijos savivaldybių paskelbtus Žemaitiško rašto metus.

Birželio 22 d. Plungės kunigaikščių Oginskių dvaro sodyboje vyko šventinė ceremonija, kurios metu atidaryta Žemaičių dailės muziejaus surengta jau IX Pasaulio žemaičių dailės paroda. Dauguma joje esančių ekspozicijų veiks, žemaičių meną (dailę, skulptūrą, fotografiją, tarpdisciplininius menus) reprezentuos iki pat gruodžio mėnesio pabaigos.

Plungės dvaro sodyboje rugpjūčio–rugsėjo mėnesiais šio dvaro sodyboje vyksta tradicinis ir itin didelio muzikos gerbėjų, atlikėjų dėmesio sulaukiantis tarptautinis Mykolo Oginskio muzikos festivalis.

Šio dvaro sodyba garsėja savo didžiuliu, neseniai renovuotu, rūmus juosiančiu, Babrungo upės pakrantėmis vingiuojančiu, su miestu tiesiogiai susisie-

Naujos kultūrinio gyvenimo tradicijos gimsta ir įsitvirtina atkuriamoje Plungės grafų Šuazelių dvaro sodyboje. Buvusiose šio dvaro arklidėse veikia viešintelis Lietuvoje Užgavėnių kaukių muziejus, liudijantis ir apie šimtus žmonių, per Užgavėnes čia suvažiuojančių iš visos Lietuvos. Danutės Mukienės nuotraukos

kiančiu, gražiai tvarkomu parku, kuriame akį traukia ne tik šimtamečiai medžiai, tvenkiniai, paskutiniaisiais metais gražiai sutvarkyta Babrungo pakrantė, bet ir parke esančios išpūdingos skulptūros, kiti mažosios architektūros objektai. Tad netenka stebėtis kad šios sodybos viešosios erdvės traukia ir kitų miesto įstaigų, organizuojančių kultūros renginius, dėmesį. Muziejus ir dvaro sodybos teritorijoje (restauruotoje dvaro laikrodinėje ir oranžerijoje) veikianti Plungės rajono savivaldybės biblioteka mielai su jomis bendradarbiauja. Taip į šią dvaro sodybą atkeliauja daug mieste vykstančių svarbiausių meno festivalių ir kitų švenčių renginių.

Plungės rajono Bukantės dvaras garsėja ir šiemet lankytojus traukia ne tik atnaujintais, atstatytais so-

(Nukelta į 64 p.)

Bet kuriuo metų ir paros laiku lankytojams atvira Rietavo kunigaikščių Oginskių dvaro sodyba. Vyto Rutkausko nuotraukos

dybos pastatais, ten veikiančiomis puikiai įrengtomis ekspedicijomis, bet ir čia organizuojamais tradicinių kalendorinių švenčių renginiais, žemaičių kulinarinio paveldo puoselėjimu ir populiarinimu.

Na o Platelių dvaras, kurio atnaujintų ir įveiklintų pastatų šeimininkė yra Žemaitijos nacionalinio parko direkcija, plačiai žinomas čia organizuojamomis Užgavėnių, Joninių šventėmis. Į jas suvažiuoja šimtai pramogautojų iš visos Lietuvos. O kur dar atkurtose dvaro sodybos arklidėse veikiantis vienintelis Lietuvoje Užgavėnių kaukių (žemaitiškai – ličinu) muziejus, kuriame lankytojų gausu visais metų laikais. Ne išimtis ir šie metai. Atstatytame Platelių dvaro svirne veikia Žemaitijos nacionalinio parko ekspozicija, kurioje lankytojų laukia pažintis su senųjų Platelių, Pilies salos, Platelių dvaro istorija, šio žemaičių krašto etnografija. Čia veikia ir moderni gamtos ekspozicija, yra nuolat keičiamų parodų salė.

Rietavas

Rietavo kultūros centras veikia viename iš renovuotų Rietavo dvaro sodybos pastatų. Šalia jo – atstatytas Oginskių įkurtos pirmosios profesionalios muzikos mokyklos pastatas, kuriame jau apie trys dešimtmečiai šeimininkauja Rietavo Oginskių kultūros istorijos muziejus. Miestas nedidelis, tad šio dvaro sodyba, ypač pavasarį, vasarą ir rudenį, tampa bet kurio Rietave vykstančio didesnio kultūrinio renginio patrauklia viešąja erdve, buriančia šio miesto ir jo apylinkių kultūra besidominčius gyventojus.

Švenčiamos Užgavėnės, Joninės, tad... Atvykai į Rietavą, suk į dvaro parką – ten visada rasi puikiai laiką leidžiančius žemaičius ir jų bičiulius. O kur

Birželio 4, 11, 13, 18 dienomis Rietavo dvaro sodybos Malūno tvenkinio pakrantėje vykusių Romantiškų vakarų reklaminis plakatas

dar tradicinės, kasmet Rietave vykstančios Paveldo dienos, įvairios tradicinės muzikos šventės, kapelių, folkloro ansamblių koncertai, muziejaus renginiai!

Šiomet birželio mėnesį Rietavo dvaro parke didelio žiūrovų dėmesio sulaukė čia birželio 4, 11, 13, 18 dienomis vykę muzikiniai romantiški vakarai.

Neaplenkė šios dvaro sodybos ir šiomet pavasarį Lietuvoje organizuota miškasodžio akcija „Kad giria žaliuotų“. Jos metu dvaro parke buvo pasodintos penkios gudobelės, kurios ir po daugelio metų primins šiomet minimos jau šimtmetį skaičiuojančios Lietuvos dainų šventės tradiciją.

Skuodo rajonas

Skuodo muziejus veikia buvusioje didikų Sapiegų dvaro sodyboje. Muziejus šiomet didelio lan-

Rietavo dvaro parke birželio 23-ąją vykusių Joninių reklaminio plakato fragmentas

Skuodo dvaro sodyboje veikiančio Skuodo muziejaus organizuojami kultūros renginiai sulaukia įvairaus amžiaus dalyvių dėmesio. Fotografas nežinomas. Nuotrauka iš RKIC archyvo

kytojų būrio sulaukė gegužės 18-ąją – tarptautinės Muziejų nakties akcijos metu, kai čia vyko laisvas muziejaus lankymas spalvotų žibintų šviesoje, nemokama edukacija, pasiklydusių eksponatų paieška ir kiti renginiai.

Šiaulių rajonas

Šiaulių rajone esanti Kurtuvėnų dvaro sodyba – viena seniausių dvarviečių Lietuvoje, savo istoriją rašanti nuo XV amžiaus. Ją yra valdę Lietuvos didikai Kęsgailos, Karpiai, Nagurskiai, Pliateriai, Skaševskiai, Tiškevičiai. Autentiškai atkurtame dvaro sodybos komplekse yra oficina, svirnas, žirgyno arklidės, kumetynai, sodininko namas, tvartai, kalvės ir keletas kitų statinių, kuriuos juosia parkas. Jame yra išlikusių tvenkinių. Vertingusias statinys – unikalus XVIII a. pastatytas, neseniai atstatytas, dabar kultūrinei veiklai pritaikytas barokinis medinis svirnas. Čia veikia galerija, rengiamos parodos. Labiausiai šį dvarą garsina sodyboje vasaros laikotarpio vykstantys Kurtuvėnų teatrų festivaliai-konkursai „Kartu“. Šiomet toks renginys čia liepos 20–21

Liepos 20–21 dienomis Kurtuvėnuose vyksiančio tradicinio teatrų festivalio-konkurso „Kartu“ reklaminis plakatas

dienomis vyks jau dvidešimt ketvirtą kartą.

Svarbus kultūros centras veikia ir atkurtuose 1811–1812 m. Prūsijos meistrų pastatytuose Šiaulių rajono Kuršėnų dvaro rūmuose. Nuo 2006-ųjų čia veikia Šiaulių rajono savivaldybės etninės kultūros ir tradicinių amatų centras, kuriame vyksta edukaciniai užsiėmimai, organizuojamos ekskursijos.

Birželio 1 d. Šiaulių miesto centriname parke, kurio istorija daug kuo yra susijusi su grafų Zubovų giminės Šiauliuose turėto dvaro sodyba, vyko regioninė dainų šventė „Tekla saulelė“. Jos metu skambėjo 100-mečio jubiliejų minintios Lietuvos Dainų šventės „Kad giria žaliuotų“ tokio pat pavadinimo Dainų dienos ir Pučiamųjų instrumentų orkestrų koncerto „Vario audra“ dainos.

Šilalės rajonas

Tarp Žemaitijos buvusių dvarų sodybose veikiančių žymiausių muziejų yra ir Šilalės rajone veikiančias Dionizo Poškos Baublių muziejus, veikiantis Bijotų kaime. Šis muziejus šiemet aktyviai įsijungė į tarptautinės Muziejų nakties akcijos renginius, o gegužės 24 d. grožinės literatūros gerbėjus pakvietė į tarptautinio, jau 60-ąją kartą Lietuvoje organizuo-

(Nukelta į 66 p.)

Švėkšnos miestelis, garsėjantis tradicinėmis Velykinių margučių, Inkilų vasaros, Duonos, Moliūgų šventėmis visada maloniai sutinka į šį miestelį užsukančius svečius, turistus. Danutės Mukienės nuotrauka

to poezijos festivalio „Poezijos pavasaris“ renginį, kurio metu skambėjo ne tik eilės, bet gražiai buvo pagerbtas ir Šilalės rajono savivaldybės kasmet skelbiamo literatūrinio Dionizo Poškos konkurso šių metų laureatas Justinas Kubilius, kurio žemaitiškai parašyta knyga „dā dongou nematont, bet žemē jau žēnont“ buvo išspausdinta pernai (knygą išleido Regionų kultūrinių iniciatyvų centras).

Šilutės rajonas

Šilutės rajonas didžiuojasi puikiai tvarkomu, turistų gausiai lankomu grafams Brol Pliateriams priklausiusio Švėkšnos dvaro parku, jo teritorijoje esančia restauruota vila Genowefa. Tai mėgstama miestelio gyventojų poilsio ir laisvalaikio praleidimo vieta. Šiomet nuo kovo 29 iki balandžio 7 d. parke vyko Švėkšnų visoje Lietuvoje garsinantys velykiniai renginiai, buvo galimybė net nusifotografuoti su „drakono kiaušiniiais“. Šiam parke nuo ankstyvo pavasario į edukacinius užsiėmimus „Švėkšnos dvaro parko paslaptys“ buvo kviečiami moksleiviai.

Tauragės krašto muziejus „Santaka“ savo bičiulius džiugina ne tik čia veikiančiomis puikiomis ekspozicijomis, parodomis, bet ir tradiciniu festivaliu „Kvadratu“. Bonifaco Vengalio nuotraukos

Svetingas Dionizo Poškos Baublių muziejus (Šilalės raj.) šiomet priėmė tarptautinio poezijos festivalio „Poezijos pavasaris“ dalyvius

Tauragės rajonas

Balandžio 20 d. penkis mėnesius trukęs ir vienuolika miestų aplankęs Dainų šventės žygis per Lietuvą finišavo įpūdingoje Tauragės rajono vietoje – Pagramančio regioniniame parke. Pagramantyje žmonių gyventa jau I tūkstantmetyje, o Akmenos upės slėnyje, tarp Tauragės ir Šilalės buvęs Žemaičių vyskupui Jonui Domininkuo Lopacinskiui priklausęs dvaro centras rašytiniuose šaltiniuose minimas nuo XVI amžiaus. Na o balandžio 20-ąją Pagramantis tapo vieta, šio krašto žmonėms ir jų svečiams priminęs turtingą šių žemių dainų švenčių istoriją. Renginio metu koncertavo iš įvairių šio krašto vietovių suvažiuavę choristai, šokėjai, muzikantai, folkloro kolektyvai.

Tauragėje paskutiniaisiais metais savo puikiomis šiuolaikinėmis, informatyviomis ekspozicijomis, parodomis, įtraukinčiais renginiais, įgyvendinamais tęstiniais projektais didelio lankytojų dėmesio

sulaukia Tauragės pilyje veikiantis Tauragės krašto muziejus „Santaka“.

Gegužės 18-ąją jis, kaip ir visi kiti Žemaitijos krašto muziejai, dalyvavę tarptautinės Muziejų nakties akcijoje, lankytojams svetingai atvėrė ekspozicijų ir parodų sales. Čia vyko ir daug specialiai tai nakčiai suorganizuotų renginių.

Tauragės krašto muziejus „Santaka“ jau keletą metų uždaroje ir atvirose miesto erdvėse organizuoja tęstinį festivalį „Kvadratu“. šiais metais jo tema yra „Kartų polilogas“. Festivalis vyksta gegužės–spalio mėnesiais. Jo programoje – parodos, meninės akcijos, koncertai, ekskursijos, edukaciniai užsiėmimai ir kt.

Telšių rajonas

Balandžio 5–8 d. Žemaitijos miestuose, miesteliuose, didesniuose kaimuose, buvusių dvarų sodybų parkuose vyko Atvelykio, Vaikų Velykėlių, Gandrų sutiktuvėlių švenčių renginiai. Jie aplankė ir Telšių rajone išlikusių Džiuginėnų, Brėvikių, Pavirvyčio, Biržuvėnų dvarų sodybas.

Balandžio 10 d. po atnaujinimo vėl duris lankytojams atvėrė mediniai Biržuvėnų dvaro rūmai.

Unikali Biržuvėnų dvaro sodyba, nuo 1670 metų iki sovietų okupacijos priklausė žemaičių bajorų Gorskių giminei. Šiomet rūmus valdyti perduota Žemaitijos turizmo informacijos centrui. Jis čia įkūrė Menų ir edukacijų centrą. Rūmuose veikia dvaro buvusių valdytojų Gorskių ekspozicija, rengiamos parodos, plėtojama edukacinė veikla, vyksta iškilų datų paminėjimai, knygų pristatymai, poezijos skaitymai, net santuokos ceremonijos.

Telšių rajone gyventojai nuo seno mėgsta pramogauti netoli Telšių miesto esančiame XIX a. pabaigoje įkurtame, vėliau gerokai išplėtotame, dabar puikiai prižiūrimame Degaičių dvaro parke, kuris 2017 m. įtrauktas į valstybinės reikšmės parkų sąrašą. Balandžio 18 d. Degaičių seniūnijos ir kaimo bendruomenės paraginti čia žmonės dalyvavo parko tvarkymo talkoje.

Na birželio 29 d. į Degaičių parką didelį būrį skrybėlėmis, gelėmis ir gėlių raštais pasipuošusių gamtos mylėtojų ir pramogautojų sutraukė čia vykusi tradicinė Tulpmedžio žydėjimo šventė.

Balandžio 20 d. Ryškėnuose, kurie garsėja tautodailininko, Žemaitijos garbės Krivio, Žemaičių baltų religinės bendruomenės „Šatrijos Romuva“

2024 m. Tauragės krašto muziejaus „Santaka“ organizuojamo tęstinio festivalio „Kvadratu“ reklaminis plakatas

įkūrėjo Adolfo Gedvilo (1935–2017) savo sodyboje įkurtu muziejumi (Žemaičių karaliaus Ringaudo dvaru), vyko ąžuolo sodinimo akcija, skirta 100-metį mininčios Lietuvos Dainų šventės „Kad giria žaliuotų“ įamžinimui. Tą pačią dieną Ryškėnuose vyko ir respublikinis liaudies muzikos festivalis-koncertas „Žydintis Jurginų botagėlis“. Šių renginių dalyviai neaplenkė ir minėto Ringaudo dvaro, kur juos maloniai pasitiko sodybos šeimininkė Magdutė Gedvilienė.

Daugelis telšiškių tradicinių kultūros renginių vyksta visais metų laikais puikiai prižiūrimame Degaičių parke. Danutės Mukienės nuotrauka

Parengė Mindaugas Jonaitis

Publikacijoje panaudotų reklaminių plakatų ir jų fragmentų nuotraukos – iš renginių organizuojančių įstaigų archyvų

Iš Pakražantės dvaro kilęs Simono Daukanto autentiško ikonografinio portreto autorius Jonas ZENKEVIČIUS

Rimantas KALVAITIS

Literatūrologas Juozapas Girdzijauskas (1935–2014) studijoje „Žemaičių kultūriniai sambūriai XVI–XIX a.“ pažymi, kad „*Didelis kultūrinis sambūris Varniuose išryškėjo XIX a. viduryje, kada (1845) Motiejus Valančius tapo Varnių kunigų seminarijos rektoriumi, o vėliau (1850) Žemaičių (Telšių) vyskupystės vyskupu. Jis bendravo su buvusiais savo mokiniais Kražių gimnazijoje, su savo auklėtiniais iš Peterburgo Dvasinės akademijos. M. Valančius stengėsi Varniuose sutelkti ir inteligentus pasauliečius, pasikvietė iš Peterburgo Simoną Daukantą. Kražių gimnazijos auklėtiniams Andriui Ugianskiui, Pranciškui Ambraziejui Kašarauskui, Jeronimui Kiprijonui Račkauskui, Vladimirui Andriejauskui, Jonui Juškai, Jonui Zenkevičiui Valančius buvo „mokytojas, patarėjas“, kai kada ir mecenatas. [...]*“.

Tarp čia M. Valančiaus paminėtų ano meto šviesuolių, aktyviai dalyvavusių Lietuvos kultūriname gyvenime, šiandien gana mažai kam žinoma J. Girdzijausko studijoje paminėta Jono M. (antrasis vardas nežinomas) Zenkevičiaus (1825–1888), kartais pasirašinęsio Jono Žemaičio slapyvardžiu, asmenybė. Išimtis, ko gero, tik istorikai ir dailėtyrininkai. Tuo tarpu J. Zenkevičius – vienas žymiausių XIX a. lietuvių dailininkų. Jis labiausiai garsėjo savo tapybos darbais ir piešiniais. Jis 1850 m. sukūrė iki šiol išlikusį ir plačiai naudojamą rašytojo, istoriko, švietėjo, vieno pirmųjų lietuvių tautinio atgimimo ideologų Simono Daukanto (1793–1864) portretą, kurį jam nutapyti buvo užsakęs Ketūnų dvaro savininkas Vladislovas Narbutas – buvęs J. Zenkevičiaus klasės draugas iš Kražių gimnazijos laikų. Tais pačiais metais J. Zenkevičius nutapė ir

Dailininkas Jonas Zenkevičius. Nuotrauka iš: <https://academica.edu.pl/reading/readSingle?cid=29643471&uid=25934411>

Motiejaus Valančiaus portretą. Jo autorystei priklauso ir 1857 m. sukurtas Antano Baranausko, apie 1882 m. – Alfredo Römerio portretas. J. Zenkevičius yra ir V. Narbuto paveldėtojų kolekcijoje buvusių Tado Kosciuškos bei poeto Adomo Mickevičiaus portretų autorius. Visus juos paminėjo Mykolas Brenšteinas, aprašydamas 1910 m. tada J. Jokubauskiui priklausančią Ketūnų dvaro meno kolekciją. Trys J. Zenkevičiaus kūriniai, kuriuos dailininką anksčiau pažinojęs Vilniaus kultūros istorijos tyrinėtojas, publicistas, kraštotyrininkas Liucijonas Uziembla (1864–1942) nusiuntė Pirmosios lietuvių dailės draugijos parodos organizatoriams, buvo 1907 m. eksponuojami šioje parodoje.

Istorikas dr. Egidijus Aleksandravičius straipsnyje „Jonas Zenkevičius“ (XIX amžiaus profiliai, Vilnius, 1933, p. 189–199) rašo:

„Ieškant Lietuvos dailės istorijoje nacionalinės kultūros brendimo atspindžių, arba kitaip – lietuvių dailininkų dalyvavimo nacionaliniame kultūriname judėjime, kaskart iš naujo į akiratį patenka Jono Zenkevičiaus (1821–1888) fenomenas. Tai jo tapyba ryškiausiai parodo, kokių lygiu XIX a. viduryje buvo sprendžiamas dailės nacionalumo klausimas. Zenkevičius nutapė nemažai lietuvių valstiečių tipų, įamžino praeities žymenis – „senus pilių griuvėsius“, bet ne tai jį išskyrė iš kitų ano meto dailininkų. Jis

vienintelis atkreipė dėmesį į svarbų nacionalinei daili užduvinį: tapyti žymių kultūros veikėjų portretus.“

Kitame šios knygos straipsnyje („Vieno portreto istorija“, p. 171–172) E. Aleksandravičius rašo; „J. Zenkevičiaus veiklos ir kūrybos reikšmė lietuvių nacionalinės kultūros formavimosi kelyje buvo pastebėta labai pavėluotai. Dėl nepaprastai sudėtingų ir sunkių nacionalinių judėjimo sąlygų, susiklosčiusių XIX a. antrojoje pusėje, caro valdžiai pradėjus įnirtingai persekioti lietuvišką spaudą ir bet kokias tautinės savimonės organizuoto ugdymo apraiškas, lietuvių nacionalinės kultūros puoselėtojai buvo priversti pasitenkinti būtiniausiomis ir svarbiausiomis kultūrinio judėjimo problemomis. Nelegaliai į kraštą gabenamoje lietuvių periodinėje spaudoje vargiai rastume studiją ar straipsnį apie dailę. [...] Nacionalinės lietuvių dailės praeitis ir ateitis dar laukė savo eilės. Tik po 1905–1907 m. revoliucijos, atgavus spaudą bei surengus pirmąsias lietuvių dailės draugijos parodas Vilniuje, dailė įsilieję mūsų kultūros aruodą.“

Todėl nekeista, kad 1888 m. gruodžio 21 d. Vilniuje mirus J. Zenkevičiui, lietuvių spaudoje neatsirado vietos jo nekrologui. Nebuvo ir draugų, galėjusių tai padaryti. Vienintelis jo aplinkos žmogus, bendradarbiavęs lietuviškoje spaudoje, Mikalojus Akelaitis metais anksčiau buvo palaidotas Cimetier Parisien – vienoje iš Paryžiaus kapinių. Kiek daugiau dėmesio parodė lenkų periodika, paskelbusi keletą Vilniaus kultūros tyrinėtojo Liucijano Uziemblos bei autoriaus, pasirašiusio „St. Wil.“ inicialais, nekrologą. Lietuvių spaudoje J. Zenkevičius buvo paminėtas gerokai vėliau, o susidomėjimas jo asmenybe buvo tiesiogiai susijęs su S. Daukanto portretu.“ Kitame tekste E. Aleksandravičius pažymi, kad sovietmečiu kiek daugiau dėmesio dailininkui J. Zenkevičiaus asmenybei yra skyręs tik dailėtyrininkas, meno istorikas, prozininkas Tadas Adamonis (1910–1987).

Minėtas S. Daukanto portretas dabar saugomas Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekoje ir yra vienintelis išlikęs autentiškas ikonografinis S. Daukanto atvaizdas, kurį, tikėtina, J. Zenkevičius sukūrė S. Daukantui pozuojant (šis portretas, Lietuvai atgavus Nepriklausomybę, buvo spausdinamas ant 100 litų nominalo banknotų).

Kalbant apie J. Zenkevičiaus talentą būtina pažymėti, kad jis studijų Peterburgo imperatoriškoje dailės akademijoje už eskizą „Arabo galva“ 1842-ai-

Simono Daukanto portretas. 1850 m. Dailininkas Jonas Zenkevičius. Portretas saugomas Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekoje

Žemaičių vyskupo Motiejaus Valančiaus portreto fragmentas. 1850 m. Dailininkas Jonas Zenkevičius. Portretas saugomas Lietuvių literatūros ir tautosakos institute

siais buvo apdovanotas akademijos medaliu, o 1845 m. už tapybos darbą „Besimeldžianti vienuolė“ jam

(Nukelta į 70 p.)

buvo paskirta pinigine premija. Jis yra ir Lietuvos nacionalinio dailės muziejaus tapybos darbų aukso fondui priklausančio, Vilniaus paveikslų galerijoje eksponuojamo 1861 m. sukurto paveikslo „Italų berniukas su mandolina“ autorius. Tarp šiame muziejuje esančių XIX a. lietuvių dailininkų sukurtų paveikslų yra ir jo kūriniai „Italų berniuko portretas“ (1858), „Prelatas Juozapas Baukevičius“ (1861), „Šv. Juozapo galva“ (XIX a. II p.), piešiniai „Vyro galva“ (1841), „Borgezių karys“, „Graikų skulptūros piešinys“ (abu 1844). J. Zenkevičius yra ir istorinės kompozicijos „Konradas Valenrodas su Aldona“ (1861) bei religinių paveikslų „Maldininkai“ (1855), „Šv. Kazimieras“ (apie 1854), puošiančių Liolių Šv. apaštalių Simono ir Judo Tado bažnyčią (Kelmės raj.) bei daugelio kitų bažnyčiose, privačiose kolekcijose, muziejuose esančių kūrinių autorius. Jiems būdinga akademistinė tapyba, realistiniai bruožai.

Dailininkas Jonas Zenkevičius gimė 1821 m. birželio 24 d. neturtingo bajoro Jurgio Zenkevičiaus šeimoje, kuri tada nuomojosi nedidelį Pakražantės dvarą, buvusį dabartinio Raseinių rajono teritorijoje. Jonas buvo trečias ir paskutinis Jurgio Zenkevičiaus vaikas. Pakrikštijo jį netoli buvusioje Liolių Šv. apaštalių Simono ir Judo Tado bažnyčioje. Krikšto tėvas buvo jo dėdė (jauniausias tėvo brolis) Tomas Zenkevičius, kuriam priklausė netoli Pakražantės buvęs Gečaičių dvarelis. Tikėtina, kad berniukas mokėsi Liolių pradžios mokykloje. 1830–1842 m. jis lankė Kražių gimnaziją. Čia jį 1835–1837 m. dailės mokė tada šioje gimnazijoje dirbęs vienintelis daug dėmesio dailės pamokoms skyręs mokytojas – Vilniaus bajorų šeimoje gimęs Vilniaus dailės akademijos auklėtinis peizažistas Mykolas Kulieša (1799–1863), gimnazijoje dėstęs dar ir dailę. Neabejotina, kad M. Kulieša padarė didelę įtaką J. Zenkevičiui, kurio dailės žinios ir gebėjimai šioje srityje gimnazijos baigimo metais buvo įvertintos aukščiausiu pažymiu.

1834–1840 m. Kražių gimnazijoje mokytoju, kapelionu, bibliotekininku dirbo būsimois Žemaičių vyskupas M. Valančius, kuris gabesnius šios gimnazijos auklėtinius, tarp kurių buvo ir būsimois folkloro rinkėjas, tautosakininkas A. Juška, lietuvių kalbos, tautosakos tyrinėtojas, botanikas ir geologas

A. P. Kašarauskis, J. K. Račkauskis, lietuvių raštijos veikėjas J. Lachavičius, gydytojas V. Andžejevskis, paskatino lituanistinei veiklai. Kražiuose užsimezgusi J. Zenkevičiaus ir M. Valančiaus pažintis buvo pratęsta vėlesniais metais, kai jie gyveno Sankt Peterburge, o taip pat ir M. Valančiui tapus Žemaičių vyskupu.

1942 m. Vilniaus civilinio gubernatoriaus valdyboje gavęs leidimą keliauti į tuometinės Rusijos imperijos sostinę Sankt Peterburgą, J. Zenkevičius išvyko studijuoti dailę į Peterburgo imperatoriškąją Dailės akademiją. Tikėtina, kad iki to laiko jis jau buvo kiek pasimokęs ir padirbėjęs kokio nors Vilniaus dailininko, greičiausiai tapytojo, dirbtuvėje.

1842 m. rugpjūčio 17 d. J. Zenkevičius buvo įrašytas į Peterburgo Dailės akademijos A. Markovo klasę – iš pradžių kaip laisvasis klausytojas. Mokėsi Istorinės ir religinės tapybos skyriuje. Studijų metais užmezgė ryšius su S. Daukantu.

Nepaisant to, jog akademijoje J. Zenkevičius nebuvo tarp pirmūnų, jis ją baigė 1847 metais, t. y. per 4 metus. Po studijų jam buvo suteiktas neklasinio dailininko-portretų tapytojo titulas (žemiausias šios akademijos absolventų laipsnis, kurio nebuvo rangų lentelėje, bet suteikė teisę laisvai gyventi bet kurioje carinės Rusijos vietoje).

Studijų metais J. Zenkevičius pradėjo garsėti kaip puikus portretistas, tačiau praktikavosi ir kitose dailės srityse. Studijuodamas kartu su iškiliu lietuvių dailininku Tadu Goreckiu (1825–1868), kuris yra sukūręs taip pat lietuvių dailės aukso fondui priskiriamą plačiai žinomą paveikslą „Aklas elgeta su berniuku“ (1843 m., saugomas LNDM), jis, pakviestas tapytojo, akademisto Karlo Briullovo (1799–1852), padėjo jam 1843–1847 m. dekoruoti Sankt Peterburgo Šv. Isakijaus soboro plafoną.

J. Zenkevičius, turėdamas portretisto talentą, po studijų pagal užsakymus pradėjo tapyti portretus. Tada už darbą gaunamų lėšų jam pakako gyventi Sankt Peterburge be kitų pagalbos. Bet yra žinoma, kad tuo laikotarpiu jis ieškojo ir mokytojo darbo Kijevo švietimo apygardos Rovno gimnazijoje, tačiau nežinoma, ar jį gavo ir ar mokytojavo. 1850 m. Peterburgo dvasinei akademijai paskelbus, kad ji nori įsigyti naujai įšventintų vyskupų portretų, J. Zenkevičius ėmėsi darbo ir nutapė M. Valančiaus portretą.

Dailininkas į Lietuvą sugrįžo 1850-aisiais. Įsi-

kūrė Vilniuje. Čia, Savičiaus gatvėje buvusiuose Römerių namuose, jis turėjo savo kūrybinę studiją, dėstė tuo metu mieste veikusioje, tikėtina, kad 1854–1855 m. įkurtoje vadinamojoje Römerių akademijoje, tada vadintoje Vilniaus tapybos akademija. Iš tikrųjų tai buvo ne akademija ir ne mokykla, o bendros tapybos dirbtuvės. Tarp akademijos lankytojų J. Zenkevičius buvo vienintelis turėjęs profesionalaus dailininko statusą. Būtent šioje akademijoje jis dailės mokė Edvardo Jono Römerio (1806–1878) sūnų Alfredą Römerį (1832–1897). Vėliau J. Zenkevičius kurį laiką namuose dailės mokė ir 16 metų jaunesnį A. Riomerio brolių Edvardą Matą Römerį (1848–1900).

Egidijus Aleksandravičius knygoje „XIX amžiau profiliai“ (Vilnius, 1993, p. 206) išspausdintame straipsnyje apie A. Römerį rašo, kad „*Edvardas Römeris labai vertino Zenkevičių ir kaip tapytoją, ir kaip žmogų. Kadangi pastarasis buvo neturtingas, o Vakarų Europos galerijų lankymas ir žymių ano meto meistrų patyrimo mokymasis brangiai kainavo, Edvardas Römeris pasiūlė Zenkevičiui lydėti jo sūnų Alfredą kelionėje po Vakarų Europos šalis. Už tai Zenkevičiui buvo pažadėti keli šimtai rublių. 1857 m. gegužės pabaigoje Alfredas Römeris ir Zenkevičius iškeliavo. Per pusantro mėnesio applankę Varšuvą, Krokuvą, Drezdeną, jie pasiekė Paryžių. [...]*“. Paryžiuje jų jau laukė J. Zenkevičiaus moksldraugis iš Sankt Peterburgo laikų Tadas Goreckis (1825–1868). Čia jie gilino tapybos žinias, dalyvavo miesto kultūriname gyvenime. Alfredas daug laiko skirdavo pramogoms. Zenkevičiui tai nepatiko ir jis prikalbino A. Römerį vykti į Italiją, kur, pasak jo, daugiau dailininkų, šilčiau ir ramiau. 1858 m. sausio 20 d. jie jau buvo Italijoje. Čia juos globojo kitas J. Zenkevičiaus studijų draugas – Albertas Žemetas (1821–1887). Italijoje jie bendravo ir su čia buvusiais J. Zenkevičiaus studijų draugais dailininkais Korežeckiu, Stankevičiumi, Koreckiu ir kt. Su daugeliu ano meto menininkų jie susitikdavo tradicinėje jų susirinkimo vietoje – Romos Safé Greco Via Condotti gatvėje buvusioje kavinėje „Safé Greco“. Alfredui užsirašius į Italijoje anuo metu veikusią vadinamąją „Prancūzų akademiją“, abu daug laiko skirdavo antikinių skulptūrų piešimui, akvarelei. Lankyda-

(Nukelta į 72 p.)

„Italų berniukas su mandolina“. 1861 m. Dail. Jonas Zenkevičius. Lietuvos nacionalinis dailės muziejus, LNDM T 2082

„Maldininkai“. 1855 m. Dail. Jonas Zenkevičius. Lietuvos nacionalinis muziejus, LNM T 1094

„Konradas Valenrodas su Aldona“. 1861 m. Dail. Jonas Zenkevičius. Lietuvos nacionalinis muziejus, LNM T 876

vo ir privačias tapybos akademijas.

Po Europą A. Römeris su J. Zenkevičiumi keliavo ir dailės žinias gilino du metus. Per tą laiką abu gerokai patobulėjo.

Europa J. Zenkevičiui paliko ne pačius maloniausius išpūdžius, nusivylimą meno žmonėmis, kurie keliaklupsčiauja prieš pinigus. To meto Europos visuomenė jam pasirodė susvetimėjusi. Bet... Šios kelionės metu, čia patirtų išpūdžių įkvėptas dailininkas sukūrė jau minėtą savo garsųjį paveikslą „Italų berniukas su mandolina“, nemažai kitų darbų.

J. Zenkevičius mėgo senąją prancūzų, italų dailę. Jis yra meistriškai nukopijavęs daug Europos menininkų kūrinių, tarp jų ir Domenichino (1581–1641) paveikslų („Šv. Evangelistas Jonas“, „Šv. Evangelistas Matas“, „Šv. Evangelistas Morkus“, „Šv. Evangelistas Lukas“), kurie saugomi Lietuvos nacionaliniame dailės muziejuje.

Studijoje „Dailininkas Jonas Zenkevičius ir lietuvių demokratinis judėjimas“ („Lietuvos TSR aukštųjų mokyklų mokslo darbai. Istorija, XXI (2), 1981, p. 37). E. Aleksandravičius nurodo, kad

„1859–1863 m. nacionalinio išsivadavimo judėjimo pakilimo metu dailininkas kartu su M. Akelaičiu rūpinosi lietuviškų knygų leidyba, taip pat buvo nelegalios revoliucinės draugijos nariu. Po 1863–1864 m. sukilimo pralaimėjimo tapytojas saugojo lituanistinę biblioteką, M. Valančiaus paprašytas puošė Žemaitijos bažnyčias.“

Po pralaimėto 1863 m. sukilimo represijų vengiantiems J. Zenkevičiaus bičiuliams pasitraukus į užsienį, Vilniuje dailininko draugų praktiškai neliko.

Carinė valdžia žinojo apie jo ir M. Akelaičio veiklą nacionalinio pakilimo laikotarpiu ir nenuleido nuo jo akių. Tai gerokai varžė tiek dailininko gyvenimą, tiek ir jo kūrybą, o ir sveikata šlubavo – sirgo ausų liga, blogai girdėjo, o tai atimdavo nemažai gyvenimo džiaugsmo. Stambių užsakymų jis tuo metu jau nebegaudavo, tai gyveno gana kukliai, kartais net skurdžiai. E. Römeris tuo metu J. Zenkevičių jau vadino „extapytoju“, nors pats dailininkas tokiu dar nesijautė ir 1884 m. dalyvavo Peterburgo Dailės akademijos surengtoje parodoje.

J. Zenkevičius mirė 1888 m. gruodžio 21 d. Vilniuje. Jis palaidotas Bernardinų kapinėse.

LITERATŪRA IR ŠALTINIAI

1. Aleksandravičius, E., (1981). „Dailininkas Jonas Zenkevičius ir lietuvių demokratinis judėjimas“, *Istorija*, t. 21, s. 2, p. 34–44. [žiūrėta 2023-12-05]. Prieiga per internetą: <https://portalcris.vdu.lt/server/api/core/bitstreams/f97f3900-fe75-481f-88b2-b3444413e9b2/content>.

2. Aleksandravičius, E., (1993). „Jonas Zenkevičius“, *XIX amžiaus profiliai*: [studijos ir straipsniai]. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, p. 189–192.

3. Giniūnienė, A., (2019), „Nauji duomenys apie XIX a. vid. Žemaičių vyskupijos bažnyčioms kūrčius dailininkus“, *Lituanistika*. [žiūrėta 2023-12-05]. Prieiga per internetą: <https://etalpykla.lituanistika.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2019~1615649731910/>.

4. Širkaitė, J., (2012), „Zenkevičius Jonas“, *Lietuvos dailininkų žodynas: 1795–1918*, t. II. Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas, p. 446–448.

5. *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. (n. d.). Jonas Zenkevičius. [žiūrėta 2023-12-05]. Prieiga per internetą: <https://www.vle.lt/straipsnis/jonas-zenkevicius/>.

PASAULIO žemaičių dailės parodų tradicija PLUNGĖJE

(Atkelta iš p. 13)

„iš paukščio skrydžio“, ekspozicija bei katalogas.

Tarp parodos palydinčių renginių svarbiausias buvo Telšiuose vykusį tarptautinę konferenciją „Prisimenant Žemaitiją: tarp įvaizdžių, prisiminimų ir kolektyvinės atminties vaizdinių“.

Šį kartą parodos kuratoriai buvo keturi – jau minėta Goda Giedraitytė, kuri rūpinosi profesionalios vaizduojamosios ir taikomosios dailės ekspozicijomis, Juozas Laivys ir dr. Aušra Trakšelytė, parodoje pristatę šiuolaikinio meno projektą „Pokalbiai su gamta“, bei Sigita Dacienė, kuriai buvo patikėta surengti žemaičių tautodailininkų kūrybos parodą.

8-osios Pasaulio žemaičių dailės parodos laureatais tapo: apdovanojimą „Už pagarbą tradicijai ir temos aktualizavimą“ pelnęs Antanas Šeronas, už klasikinę grafinę raišką ir ištikimybę žemaitiškai dvasiai apdovanojimą gavęs Alfonsas Čepauskas ir už minties gelmę per lakonišką formą geriausiai įvertintas Antanas Olbutas.

Specialus klubo „Oginskių dvaro bičiuliai“ prizas už tapybos darbus „Aukso veršis“, „Archyvas ant žaidimų stalo“ ir „Raudona valtis“ buvo įteiktas Medai Norbutaitei.

2024 metai

2024 m. birželio 22 d. atidarytos 9-osios Pasaulio žemaičių dailės parodos šeimininkas – vėl Žemaičių dailės muziejus. Jo direktorius Alvidas Bakanauskas džiaugiasi, kad didelį darbo krūvį iš muziejaus šį kartą perėmė parodos kuratorės doc. Neringa Poškutė-Jukumienė ir Goda Giedraitytė, dailėtyrininkas dr. Viktoras Liutkus, kultūros istorikas dr. Dangiras Mačiulis, dailės istorikė dr. Skirmantė Smilingytė-Žeimienė, parodos architektai Antanas Gerlikas ir Vladas Balsys. Pasirengimą parodai koordinavo Žemaičių dailės muziejaus direktoriaus pavaduotoja dr. Jolanta Skurdauskienė. Šiemet paroda konkrečios temos neturi, bet atren-

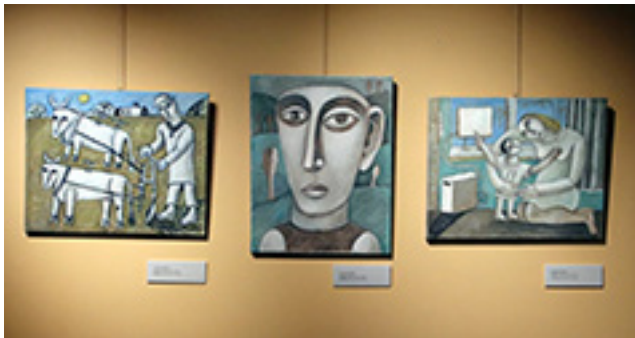
Plungės kunigaikščių Oginskių centrinių rūmų, kuriuose veikia Žemaičių dailės muziejus, vestibulius po pastato renovacijos. Sauliaus Narkaus nuotrauka iš Žemaičių dailės muziejaus archyvo

kant jai menininkų pateiktas paraiškas siekta, kad ekspozicija būtų unikali ir atspindėtų įvairiapusę žemaičių menininkų kūrybą. Šį kartą buvo išplėtos muziejaus ekspozicinės erdvės. Jų čia septynios. Kunigaikščių Oginskių rūmų pirmajame aukšte įkurdinti kviestinių autorių, gyvenančių ne Lietuvoje, t.y. menininkų iš Prancūzijos, Kanados, Jungtinės Karalystės, JAV ir Vokietijos kūrinių. Antrajame rūmų aukšte lankytojai susipažįsta su Rimanto Dauginčio, kuris, kaip jau minėta, buvo vienas iš pirmosios Pasaulio žemaičių dailės parodos organizatorių, atminimui skirtą retrospektyvinę kūrybos ekspoziciją „Giedantis paukštis“. Ją kuravo gerai šį dailininką pažinojęs, kartu su juo pirmąją Pasaulio žemaičių dailės parodą organizavęs menotyrininkas dr. Viktoras Liutkus. Antrajame rūmų aukšte pristatoma ir Vilniaus dailės akademijos Telšių fakulteto absolventų bei dėstytojų kūrybos rinktinė paroda. Rūmuose yra galimybė pamatyti ir komisijos parodai atrinktų 45 menininkų kūrinius.

Oginskių dvaro sodyboje esančiame Žirgyno pastate, kuris ypač kūrybingai įveiklinamas Plungėje jau daug metų vasaros pabaigoje ir rudens pradžioje vykstančių didelių populiarumą turinčių tarptautinių Mykolo Oginskio muzikos festivalių metu, erdvės šioje parodoje taip pat skirtos menui. Čia, atnaujintoje salėje, eksponuojamas talentingo dailininko Žilvino Kempino kūrinys TUBE, kurį meno gurmanai iki šiol turėjo galimybę pamatyti tik 2009 m. vykusioje 53-ojoje Venecijos bienalėje.

Istoriniame Oginskių dvaro sodybos laikrodinės

(Nukelta į 74 p.)

„Artojas“, „Portretas“, „Vakaras“ Dailininkas Valdas Simutis

Bonifacio Vengalio nuotraukose – IX Pasaulio žemaičių dailės parodos ekspozicijos fragmentas ir parodoje eksponuojami dailininkų kūriniai

pastate, kuriame dabar šeimininkauja Plungės rajono savivaldybės bibliotekos darbuotojai, – konceptualios grafikos atstovo Evaldo Mikalausko kūryba.

Na o kol kas dar nerestauruotoje dvaro rūmų rytinėje oficine sudaryta galimybė susipažinti su jaunųjų menininkų, pristatančių fotografijos, tapybos, šiuolaikinės grafikos kūrinius bei šviesos ir garso instaliacijas, ekspozicija.

Šiomet parodos organizatoriai pirmą kartą kūrinius eksponuoja ir Plungės dvaro sodyboje atgavą teikiančio parko erdvėse. Jos skirtos žemaičių skulptorių kūriniams.

NAUDOTA LITERATŪRA:

1. Jolanta Skurdauskienė, „Pasaulio žemaičių dailės parodos: retrospektyva, reikšmė ir perspektyvos“, *Lietuvos muziejai*, 2003 m., Nr. 4.

2. „Pasaulio žemaičių dailės paroda“, *Žemaičių dailės muziejus*: <https://www.zdm.lt/testiniai-renginiai/>.

Parengė Danutė Mukienė

„Pietinė krantinė“. Dailininkas Antanas Garjonas

„Nikė“. Dailininkas Mindaugas Jančiauskas

Vasara pri Plateliū jaktkluba (Plungės rajuons). Vėngalė Bonifaca portėgrapėjės

Jepuonėšks suods Kretinguos
rajuona Darbienu seniūnėjės
Mažutiu kaimė.
Mukienės Danutės portėgrapėjė